

Prága – Bohumil Hrabal

Lapszámunkat Kertész Dániel festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 8. oldalon

Hét év

Kerek hét évvel ezelőtt jelent meg az Irodalmi Jelen első száma. Istenem, mennyi munkával, várakozással, illúzióval, reménnyel terhes év. Sok mindent megvalósítottunk terveinkből, elképzeléseinkből, mégsem eleget. Hét év kevésnek bizonyult ahhoz, hogy egy érdekközösségek által irányított irodalomban, melyre néhol a politikum is rányomja a bélyegét, kimagasló eredményt érjünk el. De talán, nem is ez volt a kitűzött célunk, hiszen egy mindenkor irodalmi lap csak azt tükrözheti, amit a sajtóságos nemzeti irodalom magából kitermel, megteremt. Ennek a tükre. A hegyek között elkialtott szó visszhangja. A minduntalan visszatérő megszállottság, az örökké szellemháborgató rögeszme.

Mégis, ennyi év után úgy érzem, az Irodalmi Jelen a magyar nyelven megjelenő irodalmi lapok palettáján nem egy volt a sok közül, hanem az *irodalmi folyóirat*, melyre oda kellett figyelni, melynek munkatársai, ha nem is a kanonizáltak közül kerültek ki, ám mindenképpen figyelemre méltó teljesítményük által, irodalmunk legjobbjaihoz tartoz(tak)nak. Utóbbi megállapításom nyilván vitatható, mint ahogyan minden ezen a világon.

Az Irodalmi Jelen novemberi számától a virtuális térbe költözik. Itt szeretnénk továbbra is megvalósítani mindazt, amerről a fentiekben írtam. Itt folytatódik a soha véget nem érő küzdelem és megméretkezés az irodalom „harcterein”. Hiszen tagadhatatlanul újabb és újabb csatát kell vívni minden olvasóért. Kollégáim közül többen elhamarkodott döntésnek tartották a virtuális térbe, világhálóra költözést, bár voltak, akik ezzel az elhatározással maradéktalanul egyetértettek.

Az Irodalmi Jelen magánvállalkozás, végül is nekem, a lap-talajdonosnak kellett meghoznom a végső döntést.

Igy novembertől az Irodalmi Jelent a www.irodalmijelen.hu honlapon olvashatják. Ehhez havonta nyolcoldalas lapot is nyomtatunk azoknak, akik kevésbé jártasak, vagy csak ritkán böklásznak a világhálón. Remélem, nem okozunk csalódást. Szívből köszönöm minden olvasónknak, munkatársunknak, szerzőnknek és Irodalmi Jelen barátoknak, hogy hét éven keresztül velünk tartottak, s bizakodom, minden további kihívásban együtt maradunk.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A Kalligram Könyv- és Lapkiadó a magyar, illetve közép-európai irodalom és könyvkiadás egyik legismertebb műhelye. Mészáros Sándor irodalomkritikus, szerkesztő öt éve a pozsonyi Kalligram Kiadó budapesti szerkesztőségének munkatársa.

– Mikor alapították a kiadót, s milyen tevékenységet folytatnak azóta?

– A Kalligram Kiadót a „bársonyos forradalom” után, 1991-ben alapította Pozsonyban négy felvidéki magyar író és irodalmár: Farnbauer Gábor, Grendel Lajos, Koncsol László, Szigeti László. Alapvető elképzelésükhöz máig hűek: nyitott, közép-európai kiadót szerettek volna létrehozni, olyat, amelyben nem számít, hogy a szerző hol él, hanem csak az, hogy mit és hogyan ír. Ezzel egyben a kisebbségi lét- és irodalomszemlélet provincializmusát, erős bezárkózásra való hajlamát próbálták meghaladni.

Időközben az alapítók lassan kiváltak a kiadó közvetlen, napi munkájából, majd 1996-ban Szigeti László vezetésével kétnyelvűvé, azaz szlovák és magyar nyelvű kiadvánnyá vált a Kalligram. Azóta évente kb. 50-50 könyvet adunk ki magyarul, illetve szlovákul.

– Milyen jellegű irodalmi művek képezik a kiadó repertoárját?

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

84. szám

2008. október

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

Közép-európai irodalom klasszikustól a kortársig

Mészáros Sándorral Bősörményi Zoltán beszélget

– Lényeges, hogy a Kalligram – a magyar és a szlovák nyelvű egyaránt – nemcsak szépirodalmi, hanem társadalomtudományi, filozófiai és egyéb könyveket is kiad. Az irodalmi művek elsősorban a térségi, azaz a közép-európai népek irodalmát jelentik, így az osztrák irodalomból olyan világnagyságok, mint például Robert Musil életműve, Thomas Bernhard és Schnitzler művei. Eddig közel negyven könyvünk jelent meg a cseh kultúrából, Hrabaltól Jiří Menzelen át a fiatal prózairóig, Milos Urbánig. Természetesen a szlovák kultúrából is számos mű került kiadásra.

A klasszikus és kortárs magyar irodalom szerzőinek teljes felsorolása szétfeszítené az interjú kereteit. Hadd emeljem ki –

Karácsonyi Zsolt: *A szív és test vitája*

Gömöri György: *Egy régi vers értelmezéséhez*

Danyi Zoltán: *A dolgok körvonala*

Faludi Ádám: *A vágy villamosítása*

Ferdinandy György: *A kismacska halála*

Békássy Ferenc *elküldetlen levele John Maynard Keynes-hez* – Irodalomtörténeti ritkaság

Vennes Aranka: *A Térszínház embertől emberig szól*

Pécsi Györgyi: *Szubjektív könyvtár*

Szántai János: *Patkányfogó*

Varga Anikó: *A végtelen kilenc szobája*

A TARTALOMBÓL

Torma Péter Tévát

Egy vulkánál a szív se tévőbb, lángra közt időnként rózsza robban. Emlékre bomlik. Aztán még tovább. Süket számfül sárguló sarokban.

A régen egyszer érthető világ szavad befűl algaszín kiált-ba. Túl messze sárgás kékek, rőt lilák. Omnia – vonítasz. Kell mind. Hiába.

tényleg csak mutatóba – a Krúdy-életműsorozatot, Grendel Lajos életműkiadását és a mai irodalmi középmező íróit: Kornis Mihályt, Körösi Zoltánt, Kukorelly Endrét, Németh Gábort... De nem sorolom, mert minden névsorolvasás óhatatlanul sértődéseket eredményez...

– Mi alapján válogatják össze a kiadandó műveket?

– Nyilván egyszerű lenne azt mondani: a minőség, az írói kvalitás alapján. Nagyjából minden kiadó ezt mondja. Ragaszkodunk a minőségérzékünkhöz és a szívatunkhoz, amihez, természetesen, a tévedés is hozzátartozik.

Altalánosabban és kissé fellengzősen úgy is fogalmazhatnánk: nem egyházi könyveket akarunk, hanem olyanokat, amelyek beleszólnak a kultúra és az irodalom hosszabb távú idejébe.

– Rangsorolják a könyveket? Ha igen, mely szempontok meghatározóak?

– Hogyne! Értékrend nélkül nincs semmi. A mű szellemi, irodalmi értéke az elsődleges, de a szűkülő támogatások arra ösztönöznek, hogy piacképesebb könyvek kiadására is vállalkozzunk.

(Folytatása a 16. oldalon)

Czegő Zoltán „A világ minden országa”

A jajongás kiiktatva, a mellkas léceskerítésének szaggatása, a ruhák megtépdesése, hamu szórása elmarad.

Több szerep jutott ebben a csoda-írásban /az élet-csoda megfaggatásában/ egy kerékpárosnak, mint az életért s halál ellen történő égostromlásoknak. Ahogy azt megszoktuk másutt. Ahogy azt cselekedtem többször magam is.

Az élet úgy hatalmas, hogy egyszeri és egyszerű, s úgy illik minden percébe a halál, akár a kulcs a zárba.

Ettől nagy ez a vers, Tóth Krisztina rövid útja a hamvasztóig, onnan el, mert a gyermekért kellett menni az iskolába.

Itt semmi szó az élet pótlásáról, még esetleges utalás sem.

Ez a halotti beszéd attól is ilyen döbbenetes és immár halhatatlan /mert meg vagyon írva/, ami hiányzik belőle, ami nincs benne, igen.

Ötven esztendőben egyszer találni ilyen vakmerő költeményt, ahol ha úgy tetszik, beutazható – olvasó – a világ minden országát a hamvasztó sínein a nagymával, akár.

Az unoka, a sápadt gyermekkor és a csavaros tornyú égető tudója, ki nem tud nem szeretni, noha öt éve nem beszéltek együtt a nagymával, csak megfigyelte a nagyanyó útra feltöltött arcát egy monitoron, őt, aki már jobban hasonlított a világ minden halottjára, mint...

Hiányzik a könnyfakasztás e költeményből. Hiányzik belőle a költés, megállatás, a lázadás borzongató rettenete – hétköznapi képekből összeállított elégia minden feloldozás nélkül.

E költemény úgy teljes, úgy maga a teljesség és maga a nyolcszáz éves magyar líra, hogy hiányérzet, légszomj nélkül van és vagyunk. Véle, benne, sinen és utcán. Ama kémény árnyékában. De erről szó sincs, nincs, nincs. Még azt is tudhatja az olvasó, mikor vett volna lélegzetet a költő. Mindenre jut idő – belefért.

Hogy díjazták? Nem érdekel. Mások sem. Szemkőzt a halállal örvelezek, hogy van ő, a – e – vers. /Irodalmi Jelen, szeptember/.

Tóth Krisztina *A világ minden országa* című verse – melyet az Irodalmi Jelen szeptemberi számában közöltünk – az idei Quasimodo-verspályázaton Emlékdíjas lett.

A verset ötven éve írtam, Oxfordban. Két sor az egész.

Pesti képeslapra*

– Milyen magasak a szigeti fák!
És milyen kicsi a szabad világ.

Mit próbáltam mondani ezzel a két sorral 1957 őszén, vagy télén, amikor megkaptam ezt a Budapestről küldött képeslapot? Először is azt, hogy a Margitsziget platánjai már csak az emlékezetemben élnek. (Nem annyira, mint a mély-emlékezetemben gomolygó Márai-sorban: „össze tudod-e rakni még a Margitszigetet?”) Tizenévesen gyakran jártam ki a szigetre, télen inkább a „Fedettbe”, ahogy a Sportuszodát hívtuk, nyáron a Palatinus-strand derűs tömegnyomorába. Meg néha, esténként, ha akadt hozzá lánytársaság, sétálni, vagy táncolni egy kertes vendéglőbe. Elég jól ismertem a Szigetet – no nem annyira, mint Arany János, vagy Krúdy Gyula, de mégis. És most ezen a képeslapon is az tűnt fel nekem, hogy milyen magasak a szigetet kétoldalt övező fák. Mihez, az oxfordi Egyetemi Park fáihoz képest?

Nem inkább a második sor „szabad világhoz” képest? Ezt a kifejezést 1956 előtt megilletődve, vagy vágyakozva mondtuk ki, utána már kissé gúnyos felhanggal használtuk – legalábbis mi, újszülött emigránsok. Mert bár a magyar menekültek nyugati fogadtatásának készsége egyedülálló jelenség volt a korban, minden addigi hasonló esetet felülmúlt, szinte versenyeztek az egyes országok, hogy minél több magyart fogadjanak be – ugyanakkor úgy éreztük, a Nyugat cserbenhagyott bennünket.

Nem mint egyéneket, hanem mint nemzetet. Az angol–francia támadással Szueznél, Dulles rossz taktikájával, azzal, hogy kinyilvánította, Magyarország a szovjet érdekszférába tartozik, azzal, hogy a nyugatiak még diplomáciai formában sem mertek keményen szembeszállni a megzavarodott és ezért kissé elbizonytalanodott szovjet imperializmussal. Mert a második magyarországi szovjet beavatkozás nem az oroszok erejét, hanem gyengeségét szemléltette ország-világ előtt.

Ezért a kétsoros epigramma második sora többféleképpen értelmezhető. Az első egyszerű ténymegállapítás lehet: nézz a

térképre, milyen kicsinek látszik rajta az irdatlan nagy Szovjetunióhoz képest Európának ez a „szabad” része! És még ebben a szabad világban is van, aki a vörös imperialistákhoz húz, szabadon acsarkodhatnak a „hálátlan” magyarok ellen a nyugati kommunista tömegpártok. Gondolom, a *Humanité* és más lapok akkori forradalom-gyalázó cikkeiből takaros kis antológiát lehetne összeállítani az önbecsapás módozatainak illusztrálására. Ez az elv („a Szovjetunióról vagy jót, vagy semmit”) csak majd 12 évvel később, a prágai tavasz eltiprása után dől meg, lesz tarthatatlan a nyugati kommunista pártokban.

De most még 1957-et írunk, és jogos a második értelmezés: azokhoz képest, akik otthon megszenvedtek, vagy még most is szenvednek a szabadságért, akiket börtönbe zártak, internáltak,

kirúgtak az egyetemről, ezekhez képest milyen képmutatónak, kicsinyesnek, kisszerűnek bizonyult ez a szabad világ! Amelyik annyira féltette a saját jóléti demokráciáját és nyugalmát, hogy szinte semmit sem mert kockáztatni a szovjet tankokkal szemben. Enni ugyan ad a menekülteknek, továbbtanulást és majdnem mindenütt további karriert biztosít, de nem

meri felvenni a harcot az árulással, nem fogja bojkottálni az ellenforradalmi Kádár-rendszert!

A Nyugaton töltött első év elég volt ahhoz, hogy felmérjük a „szabad világ” előnyeit és megérezzük korlátait. Csalódásunk egy időre azt eredményezte, hogy az egyéni boldogulásra koncentráljunk, élvezzük a szabadon mozgás lehetőségét. Honvágyunk csak a forradalmi Magyarország iránt volt, nem kívántunk visszatérni az álmunkás-álpapaszt kormány véres cirkuszi produkciójába. Én például ezután több mint egy évtizedig nem utazhattam Magyarországra, beutaztam viszont helyette az egész világot. Egy idő után már a szigeti fák miatt sem éreztem nosztalgiát, hiszen a kaliforniai szekvoják közt, óriásfenyvesekben járhattam, vagy Bali szigetén figyelhettem a sudár pálmák leveleinek rezgését a tengerről áramló szélben. De 1957-ben még túl közel volt Budapest, és amit egy évvel korábban átélünk, s amitől meg tudunk maradni ötven éven át, más állampolgárként is, Európában élő magyarnak.

* Megjelent a Virág-bizonyosság c., 1958-ban kiadott első verseskötetemben.

Gömöri György Egy régi vers értelmezéséhez

Sárközi Máttyás A Kasztner-vonat

Volt Kolozsvárott a második világháború előtt egy Kasztner Rezső nevű, jó tollú újságíró. Ott született 1906-ban, a zsidó gimnáziumban érettségizett, jogot végzett, majd az Új Kelet munkatársa lett. Cionista mozgalmi munkát végzett és 1937-ben elvette a kolozsvári izraelita hitközségi elnök, a jómódú Fischer József leányát. Akkor még olyan idők járták, hogy Fischer tagja lehetett a román parlamentnek.

1940-ben Kasztner Budapestre költözött. 1942-ben behívták hat havi kényszermunkára, Erdélyben épített védelmi vonalakat. Fél év után folytathatta Pesten a cionista szervezést. Egy Sedlaczek nevű bécsi fogorvos ajánlotta Kasztnernek, hogy találkozzék egy érdekes emberrel, aki lengyelországi és csehszlovákiai gyáraiban, melyekben hadicélú termelés folyik, zsidókat alkalmaz, így menti őket az elhurcolástól. Kasztner Rezső egy pesti hotelben találkozott egy kávéra a gyárossal, akit Oscar Schindlernek hívtak. Tőle tudta meg, hogy az SS-szel (sok pénzért) egyezkedni lehet, zsidó életet lehet dollárért, svájci frankért, ékszerekért megváltani.

Az 1944-es német megszállókkal együtt érkezett Budapestre Adolf Eichmann, a zsidóság elpusztításának SS stratégiája. Részben tőle eredt az elgondolás, hogy miután minden fegyverképes zsidót munkatáborokba vittek, az esetleges ellenállás megelőzésének másik módja az lehet, ha bevonják a hitközséget a gettók megszervezésébe. Elvégre a magyar zsidóság törvénytisztelő volt, vezetői egy ideig el sem képzelték, hogy a magyar állam cserbenhagyja őket.

1944 májusában Kolozsvárott is felállították a gettót. A csendőrök utcáról utcára szedték össze a zsidókat, két hét alatt tizennyolc ezrűket zsúfolták össze a város széli Irisz-telep régebben bezárt téglagyárába. Június másodikán nagy angol–amerikai légitámadás érte Kolozsvárt. Olasz támaszpontonról felszálló gépek, a háború során először és utoljára bombázták a várost. Negyven percig tartott a támadás, 1.200 bomba hullott az utcákra, 460-an haltak meg. Kigyulladt az Irisz-telephöz

1976. február 26., London.

Sárközi Máttyás rajza Szolozsnyicinről

közeli Dermata cipőgyár, nagy zűrzavar támadt, melynek során egy kolozsvári első világháborús hadirokkant, Löb Izso kereskedő és a tizenegy éves fiacskája, László kiszöktek a gettóból, majd a pályaudvarra keveredve, felszálltak egy Budapest felé tartó, tömött vonatra.

Löb László, immár az angliai Sussex egyetemének emeritus német irodalom professzora, most írta meg könyvében, hogy mi történt velük ezután. Az angol kiadású visszaemlékezés címe *Dealing with Satan* – alku az ördöggel. Az alkudozás Kasztner Rezső és Eichmann között zajlott. A cionista újságíró egyrészt a családtagjait, kolozsvári köreit igyekezett menekíteni, másrészt zsidó értelmiségieket vagy dúsgazdag vállalkozókat, akik hatalmas összegeket adtak össze az SS megvesztegetése reményében. Kasztner elérte, hogy egy csoport felutazhasson Kolozsvárról, elkészült a marhavagonokból álló szerelvényre zsúfolandók névsora (Löbék is rákerültek), s mivel az SS közönséges deportálásnak álcázta az akciót, az 1700 embert szállító vonat elindult Bergen-Belsen felé. Ott hetekig sínylődtek rabkoszton a magyar csoport tagjai, poloskás-tetves barakkokban, már-már feladták a reményt, amikor egy szép napon átutaztatták mindannyiukat a semleges Svájcba. Löb László ott nevelkedett.

Kasztner Rezső önmagát a holokauszt hőségének tekintette, így érkezett a háború végétével Palesztinába, ahol idővel újból magyar nyelvű újságíró lehetett. Mások árulónak kiáltották ki, aki egyezkedett a nációkkal, míg egy csoport túlélését kiharcolta, másokat cserbenhagyott. Ügyét az izraeli bíróság kezdte tárgyalni 1957 elején. Bírói döntés nem született. Március 3-án Kasztner kilépett az Új Kelet immár tel-avivi szerkesztőségéből, autóján a lakásához hajtott, s mielőtt beléphetett volna az ajtón, egy merénylő agyonlőtte.

Tetteiről, alkujáról, azóta is tart a vita. Löb László könyve sok mindent tisztáz, mérlegeli a tényeket. Elismeri, hogy Kasztner nem volt makulátlan jellem, de egyben azt is, hogy a történelem feladata dönteni: elítélendő-e vagy sem, s nem az övé, akinek az életét megmentette.

KARÁCSONYI ZSOLT

A tánctanár színre lép

Nem kontinens, nem sziget, de
süllyedni kezd ez a város,
ami nem a semmivel, csak
a nyugvó nappal határos.

Nem kontinens, nem sziget, de
beolvad az éjszakába,
ahol csak a szellem holdja
nevet rá az üres tájra.

Üres a táj, mert a gépek
miatt nem jár semmi állat.
Az utcákon néma csillag
falja fel a satnya fákat.

És egy ismeretlen angyal
csapódik a kövezetre,
lába reszket, arca fénylik,
méltó még a szeretetre.

Persze, annak nem az égi,
csak a földi válfajára.
Talán ő lesz a süllyedő város
legjobb tánctanára,

akit körberajonganak,
mert tud kesztyűbe dudálni,
ismer minden titkos lépést,
tudja, hogy kell poklot járni.

Arca ezért derűs, nyugodt.
Pedig forrong égi vére,
arra gondol kirúgatja
magát a világvégre.

Összeszorul menny és pokol
egyetlen röviditalban,
de ameddig iszogatja,
láthatóvá lesz a dallam.

Erre járnak, erre ropják,
emiatt ölnek, rabolnak,
akik a tánctanártól már
minden lépést megtanultak.

Meglát minden véres tréfát,
szinte szóra nyílna szája,
és a város beolvad
a süllyedő éjszakába.

A szív és test vitája

Kis haszon a nagy pusztulásban,
hogy a dolgok mélyére láttam,
ahol trónol a bányabéka
épp ott lelt szívemre a béke:
„most állítsd magad takarékra,
mert különben már tényleg vége”.

A dolgok mélyén jöttem rá, a szívem szólítja
a testet, közepes szintű hordószónok egy apró,
kezdetleges jószág, nézem a szőrös felszínét és –
ideje, hogy jól felpofozzák.

„Mostanság, olyan szemtelen lett,
nem iszik velünk, félrenéz,
hiányzik egy végtagjáról
kábé négy kilónyi géz.”

„Rólad pedig hiányzik a
fényköpeny s az ész,
mondhatom én, hogy előre,
úgyis félremész.”

„Mit akarsz, én elolvasom
tüskeregék százait,
míg te csak a túlvilágnak
készítgeted szárnyaid.

Azzal vádolsz, faragatlan,
színvonalatlan szavam,
de most szólok: a Mennyország
még igencsak messze van.”

„Messze, de a pokol tüze
lángol már talpad alatt,
vágyad izzadó hajóján
léket üt a pillanat.”

„Most megleptél. Így van? Tényleg?
És mindez miként lehet?
Akárhogy is ijesztgetnél,
én már úgy se rettegek,

sőt, ajánlom edzd magad az
alvilági tűz felett,
hátha egy nap már másfajta
zene lesz sikerlemez.”

Ki a bűnös, aki angyalt vár mindennap lagymatag,
vagy ki nem néz jobbra-balra és csak előre halad?
Én nem tudom. Annyi biztos: időközben este lett.
Igyekszem úgy elaludni: szív és test ne sejtse meg.

Kolozsvári névtelen

Nincs szava rám a világnak,
névtelen vagyok,
téli fények, nyári árnyak
közt magam vagyok,
nincsen álmom, nincsen vágyam,
elmém sem ragyog,
életemnek folytatása
végleg elhagyott.
Egyetlenegy reménységem
az, hogy Jézus úr
látja: bűnöm sáredénye
száz darabra hull.

Bűnöm az, hogy százezerszer
foltozott kabát –
testem elkopott anyagként
hordozom tovább,
hiába is tépi, rázza
jégeső, vihar,
nem brekeg még békaként
a bűnös ebihal.
Másként szólva:
nem nőttek ki égi szárnyaim
de valómra ráragadt az
összes földi kín.

Mint a vak, ki ujjbegyében
hordja birtokát
úgy kutatja lelkem messze-
tűnt vezérszavát,
újra érezni akarja
lángoló hevét,
míg a testben elmerül és
megdobban a név.

Andrássy út

Arésnyire nyitva hagyott ablakon szellő lopózott a szobába, meglengette a hosszú függönyöket, játszott velük. Láthatatlan ujjaival végigfutott a redőkön, akárha egy hangtalan hárfán játszana. Megsimogatta az asztalt, az asztalon a kiürült ásványvizes üveget, a fekete hamutartót. Az elnyomott cigarettacsikkeket és a négy kis összegyűrt, lila papírtasakot.

Tompán csilingelt és zubogott, halkan zörgött a víz.

Faltkiste az ablaknál állt és a függöny táncát figyelte, a könnyű hullámozást, ahogy a szél simogat. Sűrű felhők torlódtak egyre az égen.

Tira a széles ágyon hevert lehunyt szemmel, és rágózott. Egyik lábát lefogotta, a másikat felhúzta az ágy peremére, és szapora ritmusban dobolt vele, bokája fölött ide-oda billegett a pávakék pillangó.

Csak a fejében szólt a zene, odabent.

Egyenletesen csilingelt, zörgött, tompán zubogott és csobogott a víz.

Delega lement a kocsizhoz, immár másodszer. Egy nejlomba tekert csomagot keresett a kesztyűtartóban, a zsebébe sülyesztette, és indult vissza. Közben az étterembe is benézett, de a pincért nem találta, így maga vett ki a hűtőből egy ásványvizet. Egy széthajtogatott szalvétába két csirkecombot csavart, ha esetleg a lányok megéheznének.

A szálloda előcsarnoka türes volt, a portás nem volt sehol.

Egyedül a citromsárga inges fiúval találkozott, elszánt léptekkel jött lefelé a lépcsőn. Ezek a fülek, ezek a fülek. Delega ismét beleborzongott.

A szobaajtót a könyökével nyitotta ki és a sarkával lökte be maga mögött. Az ásványvizet, a szalvétába csavart húst lerakta az asztalra, zsebéből előhálászta a kis csomagot. Négy lila papírtasak volt benne.

Odakint villámlott, de nem dörgött az ég.

Csak a víz zubogott tompán, csak a víz zörgött halkan a fürdőszobában, ahogy Mareeta zuhanyozott.

Vállán, mellén, combján a forró, kővér cseppek.

Tira csak dobolt az ágy szélén, lehunyt szemmel, és megállás nélkül rágózott.

Delega felcsipett egy lila tasakot, hozzáérintette a térdéhez.

Faltkiste az asztalhoz ült, egyik lábát átvette a másikon. Felnyitott egy tasakot, ösztönösen beleszagolt, de semmit nem érzett, semmilyen illatot. Ásványvizet töltött, a hófehér port beleszórtá, összelötykölte.

Delega is leült, vele szemben, keresztbe fonta a lábát, és kényelmesen hátradőlt. Mint aki megérkezett, és most végre mindent elfeledhet.

Nézegette, forgatta ujjai közt a maga tasakját, megpöcögötte a tetejét.

A víz egyenletesen zubogott, csilingelve csorgott Mareeta vállaira, mellére, az őzbarna, izmos combokra. Dagadt cseppek csapódtak ki a zuhanykabin smaragdzöld üvegén. Smaragdszínű volt minden a fürdőszobában, a csempe, a fal, a padló. És smaragdzöld a zuhanykabin nedves üvege.

A zubogás elállt, néhány csepp hullott még a zuhanytálcára.

Vízcseppek koppanása, végül az sem.

Faltkiste megszédült.

Egy pillanatra szem elől veszítette a tárgyakat, összefolyt előtte a világ. Csak egy fél másodpercig tartott, nem volt ideje

megijedni sem, utána megint tisztán látta a székben elnyúló Delegát és az ágyon heverő Tirát.

Már nem csak a lábával dobolt, a fejével is ritmusra bólogatott: hallhatatlan, mégis látható ritmus.

És Faltkiste látta még, ahogy a következő pillanatban Tira bokáján a pávakék pillangó megmozdítja szárnyait és felröppen, előbb a lány térdére száll, majd tovább emelkedik, elhalad Faltkiste mellett, az ablak előtt egy szabályos kört ír a levegőbe, és végül a fürdőszobaajtó melletti állólámpán megpihen.

Mareeta felhúzta a bézs inget és a szoknyát, a harisnyát ott hagyta a földön. Haját futólag dörzsölte meg, a törülközőt a harisnya mellé ejtette. A fürdőszobaajtó kinyílt, meleg pára csapott a szobába.

DANYI ZOLTÁN

A dolgok körvonala

Az ágyhoz ment, leheveredett Tira mellé. Az asztalnál ülő két férfi nem is vette észre.

Delega maga elé meredt és vigyorgott, szájából sárga kapafogak villantak elő. Nagy, sötét hatalmas hézagok voltak a fogai közt, Faltkiste nem értette, hogy nem vette észre korábban. Lehet, hogy korábban nem voltak kapafogai.

Mareeta odahajol Tira füléhez, sűg valamit neki.

Nem hallani, mit sűg, a hangja mintha víz alól szólna. Mintha a két lány vastag üveglap mögött lenne. Tira bólogat, de talán csak a fejében zakatoló ritmusra.

Delega arca komorrá változik, elszivárog róla a széles vigyor.

Faltkiste felkel, az ablakhoz megy, kinéz. A szél könnyen, anyagtalannul könnyen lebbenti meg a függönyt, hullámok futnak végig a redőkön.

Delegára néz.

Delega újra vigyorog, kilátszanak a sárga kapafogak. Kerek kis lapocskák a fülei, derékszögben odaragasztva a fejhez.

És a dolgok körvonala ekkor egy másodpercre újra elmosódik Faltkiste előtt.

Azután látja Mareetát, ahogy odafordul Tirához, ráhajol Tira nyakára, és a nyelvét betolja a két kulcsont közötti gödröcskébe. Faltkiste egy hatalmasan kimeredő, erektől szabdalit, inas nyelvet lát, a gyomra összerándul.

A lányok helyet cserélnek, és most Tira van felül.

Mareeta felhúzza a lábait, kissé szétrakja őket, felgyűrődik a szoknya. Tira fölé görnyed, kigombolja Mareeta ingét, megnyalja a duzzadt bimbókat. A szájába veszi, szopogatja őket, majd lejjebb csúsztat, a fejét bepréseli Mareeta combjai közé.

Mareeta, a csurránó levű, édes húsú gyümölcs.

Megmosdani, lehűteni a tarkóját.

Víz, egy pohár hideg víz, fut át Faltkiste agyán.

De mielőtt még végiggondolhatná, már a párás fürdőszobában van, kezében a vízcsap hidege, és érzi, ahogy ömlik a jég hideg víz, és az arcát csapkodja vele, a homlokát, a tarkóját. Cseppek szóródnak a padlóra, a falra, a tükörrre: belenéz, gömbölyű pontokban sokszorozódik a kép.

Düledt szemek, kékes karikák, egy ferde vigyor az arcán.

Vizelni kellene, gondolja, miközben a vécén ül, és már csorgat, hangosan visszhangzik fülében a csobogás. A padlón egy barna harisnya, mellette egy törülköző, és szétfolyó, vizes nyomok a smaragdzöld kövön.

Érzi, átázott a zokni a lábán.

A szobába megy, Mareeta a hasán hever, Tira hanyatt fekve alszik, Delega kábultan horkol a széken.

Faltkiste vizes zokniban lép a folyosóra, az ajtó magától csukódik be mögötte, kattan a zár.

Azután még egyszer kattan.

Majd ismét, és még egyszer, *ugyanaz* a hang.

Végül a csend, a mozdulatlanság. A pasztellszín falak, a szőnyeg, a tompított fény a folyosón. Hátával nekitámaszkodik a falnak, leül a puha szőnyegre, a falat nézi. A simogató pasztelt, mígnem a szemei lecsukódnak.

Elaludt, a feje félrebillent.

Amikor kinyitja a szemét, megint fátyolosan jutnak el hozzá a dolgok. A szőnyeg, a fal, a lámpák, homálylik minden.

Oldalról, valahonnan jobbról vagy balról, erős színek lobognak, egyre élénkebb, zajos tónusok. Izzó árnyalataival zuhan arcába a tájkép, a vöröslő szirt az égő fákkal.

Faltkiste megszédül.

És utána mintha újra megszédülne, majd megint, ismét, újra és újra. Egy folyton újakezdődő szédülés ismételi önmagát, forog vele a világ. Helyesebben, forogni kezd, de azonnal meg is állt, és utána rögtön megmozdul ismét.

Megint és megint, újra és újra, mindig előlről.

A szemei kimerednek, az alsó sarokba szaladnak a szemgolyók. Onnan visszaugranak középre, majd megint le, oldalra, és ismét sebesen vissza, valahova középre, ha lenne még középre. Melege van, ég az arca. A falhoz nyomja, nekipréseli arcát a hideg falnak, mintha bele akarna fűródni a tömör hidegbe.

Hófehér, hideg porszemek hullanak az izzó tájképre.

Delega lebukó fejjel, félredőlvén ül a széken, Mareeta és Tira ájtultan hever az ágyon, mindenki a maga álmában, mélyen.

Az ég hangosan dörren, fülhasítóan.

Hatalmas robaj visszhangzik, megzörgeti a szobák ablakát.

Az elsőt egy mélyebb dübörgés követi, majd egymás után még kettő, és ekkor végre felfakadnak a felhők, duzzadt cseppekben kezd szakadni az eső, órákon át, és hajnalig nincs is más, csak az eső, az egyhangú esődobolás, mintha ez lenne minden.

És valóban nincs is más, csak az eső, ahogy hajnalban elmossa ezt az éjszakát.

Lehetne.

Sokkal.

Durvább.

Triptichon

Malaya

Múlt esők nyomán
piros mályva burjánzik
üdvözli a nap ragyogását

Vak koldusok kinyújtott tenyerén
a lelkiismeret fűzi láncát az
árnyékos sarkokban

Ezért a lányért jöttem ki most
itt van mellettem
szerelmünkben
a kelet és nyugat találkozik.

A műtét

Fáj a kés.
Jobb lesz nem mozognom,
mert megtudják, hogy ébren vagyok.

A fejemben turkálnak,
Bőrömön, csontomon keresztül,
de nehogy valaki megtudja.

A kocsmá telve már,
egyedül ülök
az Ő búcsúlevelével.

A jel

Egyes jeleket vassal bélyegzenek.
A juhgyapjún fekete folt.
Lóhúsrá perzselik, vérvörösre égetik.

Vannak emlékek, melyeket kőbe vésnek.
Vannak szívek, melyeket tőr hegye jelez.

Lelkemet vassal bélyegezték.
Fekete folt.

Kőbe vésve
Megjelezve immár
Amikor azt a másikat megcsókoltam.

PETER GEOFFREY PAUL THOMPSON

Medve a ketrecben

el kell szabadulnom
a Jelen-medve csapdjából
ahol piros krétával
félelem nélkül kiírhatom
e két szót: szabadság és béke
hadd lássa az egész föld
és reszkessen

Az arab sivatag

A sárga sivatag poros, száraz és forró.
Kifacsarva szomjúhozik, míg a nap
még mindig kérlelhetetlenül bámul
a kis telekre, a szegényes kertre.
A gyerekek berohannak,
megkérdetik, fejhetik-e a kecskét.
Álmában Abdul erre csak bólint.
Nyirkos és izzadságszagú a sátor.
Azt mondják,
hogy Abdul nagybácsija miután megsemmisítette
az álom sátrát,
a nap és a homok hőségében a szabad ég alatt
aludt,
majd utána aratott,
olyan erős és magabiztos volt ő.
A sátor kifeszült
sárga vásznai mögött fekszik egy ember.
Kárörvendően nevet.
Abdul öreg nagybácsija ráncos, örült.
(Szemei kiégett lyukak.)
Jeleket rajzol a homokba.

Privát szigetek

te meg én
privát szigetek vagyunk
titokzatos hegyek az
igazság ködében
a biztos semmiben
kifürkészhetetlenek
partjainkon nincsenek lábnyomok

sokan mások
fekete-fehér
forgalmas városok
vagy örökmozgó gépek
kérlelhetetlen szívhasító
fémsarkuk van

vakok akik
azt mondják,
hogy egy arc az csak egy arc
egy szék az csak egy szék
szemük huncut mint a sarlatánoké

mások
a kivájt pupillájuk helyén
sötétszürke folt
fekete tisztást vágnak
a köd erdőiben
álmainkon tanyáznak
látomásaink tábortüze mellett

mondják
tudják mi kell
mondják mit éreznek
mindenben biztosak ők
(az ajtó az csak egy ajtó)

mi semmit sem tudunk
nem emlékszünk semmire
senkit fel nem ismerünk
bajtársak vagyunk a bizonytalanságban
eltévedt kalózkodók az Isten
kincses szigetre vezető térképével
tévedhetünk
mégis csak a megjelölt irányban hiszünk

a mi titkos térképünk
többet ígér
az ő valóság-ékszeriek
színes üvegből vannak

a hit fedélzetén hajózva
kikerülhetők a sziklák
Morgan kapitány álmai
szén-fekete léha nők
Karib-szenvedélyek

hamiskövek
folynak át kaján ujjaik között
gyémántokat látnak
övék a kitapintható fizikai valóság
és lám
visszatérnek Kingston városába
szegénységgel telt meg a táljuk
mert ezt választották

érzékek hívnak
egy pincebörtönbe vissza
tekintetek láncá tart fogva
saszemeinket a világ nem látja...

Aranytigris

SOHÁR PÁL fordítása

(A kutatásokat már egy élet óta végzem. Úgy gondoltam, a nyomok hamarabb célra vezetnek, és jól számolt, biztos lépésekkel közelítek. Aga homályosnak hitt múltja felé. Azt gondoltam, hogy könnyedén fogom átfésülni azt az örökkévalósággal dacoló életutat, amelyet ez a (személy?), (árnyalak?), (mesehős?), (démon?), (android, ugyebár...?) halász az Észak hűvös völgyeiben bejárt, majd egy reggelen elindult (talán Délre?), (vissza a gyökerekhez?) hajón, hogy megkeresse, amit életéből hiányolt, a meleget és a vért. Bár eredmények lennének, Aga múltjára, mi tagadás, nem tudok biztos diagnózist mondani. Több órányi vallomás, hanganyagok és gépelt oldalak formájában, úgy érzem, még mindig csekélység, ahhoz a világhoz képest, amelyet – érzéseim szerint – Aga tudatosan épített maga köré, veleszületett érzékenysége révén, amellyel megértette a világ dolgait, és a leképződéseket azonosította életében. Bár mindez kevés, az eredmények egy dologban nem tűnnek célt téveszteni: az Aga élete valahol Délen kezdődött (folytatódott, ugyebár), homokos tengerpartokon, háborús frontok hátszelében, a vérszagú Balkán bugyraiban, hogy évek múltán elhívja őt a zsákmány vágya Északra, a jeges fjordok ösvényein, és ráakadjon a horogra, halász legyen belőle, megélje a mesék víz alatti és fölötti világát, töprengjen az élet halveszagú dolgain, a szerelem csöpögő zsírjain evezve, és (mélabúsán?) reménykedve, engedve a hívó szónak (talán újabb aranymosás reményében?) élete alkonyán újra útra keljen, arra, ahonnan egykoron útnak indult.)

(Mindig is nehéz volt alázatos Aga Pulzár lelke mélyére látni, zárkózott természete nehézkes, tárgyí, töredezett beszéde soha nem tudta felszínre hozni lelki turbulenciáit. Sokszor elgondolkodtam az elmúlt napokban, mióta történetét írom, hogy mi készült nap mint nap arra, hogy újra beindítsam a számítógépet, billentyűzetet ragadva újra meg újra felvegyem alázatos hősünk történetének fonálát, és újra szálaira bontsam, felgöngyölítve a hűvös, végtelen északi éjszakát. Lehet, hogy igazi indítékot nem fogok rá találni soha, talán könnyebb az Aga lankás zsigereibe nézni, mint a magam barnás ingoványába, úgy érzem, ezért is kerülöm a találkozást, és kísért az írás kocsnya.)

(Munkám tükrében, úgy érzem, sokkal többről szól ez a (lélek)vándorlás, ez a (fejlődés)történet, mint antropológiáról. A húségről szól, amellyel Aga kitarított az élet mellett. És a türelemről, amellyel a hullámokat bámulta, a vérszínű bójákat, a rajtuk bambuló sirályokkal. A szeretetről szól, és a lenyugvó Nap fölé nyúló délutáni csendről, amelyet a halászkok a háló fölött látnak. Az Aga története pedig az én történetem, nem tudok hamis módon Aga előtt magamról, róla, vagy egyáltalán a világról hazug képet festeni. Ha próbálnám is, szöközépen megsárgul a lap, kivékonyodik, a billentyű nem üt le. Ilyenkor visszatörök szavakat, akár teljes bekezdéseket is. Megméretetik a szavaknak súlya, hője és nyomateka. Ritkán, de azért megtörténik, hogy marad mögötte néhány viharverte halvány karakter. Ezeket kell pátyolgatni, óvatosan bővítetni, toldani hozzájuk színeket, illatokat, buborékokat, és mindezt olyan finoman, olyan őszjintén, hogy Aga ne nézzen vissza bambán, és szemrehányón: Újra fasz voltál, te hazug!)

(A betűk eredete ismeretlen: együtt keltek a születő szóval, a sivatagban kóborló lélekkel, így folytak bele Mohamed medinai tollába, hogy magukba zárják a derék halász ókori balladáját, arról tamiskodjanak, hogy miként vetette a sors e derék cimboráját az északi fjordok zuhatagai közé, hogyan ismerkedett meg a Kalevala áttetsző, zsigeri isteneivel, miért vette szárnyai alá Ukko, és hogyan lett Väinämöinen pajtársa.)

(Ez az ember megismerte a kereszt félelmeit, a próféták dohos szakállát viselte, apostoli jámbor arcát ledérek simogatták fényesre, hogy végül elinduljon az úton, hogy elérje a pulzárok királyságát, megérinthesse a struktúráit az angyalok medúzatestén, és elérje a balkáni elektródkaifátus északi határát.)

(Aga bent lakott a fagyott fenyvesek mélyén, sok ezer mérfölddel északabbra, mint a legészakibb szikla, amit ember valaha látott, vagy elképzelt. Barátokra utaló referenciákat nem találtam. Minden bizonnyal magányosan halászgatott, és nyáron kütört a magány katonán kattanójából, és amikor rügyeket fakasztottak az északi bokrai, vízre tette csónakját, és engedte, hogy a langyos nyári áramlat délre sodorja. Több napos út, több ezer tengeri mérföld maradt a háta mögött, amikor kikötött a halászfalu mólójánál. Szürke vászonkabátjáról mindenki ismerte Gyomorban. Ha feltűnt a halpiac bejáratánál, Kéjribi hófőhérre meszelt házának a sarkánál, harsány kurjantásokkal már távolról üdvözölték, amire Aga kezét fejmagasságba emelte, tenyérrel befelé, és a hang irányába ingatta meg néhányszor, mintha egy fonák karmester lett volna. Talán mindegy, ám szürke vászonkabátját évekkal ezelőtt találta egy elhagyott sasfészékben, egy rejtett csatorna sziklafalába rejtve. Kopott vidraprémmel bélelték, és avas halolaj szagát árasztja mai napig magából, a napon megcsillan rajta a kérges, zsíros var. Ez a kabát volt maga a szárnyalás Aga életében: maga a rutin: kilépni mellkasából, vágatni, nyargalni a völgyek fölött és felszívódni minden reggel a hajnali köddel.)

(Aga a sziklán ült esténként, a végtelen mélybe lógatta sirályszerű lábait, és a fjordok mélyébe nézett, figyelte a fémét a halak bőre alatt, fejükben az ólmot, a hegyen túlra gondolt, a Nanók világra, Gnóm narancsokra, szintelen almákra,

kameruni csokoládéra, és mindarra, ami csak hívta a mélyből, és amely útjából ki nem térhetett.)

(Így hát, talált töredékek tükrében megírom Aga Pulzár életét, úgy, ahogy azt a tudomány és a misztika írott és íratlan szabályai megkövetelik. Töreksem a tények által kínált fogózkodókba kapaszkodni, és megtoldani a történet fonálát, ahol foszolni vélem látni.)

(Munkám vége felé járok, elfáradtam. Aga sorsa hajnalaim és estém sorsa lett, maga az értelem. Reméltem, hogy ez lesz a Munkám. Aztán csak egy munka lett, egy álmodozó hőssel. Nem tudtam átfogni, Aga pillangóit (keselyűit?) nem sikerült befognom. Így aztán a minap detoxifikáltam magam, prózában, úgy, ahogy egy polgárhoz illik. Elektrolízis folytán egy tálba folytam, és talpam nyomán egy indás, barna szutyok maradt. (Köze lenne Agának az ügryhöz?) Úgy érzem, a lapok is valahogy így itták magukba agyam iszapos plazmáját. Akkor meg minek? Ilyenkor (és azt hiszem

DIMÉNY LÓRÁNT

Részletek egy antropológus-lélekbűvár naplófeljegyzéseiből

ezen túl mindig) Agát veszem elő pironkodva, északi tájaira repülök, és alantas módon ott hagyom a fjordok mélyében azt, amit a minap fanyalognva a vécébe öntöttem. Rozsdás, fémesszaga volt, mint a bárkának, amivel Aga Pulzár elindult a messzi északi völgyeiből, az örök vizek birodalmából, hogy megkeresse a végtelen szilíciummezőket a Balkánok barnás dombjai mögött.)

(Ha majd újra erőt vesz rajtam a hívás, ha majd éjjeleim újra népesek lesznek trolloktól, elfektől, angyaloktól, majd folytatom az írást. Aga majd újra tollat kap, és folytatja útját délre, hiszen nem menekülhet a vérvonal elől, hajóját meleg áramlatok ringatják, ő pedig a végtelen vizeket kémleli az árbcroól, és várja, hogy megpillantsa újra azt, amit utoljára fényévmilliókkal ezelőtt: a hazát.)

Én, Aga Pulzár
(amikor még nem volt semmi)

(genézis. első feljegyzés a tűzhely tégláin)

kedves leány, vagy derék legény, Te, aki kezdedben tartod ezt a féktelen könyvet, mondom, biz ne félj, mert puha a lapja, és betűje illatos, hosszú órák sora áll mögötte, és bár kéz kezet mos, mondom nem volt könnyű papírra vetni e sztorit, mentegetni pedig nincs

miért magam, ahova Aga Pulzár emberi-android sorsa elvezet, ugyanaz a tenger, hová vizeink mentén menni maga az élvezet, a Nagy Víz, sós borúink óceánja, mit lelkünk minden kéjben hajón bejárja, na oda vezet e könyv sója és bőttüje, vagy ki tudja, szurkoljunk, hogy Aga sorsát közben vándorbotjára tűzze, és sutba vesse a mélység hívását, megismerje éltének élet, mi csermely-köldökzsinórt forrásnál vág át, és eltompítva a hivatást, megálljon egy hangyatemplom küszöbén, és a Teremtőhöz szóljon tőden, *miért pont itt e könyvben, miért pont én*, szóval kiszámíthatatlan az elméd, kedves leány vagy derék legény, és Aga sorsa ezennel a Tiéd, vigyázz rá, hogy ne váljék unalmassá, hogy mindig hús maradjon (na jó, szilikát), és a költő ne változtassa vassá, és az apró lepkék, mik az ízeket e lapokról fejedbe viszik át, ne boruljanak álomba a szótól, hanem szentjánosbogártáncban izzanak a léghen, és álmodjad, hogy táncuk íve évekig ég benn.

(a szélben kavargó szó, fényévmilliókkal a teremtés előtt)

a lélek elindult egyszer, a sivatag mélyéről persze, ami életre hívta nesztelen, halk volt, hús, és forró, torz formáját barnára égette a végtelen Nap, ez volt kezdetben a lélek, homok, kvarc, huzatos ablak a világ dolgaira. csak lebegett a vizek fölött, amikor még nem volt éjszaka és nem volt nappal, unalmát pedig elütötte egy kopott kappal, és a végtelen mezőkön szénát szárított abban, és zenélt magának, a lakatlan völgyeket belengte esténként a lant dal, és behavazta a hűvös fenyveket itt is, meg ott is alant, ha télen egy kis hancúrta vágyott volna, és időnként megpihent egy évmillióra, akár egy hosszúra elnyúlt szivgörcs, ablak, akár a fényben mozdulatlanul maradt óra.

mindent összevetve, mondom jól volt, nem volt szüksége emberre, ámde egy napon gondolt egyet a lélek, és elindult északra, délre, nyugatra, keletre, és bejárta a világ fényévekből alkotott végeit, kinézett az ablakon, benézett a kredenc mögé a pókra, és arra gondolt, van-e annál fontosabb dolga, minthogy csak nézzen, meg járjon a tengelyeken túlra, érezte a lélek, egy borospohárnak nézett hirtelen fenéket, és aztán kiment a tornácba, ott a világ milliányi sarkának egyikén, és elkialtotta magát a lélek, *a fenébe is, én itt közbelépek*, és a szájához kapott hirtelen, amint hangok özönét hallotta maga körül odafönt meg idelent.

így született meg a szó, és bár nem volt sem magasztos, sem isteni, őszinte volt, és látszólag egyedi, fogta magát a lélek, semmit sem halaszt most, szavakba öntötte örömét, és leírta azt, amit maga körül látott, világvéget, tengelyt, csillagnyi korlátot:

kezde a kezdettel tehát, mert hát érezte a perc súlyát, még egy pohár borral enyhítette szőszegényi búját, és néhány ezer év alatt, ott ahol a kurta farkú malac szaladt, leült, és szavak szavakat követtek, a poéta tolla alatt csillagbölcsője serkent a kezdeti kötetnek, ami így kezdődött vala:

kezdetben csak a kék volt, a fjordok és a tengerek kékje, a pigmentek és inak kékje, a csillagösvények kékje, csak a fehér volt, tüzek és angyalok fehérje, a jég, a kopolytűk, és a csontok fehérje, csak a zöld volt, a fű, a szintézis, és az epe zöldje, a bélbolyhok és a mikrók zöldje, kezdetben volt a piros, a zizegés és vicsoargás színe, az arcomanc és a vérszemcsék színe, a tűz, a hajnal, és a pír színe, kezdetben volt a fekete, a tengerfenék, a barlangok, és a kövek színe, a beáramló fény és a sejtelmek színe.

Folytatása a www.irodalmijelen.hu portálon

Cserszényéskert

BOGDÁN LÁSZLÓ

Vaszilij Bogdanov *verseiből*

Búcsú Szentpétervártól

1

A város nem az ünnepi napok
önfelelt, boldog színtere már.
Mámor hibban el. Varázslatok
öblében fulladoz a nyár.

Villamos csörömpöl a sarkon,
járdán féllábú koldus remeg.
Lepkeshárnyakon jön az alkony.
Mivé is lennék nélküled?

Vadaskertekből fut a szarvas.
Csukott hintóban Puskin vacog.
Vaskorban élek át hatalmas,
múlt századi románcokat.

2

Visz a vonat már, rohan a táj.
Húzd ki magad, ha mersz, kiabálj!
Peng a vasérc és készül a vers.
Égi színeket rímmel keversz.
Húzd ki magad hát, rohanj tovább!
Mázd meg roncsévek piramisát.
Pattanj lovadra. Vesszőparipád
szárnyal. Kitérül a mozgó világ.
Koldusok jaját, leprás sóhaját,
mindent jegyezz fel, átkot, imát.
Húzd ki magad, és el ne feledd,
Készül a világ, már nélküled.
Hát rohanj, bohó, kitartó futó,
ezt az iramot nem bírhatja ló.
Hajnali napfény, tárd ki szíved,
holló csőrében az üzenet.
Hagyod városod, mást nem tehetsz.
Elhagyod, kiket még mindig szeretsz.
Anna kendője libegve száll,
csatornák felett fehér madár.
Pöfög a mozdony, ráng a vonat.
Végképp elhagyod városodat.
Ólel a ritmus, emel a rím,
fájdalom szűnik, lobban a kín.
Kereshetnek már a látogatók,
míg setét égen bolyong a hold.
Meg nem találják, messzire futsz,
nyugalom víg mezőire jutsz.
Lemaradnak vad bolsevikék,
csekkisták, spiclik, házmesterek.
utált, megalázott, pökhendi tömeg.
Ne töprengj, versed ki érti meg.
Ritmus szárnyaljon, pengjen szavad.
Írj! A jövőbe írd be magad!

3

Lebegnek kevély sirályok,
a csatornák fölött szállnak.
Légbe költöző leányok.
Hajnalig még idevárlak.

Szállnak sirálynyakú felhők,
égi delfinek, leányok.
Kobaltek sugár az ékük,
kerget az álom utánuk.

Éjsötét hajuk meglíbben.
Nincs nyoma éji vadaknak.
Lassan a tóba hanyatló
hold örvényébe zuhannak.

4

Búcsúztatlak városom,
elválok ma tőled.
Szibériába megyek,
átadlak a fénynek.
Igen, fénybe írlak át.
Aki még remélnék,
megőrzik az arcodat.
Elbúcsúzom. Félek.

Árva vagyok nélküled,
szívemben a Néva.
Kísér hosszú utamon,
nem felejt el Léna.
Ködben úsznak a tavak.
Botlik a rím, béna
ritmusom, ha próbállak,
versbe írni még ma.

A távolság tán segít.
Visszatér a hangom.
Zeng a fagy. A teled
mégis elsóhajtom.
A bronzlovas bánatát,
ha ráhull az alkony,
koldusokat, lányokat
a Ladoga-parton.

És a téli palotát.
Fénylik önfelelden,
égi mását szemléli
villódzó egekben.
Az Ermitázs csodáit
soha nem felejttem,
Volgán, hajóvontatók
fáradtságát érzem.

A Péter-Pál erődben,
ha rabod lehetnék.
Szent Izsákhöz remegőn,
buzgón imádkoznék.
Bohócok látogatnának,
mimesek, a festék
lecsordulna arcukon,
egymást kinevetnék.

Ha egyedül maradnék,
eljönne az angyal,
vigasztalna derűsen
fényekkel, malasztal,
hosszám bújna a priccsen,
terítve az asztal,
invitálna vacsorához,
arany s kék szavakkal.

De ez képzelgés csupán,
gomolyog, homályos,
emlékeim tükrében
képekre, talányos
vázlatokra szétesik,
rejtelmes, varázsos
skiccekre szakadozik,
eltűnik a város.

+ Ez a ciklus, és az alábbi, hozzá kapcsolódó két vers külön címeikkel szerepel, s nem is egymás mellett a három szibériai füzetben. Ciklussá nagyapa akkor formálta, amikor a Szuzdáli harangokat szerkesztette, át is írta, némileg egységesítette őket, de ezeknek a különös daraboknak sem kegyelmezett a cenzúra, a könyv megjelenését határozottan ellenző egyik „lektor” burszó nosztalgiaíráról beszél. – Tatjana Bogdanova

Az amazon

A Sándor hídon, egy hajnalon
láttam a szépasszonyt, batárból
szállt ki, gyönyörű amazon,
végiglibeggett ama sávon,
mely tőle minket elhatárol.
Egy régóta szétesett nyárból
tért vissza lila hajnalon,
lovak, gránátosok néztek,
álmélkodva, hosszan utána.
Ki ülhetett az elrobogó,
végképpen eltűnő batárba?
Lenge, ezüstösen lobogó
fátyla szálldosott utána.
Szólongattam, átnézett rajtam,
számára én, ott nem is voltam,
s szétesetek a lovak is,
léggé válva tűntek el, sorban
egy hajnalon, a Sándor hídon
titkos csoda részese voltam.
Láttam visszajön a batár,
búcsút int a hölgy és beszáll.
Robogva tűnnek a seholba.
S én nem feledhetem azóta,
ruganyos, csodás természet,
és méla-kóros tekintetét,
ahogy a várost nézte hosszan,
a felszikkasztó virradatban.

Epilóg a búcsúhoz

A város nem tűnik el végleg, sikátorok kísértének,
Régen leomló paloták és régóta eltűnt emberek.

Sosemvolt lányok nevetését hallod, s a kockaköveken,
bérkocsikban zörög el a kizsarolt, hazug szerelem.

Te ültél ott és csókoltad őket, a tintás ujjú lányokat.
Ma már rájuk sem ismerhettél, gonosz, kövér vénasszonyok.

Mi lenne, ha találkozhatnál, ifjúkori önmagaddal.
Rázna a vad szerelmi nátha, a diadal, a viadal.

Húszévesen az Izsák hídon, hitted, tiéd lesz a világ.
Negyven esztendősen kedvetlen idézed a víg áriát.

Az Izsák híd is lángokba vész, nyerítenek huszárlovak,
de távolodik trappolásuk. Elragad már, visz a vonat.

Ég és föld között

Szél kel. Renitens császárkörték
pufogva hullanak.
Fölöttük ott kerengenek már
mortalóc hadak.

Szívják a vad, illatos nedűt,
kábán, részegülve.
Befurakodnak szétnyílt körték
legbelsejébe.

Egy körte határozatlanul,
levegőben lebeg.
Zúgó darazsak dongják körül,
türelmetlenek.

Mióta élek, én is így lebegek,
ég és föld között.
Hulltomra várnak elvetemült,
mohó ördögök.

Lesik, mikor zuhanok már le,
hogy lecsaphassanak.
Egyelőre még lebegek, hadd
várakozzanak.

+ Ez az első szibériai füzetben található, közvetlenül a Búcsú Szentpétervártól 2-ik darabja (a Visz a vonat...) után, amelyet Léna nagy-mama emlékezése szerint már a több napos vonatkozásuk alatt írt, „fejben”. Az volt a módszere hogy kigondolt néhány sort, ezeket órákig variálta önmagában, míg meg nem találta a megfelelő formulát, amit azután megtanult, s folytatta ugyanígy, a vers közepével. Hosszú költeményeknél ez igen megerőltető és fáradságos lehetett... Minden-estre – mondotta még nagymama, visz a vonat, s a darazsakról című vers is készen volt, amikor első héten vándoroltak a tajgában, tavasz volt, s az illatok kissé meg is bolondították őket, mamával a nyakában, nagyapa elmondta neki ezt a két verset, s ő az első pihenő alatt újra meg újra felmondatta vele, végül nagyapa megunt, kötélnek állott, és vonakodva bár, de lediktálta... Ezekkel a versekkel kezdődik – mint említettem – az első szibériai füzet – Tatjana Bogdanova

Vaszilij Bogdanov (1895–1981) méltatlanul elfeledett, mellőzött orosz költő. Tanulmányait szülővárosában, Szentpéterváron és Párizsban végezte, ott jelentek meg első verseskötetei is. Feleségével, Léna Szmirnóvával a huszas évek elején tért vissza Oroszországba, az volt a véleménye, orosz költő nem élhet száműzetésben. Egy ideig még jelentek meg versei, aztán Dumas és Jules Verne, valamint Victor Hugo regényeinek fordításából élt. Kéziratait unokája, Tatjana Bogdanova, a Harvard Egyetem professzora rendezte sajtó alá, s látja el jegyzetekkel. Ő írja biográfiáját is. *A fordító*

Dankó Pista hangja a legutolsó zugig betöltötte a belső teret, megbúvó élet érintetlenül nem maradt.

– Nézd azt a sok szürke arcot! – mutatott az első járdaszigetre, amelyik mellett elcsatogtunk. – A nevezetes Budapest-csador, csakhogy ezt hiába próbálnád levenni, már nem lehet. Isten tudja, minek kellene történni ahhoz, hogy kiderüljön, van-e mögötte valami.

– Arra gondoltam az imént, hogy tudnak-e róltunk? Nem jön véletlenül szembe velünk a harmadik világháború villamosjáratnak álcázva? Úgy értem, esetleg létezhet rajtad kívül még olyan valaki a pályán, aki hasonlóképpen rugalmasan kezeli az itteni közlekedési ügymenetet, és akkor valami érdekes konfliktus kellős közepén találjuk magunkat.

– Ne aggódj, nem létezik hozzám hasonlóan képzett úrvezető, és mi jövünk szembe megállás nélkül mindennel és mindenkivel. *Előkelőek nem vagyunk, és pénzünk sincs elég, és jól se mindig lakhatunk, habár ez illenék, de új világot építünk mi éhgyomorrra még, és ez a legszebb meeeesteerséég!*

A negyvenkilences sárga hernyóként hullámzott a kirakatüvegeken végig a Bartókon, átszöröpölve a váltók nyiladékain, odahagyva a megállókat. Szaladtak a falfirkák, a kerékvesztetten enyésző autómaradványok, állványzatok, járókelők, a napfény meredeken zúdult mellettünk mindenfelé, amerre csak medret hagytak számára az akadályok.

– Még mindig tudom ám, hogyan működik a telefon! – harsogta Dankó Pista az emléktáblává fogyott Hadik kávéház körül.

– Annyira, mint nyolcadikban?
– Egy kicsit már halványodott azóta, de legalább tízszer feleltem belőle, mire ennyi megragadt. A transzformátor még most is magas. Primer, szekunder, vasmag, vágjon bele a mennykő!

– Hát az nem lenne túl szerencsés.
– Nem szó szerint. A primert csak az után tudtam megjegyezni, hogy megkérdezted, a cigánybandában hogyan nevezik az első hegedűst. Na, azt tudtam.

– A muzikalitásodnak köszönhetően.
– Akkor énekelek is egyet a régi szép idők emlékére! És Dankó Pista rákezdett a *Mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám* kezdetű csalogatóra. A negyvenkilences rángatózva fordult a Gellért elé, aztán újabb hánykolódás után a hídra, miközben éktelenül hangos és hamis bömbölés rázta az ablaküvegeit.

A hídról lejövet egy tévelygő, magába feledkezett gyalogos miatt rázta aztán más is. Dankó Pista felé bökött a fejével, abbahagyva a dalt a refrén hajrájában; – Tudod, csak a zaj miatt fékezek, megállni úgysem tudnék, de ezt legtöbbször meg szokták hallani az ilyen alvajárók.

– Ha csak nem harsogod túl a kerékcscattogást és a síneknek csikorgását!

– Figyelmeztető lövésnek az is megteszi. *Heeey, te bunkócska te drága, te eleven fa gircses-göröcsös ága!* – csapott rá a csengő gombjára párszor, aztán folytatta az utat és az emlékezést. *Lent hol a tőgyek őrzik a vögyet, kúszik az erdejű út, átszeli bújva, újra meg újra ott a mélyben a vőgykoszorút* – ám az hétszentség, ha én öngyilkos szeretnék lenni, jobb módszert választanék. Olvastam valahol egy fickóról, akinél betelt a pohár, ezért aztán úgy döntött, hogy vége. Elég volt az élet szépségeiből, csodáiból, ébresztő-órákból, sätöbbi. Ha hiszed, ha nem, egyre többet olvasok, valahogy ráharaptam. Egyik régi albérletemen méterszám álltak a polcokon azok a régi életműsorozatok. Jókai, Mikszáth, meg a többiek. Azok a szép, cifra borítójú öreg könyvek. Egyik nap némileg becsődölve kókadoztam az ágyon, rágott belülről a fűreg, odakint pocskék idő, a zsebem kifosztva, egy fél üveg sárgabarack lekvár, meg két marék Albert keksz az élesztár teljes állománya, életkedv semmi. Találomra leemelttem egyet a könyvek közül, Mikszáth novellák, első kötet. Fél óra múlva behoztam a lekvárt meg a kekszet, bevackoltam magam az ágy végébe, mártogattam Albertet a sárgabarackba, és hajnalig olvastam. Egy atomrobbantás sem tehetett volna nagyobb kárt a rosszkedvemben! Így kezdődött. Fél év alatt portalanítottam az összes könyvet a szobában, azóta nincs is megállás, ami a kezembe akad, elolvasom. Így botlottam bele annak a fickónak a történetébe is, aki öngyilkos akart lenni, de miután rettegett a fájdalomtól, úgy döntött, hogy halálra issza magát. A módszer hosszadalmas ugyan, de célravezető, a fájdalomérzet arányosan eloszlik, és az állandó érzéstelenítés miatt az ember lényegében nem is tud róla. Bele is kezdett az önpusztításba a fickó, aki addig egyáltalán nem piált, csakhogy amitől egy profi is padlót fogott, neki az meg sem kótyant.

– Akár a Lapos Bandi a Fehér Ökörben.

– De ő meghalt a gombától. Pedig mit kibírt! Egyszer szereltek az üzemben a csarnok tetején, ez a marha meg elvétette az irányt és leesett három emelet magasból. Ott ültek páran a fal tövében, várták a bitument, a Bandi meg széttárt karokkal, akár egy kánya zúgott lefelé, és még odaköszönt nekik, mielőtt becsapódott volna. Alig maradt ép csontja, de egy hónap múlva már megint dolgozott. A lényege ennek az öngyilkos történetnek az, hogy a fickó naponta öntötte magába a válogatott szeszeket, de teljesen hatástalanul. Színjőzanan távozott zárórakor. Persze gyorsan híre ment, hamarosan fogadásokat kötöttek vele, hogy ki bír fölbe kerekedni, de mindig nyert. Nem részletezem, a végén már turnézott a vedelésével, saját ügynöksége kötötte le a vendégzerepléseit messze tájakon. Na, ha választanom kellene, akkor ez a módszer lenne az, amelyiket választanám, nem pedig a nyiltszíni küzdelmet egy villamossal például.

Közben befordultunk a célegyenesbe, nem messze előttünk egy másik szerelvény állt a megállóban, Dankó Pista lassított.

Biatorbágyi kocsmá

– Tényleg nem lesz ebből bajod? Nem várt vendégment begerdül az Deákra, aztán...

– Aztán átülök ennek a batárnak a másik végébe, és visszamegyek. Mire kibogoznak, hogy mi a hiba, már újra ott leszek, ahonnan indultunk. *Nem volt a Szása egy moszkvai nagy dáma, nem volt a Szása csak egy kis cigányleány; nagyoroszorszáágban, a vadural aljájában vitte kopott trojkáján egy cigánykaraván* – lebbent a csillagos nyári ég felé a tábornó lángsugarában a 4711. számú Martos Flóra Úttörőcsapat pajtásainak éneke. Ó, az a remek nótafa a Pingvin örsben!

– Van egy varázsmondatom, ebben a világban tökéletesen bevált. Lassan éreztem rá, a jelentősége meg a hatékonysága apránként derült ki, de aztán egyszerre gyulladtak ki tőle bennem a villanykörték. Mindenre jó, sőt, mindenre a legjobb. Ne törődj vele. Ennyi. Ne törődj vele, és menten felragyog a nap. Ajánlom figyelmedbe! A mostani helyzet meg egyenest kínálja magát arra, hogy alkalmazza az ember; ne törődj vele, ne törődj vele! *Zengjűk a dalt üde mámoros ajakkal, vérvörös színt fest az égbe a hajnal, dobban a föld szíve, ébred nép, új utat érez a lába, ha lép.* Három perc, aztán ott is vagyunk.

Lassan, az előttünk haladó szerelvényt követve mentünk tovább, némileg szorongtam ugyan, de a varázsmondat ott hintázott át az egyik bőr kapaszokodóról a másikra, és a szorongásnak ez épp elég volt. Ne törődj vele, ne törődj vele.

– Hallottad, hogy a Robi faterját agyonverték? Az Ideges Robiét.

– Emlékszem a Robira, akkor is kapkodott, ha aludt.

– És olyan ronda nőt vett feleségül, hogy a viperát szívlapáttal kellett volna verni, hogy megmarja. Szóval az apja egy ökör volt mindig, biztosan azért járt folyton ő is a Fehér Ökörbe. Amikor elmentek a ruszki, és úgy nézett ki, hogy a sok vörös prosztó is stüllyesztőbe kerül, a Robi apja egészen elszállt. Munkásor volt, a céget pedig hamarjában feloszlatták. Nahát ez az állat, nem sokkal azután, hogy megszűnt a testület, ahol úgy érezte, hogy ő is valaki, minden szombaton és vasárnap beöltözött munkásor egyenruhába, úgy ment az Ökörbe. Ott parádézott a frissen mosott-vasalt egyenruhájában, egyensapkával a fején. Hogy így meg úgy, akkor pofáztatok volna, amikor még rend volt, meg a szokásos zagyvvalék. Te is tudod, hogy az ottani úri közönség nagy része ugyanúgy utálta a káderrendszert, mint az, aki nem volt ugyan melós, de osztottak neki némi ész, és ezért tisztában volt a lényeggel. Nem volt itt mindenki hülye, csak lesz, ha még sokáig működnek a kereskedelmi adók. Jaj Istenem, Hát Már Megint Megszakították A Kedvenc Reklámomat Valami Ostoba Mússorral, istenem, istenem, hová jutottunk! – emelte égne tekintetét, mint egy fohászokodó szentfázék az Ördög Bibliájának lapozgatása közben, majd újra dalra fakadt. – *Rontása törri ránk a zúgó viharnak, ordas had áradata kelt ellenünk, vesztűnkre eskűdtek ádáz hatalmak* – na, ezt is lenyomathatják egyszer egy tampon meg egy vizelettartó reklám között. *Álltunk a vesztben, álltunk merészen, lelünkben tűzpirosan égett a cél, munkások*

álljunk a nagy harcra készen, melyből az emberi nem új napja kél. Szóval, hiába próbálták ezt a fajbarmot, a Robi faterját meggyőzni, elhallgattatni, nem lehetett, belekötött mindenkibe. Csak akkor kúszott végre haza valahogyan a falak tövében, amikor totálkáros lett. Pár hónap után az is utálta, aki egyszer sem botlott bele. Amikor bemasírozott és terpeszbe állt a surranóival, a népek java inkább megitta a maradék italát és lelépett. Aztán egyszer meglesték hazafelé kúszási gyakorlat közben, és rajtavesztett. Valakiben vagy valakikben elszakadt a céma. Alaposan összeverték a hülyéjét, túl alaposan, mert utána mozdulni sem bírt, aztán reggel találtak rá, ott hevert összeszaggatott egyenruhában az árokban, de már nem élt. Nem a veréstől, hanem mert kihűlt, elaludt benne a borszesz égő, megfagyott a szíve. *Hejj te puska, puska vagy; nem csinos kis fruska vagy, mégis épp oly drága vagy nekem, hejj, mint a szívserelmemem.* A Robi azt mondta, hogy úgy érezte magát, mint aki a fulladás előtti utolsó pillanatban bukkan a víz felszínére. Egészen megváltozott azóta, el is vált, kivirult, rá se ismerni.

Dankó Pista fékezett, megálltunk, kinyitotta az ajtókat.

– Tanár úr, ez itt az Önök kérték! Mit szeretnél hallani az utánozhatatlan énekes, a feledhetetlen dallamegyengető, Dankó Pista előadásában búcsúzóul?

– A Csend Hangjait Pistám, a Csend Hangjait, hogy az ég áldjon meg!

– Ismerem ám! Simon és Garfunkel-szám, de nem tudom a szövegét. Mit szólnál ehhez? *Munkásörnek egy baja, egy baja, mért nincs három élete. Egyiket a pártnak adja, másikat a párja kapja, harmadikkal egy a fegyvere.*

Miközben csikorgott, visított, és nyeklett Dankó Pista értelmezésében a hajdani reggeli rádióműsorok egyik elmaradhatatlan darabja, a negyvenkilences már meg is indult visszafelé, és egyre gyorsulva haladt az élőködőivel hadakozó Bádög-ember irányába.

Szokatlanul melegen sütött a nap április utoljához képest. Ott álltam a járdaszigeten, akár egy karnagy a dobogóján, amikor épp varázsütésre emeli pálcáját, de az Új Világ Szimfónia teljes partitúrája egy szempillantás alatt kihullik emlékezetéből. Mozdulni sem bír, egyetlen megveszekedett hangra nem emlékezik, csak nézi a színpadon helyet foglaló zenészeket, akiknek kivétel nélkül fülhallgató van a fülében, a szemük üresben, és mentolos rágóba mélyeszti fogukat ugyanarra az ütemre mindannyian. A fülhallgatók vezetőke a karmesteri dobogó mellett kigyózik el egy közös lejátszóba, amelyik a múlt átíratát játssza folyamatosan DJ Agyverő feloldozásában.

Néztem még egy kicsit a megbénított karnagyot, hallgattam a rágógumik menetelést idéző hangját, aztán hátat fordítottam az egéssznek, és elindultam az aluljáró irányába.

1.

A Magas a tócsa fölé hajolt. Szembeköpte tükörképét. Nagyon meleg volt. A tömbházak izzottak a déli verőfényben. A hatalmas, régi típusú dzsip hűtőrácsához dörzsölte hátát.

– Bear necessities – nyögte.

Jobb mutatóujjával belekötött az orrába, gyúrt egy közepes takonygolyót, a köpés után küldte. Órájára nézett, sortjának zsebéből cigarettát vett elő, rágyújtott.

– Mi van itt, strand?

Egy másik dzsip kanyarodott be a parkolóba, a tócsákat kerülgette. A Köpcös kikászálódott belőle. Patakokban csorgott róla az izzadság. A Magas vigyorogva nézte. A Köpcös hátrament, felnyitotta a csomagtartót, kivett egy barna papírba burkolt csomagot. Állt egy kicsit, letette a földre, lecsapta a csomagtartót, felkapta a csomagot, odaballagott a másik autóhoz. Elégedett szusszanással lecsapta terhét a jármű motorházára.

– Megvan!

– Csávez! – susogta a Magas. Köpött, utána dobta a félig szívott cigarettát. – És anyukád hogy van?

– Jól, miért?

– Miért ne? – A Magas halkán nevetett, újabb cigarettára gyújtott. A Köpcös feltépte a csomagolást, kihúzott egy A5-ös papírlapot, maga elé tartotta.

– Hát nem gyönyörű?

A szórólapon szakadék határolta sík volt látható, zöld mező, középen kétsávos út, a szakadéknál hirtelen véget ér. Fölötte, a levegőben nagy betűk virítottak: LÁTNI AKARJA A VILÁG VÉGÉT? MI MEGMUTATJUK ÖNNEK!

A Magas szívott egyet a cigarettán.

– Seggtörőnek jó lesz.

A Köpcös csak állt, kinyújtott karral.

– Elég sokba került.

A Magas köpött. – A te kurva nagy ötleted volt! – Vállat vont. – De ha nem tetszik valami, mehatsz vissza az óperába cintányért nyalni.

A Köpcös leengedte karját.

– Az legalább biztos volt.

A Magas kikapta a papírt a Köpcös kezéből.

– Hat év konzi után? A ló...sz. az volt biztos! – A motorház tetejére csapta a lapot, hajtogatni kezdte.

– Ne csinál!

A Magas a tócsa vizére helyezte a hajót.

– Ezt figyeld! – Célzott, köpött, mellé.

– Jean Luis Rampal, kisk...m! – Megint köpött, mellé.

– Kocsis Zola, kisk...m! – Megint köpött, ezúttal talált.

– Maurice André, kisk...m! – Megint köpött, megint talált.

– Marta Argerich, megb...m!

A hajó ide-oda ringatózott.

– Te meghibbantál! – mondta a Köpcös. A Magas nevetett. Szájába dugta a cigarettát, lehúzza a szliccét, előhalászta vékony farkát. A vizeletsugár felborította a hajót.

– És Ludwig van... a jóisten f...a. Tabula rasa!!!

A Köpcös fejszóvalva nevetett. Orráról kövér izzadságcseppek hulltak ide-oda. Egy kisbusz kanyarodott a parkolóba. Oldalán a felirat: HOTEL PARADICSOM.

– Kurva élet! – A Magas a tócsába köpte a cigarettát, felhúzza szliccét, a busz felé indult. A Köpcös szórólapokat húzott ki a csomagból. A buszból két ötvenes nő szállt ki, az egyik vörös, a másik fekete hajú, túrafelszerelésben, erősen kifestve, meg egy család: apa, anya, kisiskolás korú fiú. A Magas laza terpeszben megállt előttük.

– Hölgyeim, uraim, üdvözlöm Önöket. A nevem Dzsó, én vagyok az Önök túravezetője! A kollégám bármilyen probléma kapcsán rendelkezésükre áll. Remélem, élvezni fogják a Nagy Kalandot.

Intett. A Köpcös osztogatni kezdte a szórólapokat, a gyerekek is. A Magas a kisbuszhoz lépett, behajolt az ablakon, átvett egy borítékot, belenézett, bólintott, kivett belőle néhány bankót, ledobta az anyósülésre.

– Hova megyünk? – kérdezte a fekete hajú nő. A gyerek beleugrott egy tócsába. A Köpcös nadrágja csupa víz lett. Az Anya rámosolygott.

– A világ végére – a Köpcös köhögni kezdett.

– Komolyan kérdelem! – Az Apa előrelépett. – Biztonságos?

– Nos... – a Köpcös feldoklott a köhögéstől.

A Magas odalépett az Apához. – Barátom, biztonságosabb már nem is lehetne. Mi több, ilyen élményben még nem volt részünk, erre mérget veszek. – A nők felé kacsintott, hátra verte a Köpcöst. A nők vihogtak. – Most pedig, legyenek szívesek és kövessenek.

A nők elindultak a Magas után. A Köpcös rámosolygott az apára. – Kérem, kövessenek – suttogeta rekedten. Elindultak. A Köpcös bepakolta a család csomagjait a csomagtartóba.

– Elöl akarok ülni! – kiabált a gyerek.

– Nem, Billy! – szóló rá az apa. – Tudod, hogy tilos. – A család bekászálódott az autóba. A Köpcös indított, elindult a másik dzsip után.

2.

A Magas jobbát a kormánykeréken nyugtatta, balját lazán kilógatta az ablakon. A tükörben a két nőre pillantott. A nők sminkjüket egyengették, ahogy a gödrös út engedte.

– Tudják, mi a hasonlóság egy katolikus pap és egy karácsonyfa között?

– Nem – vakkantott a fekete.

– De biztos vagyok benne, hogy elárulja – mosolyodott el a vörös.

A Magas biccentett.

– Azért vagyok itt. Nos, a hasonlóság az, hogy mindkettő diszként hordja a golyóit.*

A nők nevettek.

– Nem is olyan biztos... – jegyezte meg a vörös.

A Magas ránézett a tükörben.

– Ó, tehát volt alkalmam megvizsgálni egyet.

Nevettek.

A Köpcös előre dőlve vezetett.

– A nevem Ödön – mondta. – Angolul Edmund.

– Kérem, húzza fel az ablakot – szólalt meg az Anya.

– Persze. Elnézést.

A Köpcös felhúzza az ablakot. Gyöngyözni kezdett a homloka.

– Peter vagyok – közölte az Apa. – A feleségem, Mary. ő pedig a mi Billynk.

Billy a hátsó ülések biztonsági öveit rángatta.

– Örvendek – bólintott a Köpcös. – Ööö... Hova valósiak?

– Stratford.

A gyerek hátranyúlt, kimarkolt néhány szórólapot a csomagból, letekerte az ablakot, kiszórta őket.

– Billy, drágám, hagyd abba! – szóló rá az Anya.

A gyerek megismételte a műveletet. A Köpcös sóhajtott:

– Örült beszéd, de van benne rendszer.

– Tessék? – kérdezte az apa.

– Egy híres Shakespeare-idézet. Shakespeare is Stratfordban született.

A Köpcös hátradől, a tükörbe pillantott.

– A kanadai Stratford.

– Ja! – A Köpcös megtörölte izzadt homlokát.

A gyerek felkiáltott, kihajolt az ablakon.

A Magas lassított, balját a kormányra helyezte, jobbával az út menti gázos terepre mutatott.

– Hölgyek, íme, a pusztá vad kutyái. Falkákban élnek és vadásznak.

Szántai János

Patkányfogó

– transzszilván dokumentum –

– Ó! – nyögte a fekete. – Veszélyesek?

– Drága hölgyem, vérszomjasabbak az afrikai vadkutyáknál. Percek alatt szétmarcangolnak egy disznót. Mi több, köztudott, hogy az embert is megtámadják.

A nők letekerték az ablakot, bámulták a kutyákat.

– A közeljövőben városi szafarikat fogunk szervezni – folytatta a Magas. – Akkor majd láthatják őket akció közben.

– Ó, hát nem izgalmas? – kérdezte a vörös.

– És nem kell napokig várni, mint tavaly Dél-Afrikában – jegyezte meg a fekete. – Arról nem is beszélve, hogy olcsóbb.

– Ez a beszéd – nevetett a Magas. Ingzsebéből elővette cigarettáját, hátranyújtotta. – Próbálják ki. Helyi márka.

A nők rágyújtottak. A vörös mélyen leszívta a füstöt.

– Aha, erős – lehelte. – Kicsit emlékezett a fűre.

A Magas belekacsintott a tükörbe: – Biztosítom Önt, hogy nincs benne fű. Persze azt is el lehet intézni.

A nők nevettek. A Magas ráteposott a gázra.

A Köpcös lassított.

– Anya, a kutyákhoz akarok menni! – visított Billy.

– Ööö, Billy – köhintett a Köpcös. – A következő alkalommal megnézzük a kutyákat, jó?

Billy kinyújtotta a nyelvét.

– Gyerekek – mosolygott a Köpcös. Nem érkezett válasz. Megköszönte a torkát: – Hallom, Kanadában jól megfizetik a zenészeket.

– Igen – mondta az Apa.

– Vajon...

– De ott tudni kell!

A Köpcös bekapcsolta a CD-lejátszót. A Hebridák-nyitányra megugrott az autó.

– Nem lehetne valami más zenét? – szólalt meg az Anya.

A Köpcös szolgálatkészben kikapcsolta a zenét. Jobbjával kinyitotta a kesztyűtartót, keresgélt benne.

– Uram! – szólalt meg az Apa. – Nem akarunk balesetet okozni, ugye?

A Köpcös jelzett, lassított, megállt az út szélén. A másik dzsip elhúzott.

3.

A dzsip bekanyarodott a szeméttelre, megállt. A Magas kiugrott, szélesre tárta az ajtót a nők előtt.

– Szálljanak ki, hölgyeim, megérkezettünk!

A nők kikászálódtak az autóból. A Magas körbement.

– És íme, a Világ Vége.

– Ó... – jegyezte meg a vörös.

A nők előkapták fényképezőgépeiket, kattogtatni kezdtek.

– Spóroljanak a memóriával, hölgyek! – nevetett a Magas. – Böven lesz mit fényképezni. – Kinyitotta a csomagtartót, kivett egy hosszú, fekete tokot, vállára dobta, az út felé nézett. – Hol a f...ba vannak? – dűnyögte.

– Az mi? – kérdezte a Vörös.

– Nem mondja, hogy fegyver – mondta a Fekete.

A Magas nevetett: – Nem, dehogy. Csak egy... játékszer.

A Vörös vihogott.

– Nem túl nagy? – kérdezte.

– Sose lehessen tudni – kacsintott a Magas.

A másik dzsip bekanyarodott a szeméttelre. A Köpcös kiszállt, kinyitotta az ajtókat. A család csendben kikecmergett, az Anya megfogta Billy kezét. A Magas felemelte jobbát. A turisták köré gyűltek.

– Nos, emberek – kezdte a Magas. – Néhány szabály, mielőtt elindulnánk. Egy: soha ne térjenek le az ösvényről, mert belestüllyedhetnek a szemébe. Kettő: ne nyúljanak semmihez, csak ha megengedem. Rengeteg mérgező anyag hever erre felé. Három: ne etessék, ne próbálják megfogni az itt élő állatokat. Súlyosan befolyásolhatják a helyi ökoszisztémát, arról nem is beszélve, hogy egyes fajok megtámadhatják, megsebesíthetik Önöket. Ja, még egy dolog.

Intett a Köpcösnek. A Köpcös kivett egy hátizsákot a csomagtartóból.

– Bizonyos helyeken ártalmas kigözlőgekre számíthatunk. A biztonságuk érdekében.

A Köpcös letérdelt, egy gázmaszkot húzott elő a zsákból.

– Kérem, mindenki vegyen magához egyet.

A Köpcös kiosztotta a gázmaszkokat. A Vörös az arca elé emelte maszkját: – Ó, imádom a gumit.

– Szüksége is lesz rá! – vigyorgott a Magas.

– Elnézést – szólalt meg az Apa. – Önnek nem kell?

A Magas szorosan az Apa elé lépett.

– Itt nőttem fel – suttogeta. – Hozzászoktam. – Felemelte karját.

– Ja, itt hagyhatnák mindent, amire nem lesz szükségük. A kollégám őrzi az autókat.

Senki nem mozdult.

– Rendben. Nos, merüljünk alá az ismeretlenbe. Kérem, kövessenek.

A Magas intett a Köpcösnek. Elindult. A turisták követték. A Köpcös a motorháznak támaszkodott, a csoport után bámult.

4.

A csoport libasorban haladt a szeméttelre. A Magas megállt egy szeméthege előtt, felemelte jobbát. A turisták félkörűt alkottak körülötte.

– Nos, itt vagyunk, Európa legrégebbi szeméttelre szívében – mondta a Magas. – Válmikor a gepidák idejében fektették le az alapjait. A források Krisztus előtt 260 körül említik először a gepidákat, amikor a gótokkal együtt részt vettek a vidék meghódításában. A kor szokása szerint a győztesek foglyokat ejtettek, felegették az áldozatok otthonait, majd az elpusztított település helyére hordták szeméttüket. A közelmúltban végzett ásatások ismeretlen civilizáció nyomaira bukkantak e halmok alatt. – A szeméthegeyre mutatott. Zsebéből gumikesztyűt vett elő, felhúzza, turkálni kezdett a szeméttel. Néhány cserépdarabot osztott szét a turisták között. – E cserépdarabok a gepidák által megsemmisített ősi törzs által készített edények maradványai.

Billy megnézte a cserepet: – Nincs rajta semmi! – Messzire hajította.

– Billy! – kiáltott fel az Apa.

– Fiam! – nevetett a Magas. – Éppen szemétre vetted a történelem egy darabját.

A nők kuncogtak. Az Apa szigorú pillantást vetett rájuk.

– Persze – mosolygott a Magas. – Agarok. Matriarchális közösségben éltek. Vagyis a nők több férfit birtokolhattak. – A nőkre kacsintott.

A Vörös a gumikesztyűre mutatott: – Kaphatnék egy párat? – Természetesen – mondta a Magas. Újabb pár kesztyűt halászott elő zsebéből, odaadta a Vörösnek. – De más célokra kell őket felhasználnia.

A Vörös kuncogott, ujjai között morzsolgatta a kesztyűket.

– Ugyanis az itt talált leletek elvitele bűncselekménynek minősül – folytatta a Magas. – Viszont, a mi ügyfelünk a mi Urunk... vagy Úrnöknk. Rejtsék el őket jól.

Ha törvénytellenes, akkor nem fogadhatom el – tiltakozott az Apa.

– A döntés joga természetesen az ön – mosolygott a Magas.

– Add ide! – kiáltotta Billy. Kikapta apja kezéből a cserepet, zsebre vágta, és büszkén körülnézett.

– Biztos benne, hogy eredetiek? – kérdezte a Fekete.

– Teljes mértékben – vigyorgott a Magas. – Rájuk van írva. – Felemelte jobbát. – Most pedig folytassuk utunkat.

5.

A Köpcös a dzsip volánjánál ült, egy partitúrát olvasott. Órájára nézett, letette a partitúrát, kilépett az autóból, kinyitotta a csomagtartót, kivett egy pokróccal letakart nagy, kocka alakú tárgyat. Óvatosan letette a földre, bezárta az ajtókat, felemelte terhét, elindult a szemétdombok között.

6.

A csoport átvágott egy nyílt térségen. A Magas megállt egy kisebb szemétdomb előtt, felemelte jobbát.

– Természetesen e hely modern történelme éppoly sötét és veszterhes – magyarázta. – A kommunista diktatúra titkosrendőrsége gyakran használta a szeméttelre temető gyanánt, ahol meg szabadulhatott a kellemetlen lázadóktól. – A dombra mutatott. – Egy kommunistaellenes mozgalom vezérére ezen a helyen végeztek ki. Szemetet etettek vele, míg kiadta lelkét.

A turisták szörnyülködtek.

– Aki le szeretné fényképeztetni magát, állok rendelkezésre.

A turisták zavartan egymásra néztek. A nők összesűgtak. Az Anya megrázta a fejét. Billy felmászott a szemétdombra.

– Lőjtek le, lőjtek le! – kiabálta.

– Billy! – szóló rá az Anya.

Az Apa kénszerezdetten mosolygott, elővette fényképezőgépét, felvett készített a gyerekről. Billy a szívéhez kapott, letántorgott a dombról, elesett. Az Anya odaszaladt, félrángatta Billyt a földről.

– Istenem, Billy, ne a szeméttel!

A Vörös levette videokameráját a válláról, odanyújtotta a Magasnak, a domb elé lépett. A Magas bekapcsolta a kamerát, belenézett.

– Ó, ne légy már ilyen kukac! – intett a Vörös. A Fekete rosszálló pillantást vetett rá. Aztán legyintett, odament a Vörös mellé. A Magas megnyomta a felvevőgombot.

– Ne, várjon! – rendelkezett a Vörös. A Magas leengedte a kamerát.

A Vörös elővette táskájából a kesztyűket, felhúzza, arca elé emelte a gázmaszkot. A Magas vigyorgott, filmezni kezdett. A nők nevetgéltek, rágyújtottak, integettek. A Vörös a Fekete arcához dörzsölte a maszkot.

– Ezt odahaza nem hiszi el senki! – nevetett a Fekete.

A Magas filmezett még egy kicsit, aztán visszaadta a kamerát a Vörösnek: – Remek volt – susogta a fülebe.

– Ó, azt nézze meg, amikor áttöltözöm – kuncogott a Vörös.

A Magas felemelte jobbát.

– Elnézést – szólalt meg az Apa.

A Magas odafordult: – Tessék?

– Készítene rólunk egy fényképet? – kérdezte az Apa.

– Természetesen – mondta a Magas.

Elvette a gépet, a család odaállt a domb elé, a két szülő közrefogta Billyt. Kattant a gép, Billy felemelte öklét. A Magas visszaadta a fényképezőgépet, órájára pillantott.

– Oké, emberek – mondta. – Gyertünk tovább! Az idő repül.

7.

A Köpcös óvatosan lépdelt a szeméthalmok között. Megbotlott, elesett, leejtette a letakart tárgyat. A pokróc alól éles hangok szűrődtek ki.

– A fene egye meg – morogta a Köpcös. Nehézkesen felállt, leporolta magát, zsebkendőjét vett elő, letörölte homlokáról az izzadságot. Felvette a tárgyat, továbbment.

8.

A Magas megállt egy csenevész fácska előtt, felemelte jobbát.

– Az idők során bonyolult ökoszisztéma alakult ki a szeméttelre – magyarázta. – A legnépesebb populációt ter-

Kiallítás

mésztesen a rovarok alkotják. Egy nemzetközi entomológuscsoport 1765 különböző rovarfajt fedezett fel a helyszínen, ami fantasztikus eredmény. Mi több, egy endémikus alfajt is azonosítottak. A piscicolus melanogaster csak ezen a helyen él. – Zsebébe nyúlt, elővett egy kis műanyag dobozt, körbement a túre szúrt rovar.

– Pfüj! – fintorgott a Fekete.
– Természetesen veszélyeztetett faj – folytatta a Magas. – Ennek ellenére felajánlhatok önöknek néhány elpusztult egyedeket...
– Anya, kérlek, kaphatok egyet? – kiabált Billy. – Légyszi!
– Csekély 5 euróért – mosolygott a Magas.
Az Anya megsimogatta Billy fejét, bólintott.
– Én is kérek egyet – szólalt meg a Vörös. – Te?
– Jaj, dehogya! – tiltakozott a Fekete.
– Na! – biztatta a Vörös. – Veszek neked egyet! – Végigcsúsztatta kesztyűs mutatóujját a Fekete csupasz alkarján. – Odaadom a kesztyűimet, ha akarod! – Nevettek. A Magas szétszótta a dobozkat, bevasalta a pénzt.
– Látták Hitchcock Madarait? – kérdezte. Senki nem válaszolt.
– Oké, emeljék fel a kezüket, akik látták a filmet. – Az Apa, a Fekete és Billy felemelték a kezüket.

– Billy! – kiáltott fel az Anya. – Hol láttad?
Billy kuncogott. Az Apa rámosolygott az Anyára.
– Remek! – mondta a Magas. – Nos, figyeljék meg ezeket a varjakat. – A köröskörül szemelgető varjakra mutatott. – Ha Hitchcock mester tudott volna róluk, nem kellett volna kitömött madarakat használnia filmjében.
– Nem voltak kitömve – jegyezte meg az Apa.
– A külső felvételeknél nem – mondta a Magas. – De a közeliaknál kitömött madarakat használt. Ezek a madarak a helyi tápláléklánc csúcán helyezkednek el. Ha éhesek, mindennek nekimennek, ami él és mozog. Mai túránk előtt disznótetemetek helyeztünk el a telepen, ezért most elég békések. De vigyázat, nem lehet bennük bízni. Egyszer megöltek egy gyereket, aki a szemét közt guberált.

A turisták fényképezték, kamerázták a varjakat.
– Most pedig bemutatam önöknek a szemételep másik csúcsragadozóját – folytatta a Magas. – Előtte azonban kérek mindenkit, vegyék fel gázmaszkjaikat. Behatolunk az életveszélyes zónába.

A turisták felvették a gázmaszkokat. A Magas elindult.
– Pst! – szólt hátra. – Csöndben, és közel egymáshoz.

9.

A Köpcös megállt egy szemétdomb tövében, óvatosan letette a letakart tárgyat. Szusszant egyet, zsebkendőjével megtörölte a homlokát, összehajtogatta, eltette. Zsebéből elővette mobiltelefonját, rápillantott, eltette. A másik zsebéből kivett egy savanyúcukrot, kibontotta, a csomagolást visszatette a zsebébe, a cukrot bekapta, szopogatni kezdte.

10.

A Magas lopakodva haladt elől, a turisták bukdácsolva követték. A Magas leguggolt, intett, mindenki köré gyűlt.
– Oké, emberek – suttogetta a Magas. – Csöndet kérek. Ellenséges terepen járunk. Kérdés: ki ismeri a hameli patkányfogó történetét?
A gázmaszkok nem intettek. Billy felemelte jobbját.

– Nézd a kis bölcset – bólintott a Magas. – Nos, Hameln egy város Németországban. A legenda szerint egy időben a patkányok úgy elszaporodtak a városban, hogy mozdulni se lehetett tőlük. Az emberek mindent megpróbáltak, hogy elpusztítsák őket, hiába. És akkor elhívták a titokzatos Patkányfogót. Az ember megérkezett a város főterére, elővette fuvoláját, és játszani kezdett rajta. A patkányok pedig köré gyűltek, mintha megbabonázták volna őket. A Patkányfogó elindult, ki a városból, és a patkányok követték. A veszedelem elmúltával azonban a városlakók nem akarták kifizetni a fuvolást. A Patkányfogó visszatért, belefújt ördögös hangszerebe, és ezúttal a gyerekek követték, miként korábban a patkányok. Nos, talán már sejtik, hogy a másik csúcsragadozó, amiről beszéltem, a patkány. Félelmetes harcosok, igazi gyilkológépek, szárazföldi piranhák. Hölgyeim, uraim, én bebizonyítom önöknek, hogy a hameli varázslat ténylegesen hat rájuk.

A Magas levette válláról a tokot, leguggolt, térdére fektette, kinyitotta, összerakott egy fuvolát. Felállt, intett a turistáknak, maradjanak a helyükön. Próbaképpen belefújt a fuvolába, játszott rajta egy kicsit.

– Ja, még egy dolog – jegyezte meg. Elővette mobilját, megnyomott rajta egy gombot. – Kérem, kapcsolják ki mobiltelefonjaikat. Teljes csöndre van szükség.

A turisták engedelmessé váltak. A Magas belefújt a fuvolába. Nagyon meleg volt.

11.

A Köpcös újabb savanyúcukrot vett elő. Kibontotta. Megszólt a mobiltelefonja. Elejtette a cukrot. Lehajolt érte, de aztán mégsem vette fel. Zsebéből előhálászta mobilját, ránézett, kikapcsolta, eltette. Letérdelt a tárgy mellé, lehúzta róla a pokrócot.

12.

A Magas egyre lendületesebben fújta. Néhány patkány bukkant elő az egyik szemétdomb mögül. A gázmaszkok alól fojtott kiáltások szűrődtek ki. Egyre több patkány érkezett. A Magas pöröggni kezdett, gesztikulált a fuvolával, egyre vadabban fújta. A turisták fényképezni, kamerázni kezdtek.

13.

A Köpcös letakarta a ketrecet, eligazgatta rajta a pokrócot. Bekapott egy savanyúcukrot, lassan elindult.

14.

A Magas táncolva fújta a fuvolát. A turisták felálltak, elindultak a patkányok felé. Az állatok menekültek, menekültek. Billy csatakiáltást hallott a maszk alatt, szeméttel dobálta a rajzó állatokat. A nők fojtott sikkantásokat hallattak, amikor egy-egy patkány elsurrant a lábuk mellett. Az Apa térdelve fényképezett. Az Anya Billy után szaladt. A Magas váratlanul abbahagyta a játékot. Széttárt karokkal állt, jobbában a hangszert. A turisták felfigyeltek a csendre. Felhangzott a taps. A Magas meghajolt.

– Hölgyeim és uraim! Önök saját szemükkel láthatták a csodát – mondta. – És a bestiák követtek volna engem, ha Önök nem ijesztetik el őket. – Orájára nézett. – Ajjaj. Ideje indulnunk. Szerettem volna megmutatni önöknek a sós tavakat is, de attól tartok, kifutottunk az időből. Kérem, kövessenek.

Elindult. A turisták néma csendben követték.

15.

A Köpcös a dzsipnek dölve cukorkát szopogatott. A csoport lassan közeledett. A Magas megállt, intett a Köpcösnek, cigarettára gyújtott. – Barátim, levehetik a maszkokat – mondta vigyorogva.

A turisták lehámozták fejükről a gázmaszkokat. Izzadó, vörös arcukon lelkes mosoly. A Köpcös körbejárt, begyűjtötte a maszkokat.

– Remélem, jól szórakoztak a világ végén – mondta a Köpcös.
– Állati! – kiabált Billy.
– Istenem, életem legizgalmasabb túrája volt – lelkesedett a Vörös.
– Köszönöm! – mosolygott a Magas. – Nagyon remélem, hogy nem családtag csodás országunkban.
– Nos, a gázmaszk kicsit kényelmetlen volt – jegyezte meg a Fekete.
– Sajnálom, asszonyom, a biztonság mindenek előtt – mondta a Magas.

Az Apa odalépett a Magashoz, megszorította jobbját. Hosszan álltak. A többiek tapsoltak. A Köpcös megszívta orrát.

– Igen... igen... – mondta a Magas. – Tudja, ez minden pénznel többet jelent. Most pedig, irány a civilizáció. Ja, ha szórólaponkra van szükségük, a kollégám rendelkezésükre áll.

A Köpcös mosolyogva bólintott. A turisták lassan bekászálódtak az autókba.

16.

A két dzsip bekanyarodott a város főterére. A toronyóra hatot ütött. Az égen esőfelhők gyülekeztek. Az autók beálltak a parkolóba. A Magas kiszállt, rágyújtott. A Köpcös segített a turistáknak. A Magas felemelte jobbját. A Köpcös előrelépett.

– Elnézést – krákgotta. – Ööö... 30 perc múlva egy orgonakoncert kezdődik a templomban. A bátyám játszik. Ha gondolják, szerzek jegyeket.

A Magas nagyot sóhajtott. A turisták egymásra néztek.
– Billy kicsit elfáradt – jelentette ki az Apa. – Inkább visszamegyünk a szállodába, és pihenünk egy kicsit.

– Van a közelben egy jó kocsmá? – kérdezte a Vörös. – Meginnék egy italt.
– Én is – bólogott a Fekete.

– Tökéletes! – mosolygott a Magas. – Persze, hogy van, alig pár lépésre innen.

A családhoz fordult: – Barátim, igazi megtiszteltetés volt – hajolt meg az Apa felé. Kezet rázott az Apával, az Anyával, Billyvel. Karjait nyújtotta a nőknek: – Hölgyeim, mehetünk? – A nők belekaroltak. – Ja, ha akarják, hozzák magukkal gázmaszkjaikat. A nők nevettek. A Magas elindult velük. Hátrafordult:

– Na, jössz, vagy mi van? Neked is kinéz egy dugás! A Köpcös állt egy kicsit. Aztán elindult a többiek után.

„Minden vízbe mártott vers / (kisangyalom) / A súlyából annyit vesz / (kisangyalom) / Amennyi az általa / Kiszorított víz súlya / (kisangyalom!)” (népdal)

Ferdinandy György A kismacska halála (vendégszövegek)

Ezt az írást látszólag az adott szövegek közlésigénye indokolja, ám a formális kapcsolatok kombinatorikája, a hozzátartozó szubjektumképzettel együtt, az ontikus eldöntetlenségek ellenére stabilizálja a hangkölcsonzés műveleteit, és így valamiféle metatextuális pozíciót teremt újra.

Munkám imitatív mátrixa tehát úgy is felfogható, mint ami a szinguláris szöveg pontos utánzásának lehetőségét nyitja meg, vagyis a stílusa változtatás textuális műveletét aktivizálja. (Génette)

A név lehetséges jelentéseinek mnemotechnikája fonikus és intertextuális összefüggésekhez vezet. Lényegében a kezdetben megállapított mediális különbséget újraélesítve (Gilette), de ezúttal nem az akusztikai és szkriptuális, hanem a fonikus minőség és az intertextuális pólusok között. (Vigyázat! Ezek felejtése lerombolja a hangzás mnemotechnikai paradigmájának fenntarthatóságát!)

Ha a magánhangzókat jobbról balra olvasva nézzük, úgy azoknak kontingens-ironikus megkérdőjelezése szembeszökő. A költőiség fenomenális kategóriái ugyanis nem biztosíthatják a szöveg mint inskripció memorizációját. Ezt csak a szöveg üressége kényszerítheti ki.

Célom transzfiguratív és regiszterközi effektusok révén felszabadítani a szöveg nyelvi terét a hagyományos prezenciaképzetek uralma alól. Ezzel egyidejűleg végzek a nyelvi azonosítás felfüggesztésének másik tendenciájával, a hangnem homogenitásának megerősödésével; ezt persze immár a szöveg retorikai modális önértelmezése nélkül teszem. Az apokaliptikus hangnemet azonban a továbbiakban mellőzni fogom. A szöveg önmagához való viszonya így mintegy félúton áll annak belátása felé, miszerint, ha a létről nem lehet metaforikusan beszélni, akkor a diskurzus maga állítja elő referensét, amennyiben revelált igazsága éppen ő maga.

De van-e olyan magyar regény, amely szerencsés esetben világsikert arathatna? Es ha nincsen, milyennek kellene lennie? Mert ha eltekintünk azokról, amelyeket mi nevezünk ki világhírűnek, akkor bizony fehér holló az ilyen.

A konstruktív módus itt persze negatív előjelű, a szemantikai kiüresedés végállapotát regisztrálja topológiai-modális értelemben is. Így tehát a transzcendenciától átjárt világ egyenesen az ismert antropológiai kód, észlelésmód és konfiguráció szétjátszó értelmezhetőségéhez vezet.

Innen nézve a személytelenítés effektusai korántsem nyelven túli mozzanatokból származnak, hanem a nyelvvel feltételezhető képesség olvashatóságából. Hiszen miképp férhetne össze szándék és személytelenedés? Példának okáért a nap, mint égitest, feltűnően gyakori tematizálása a metaforikus képesség nyelvi feltételezettségének reflexiójának is olvasható.

A kérdés logikus folytatása, hogy van-e valami lényeges, amit csak mi tudunk a nagyvilágnak megmondani? Mert ma inkább csak megkéstés utánérzéseket produkálunk. És megfordítva a gukkert: csak az tarthat érdeklődésünkre igényt, ami nyugati mintákat követ.

Mert jaj! Kiknek távlatuk van, azoknak nincsen már ékezetük. Nincs anyanyelvünk sem, s ezért összevissza beszélnek és olvasnak, mindenféle nyelveken. (Márai) Más szóval: a hontalanság és a nyelvvesztés megrázó tapasztalatát nyelvkritikai összefüggésben tükröztetik.

Az eredmény: csupa olyan oeuvre, amely integratív távlatból összerendezhető narratív tudást testesít meg, és struktúráit többszólamú, önmagukat folyton korrigáló, érvénytelenítő szövegsegmentumokból építi.

Mindezzel együtt, a linearitást felfüggesztő körköröség és szimultaneitás, a diegézist domináló deskripció, az organikusagot felváltó, nem identikus iteráló szövegelemek jelszórása, okozati meghatározottságával együtt célélvűségét is kérdésessé teszik.

A Párizs-regényeknek például (Földes, Hevesi, Szomor) mindig is volt bizonyos sikerük. De csak azért, mert íróik megélték, megszenvedték tapasztalataikat. Segélyből, gyorstalpalón, tegyük le róla, soha nem leszünk párizsiak.

Az írók általában azzal a tapasztalattal szembesítik olvasóikat, hogy az elbeszélés alkotta üres helyek betöltéséhez az érintkezést feltételező metonimikus viszonyok hiányában leginkább a szöveg metaforarendszerének ambivalens jelentésmezőket létrehozó értelempéző működésében találhatnak fogódzót.

De ne felejtjük: az írás az emberi térnek egyszerre archaikus és modern képzeteire utaló architextusával is szembesít. Az azonban kétségtelen, hogy a téropozíció közvetítette polarizációt megjelenítő határvonalat mind a diagézis, mind az egyneműsítő mimézis formaprincípiumai relativizálják. (Bedekker-irodalom)

Mily fenséges patrocínium! Archaikumát formai-strukturális szinten a narrációs technikából adódó (metafora- és szimbólum-rendszerré alakuló) motívum és szövegelem-ismétlések, valamint – az erre épülő szemantikai szinten – az antropomorf vagy természetes lények közötti kapcsolatrendszer poétikai szerepében megnyíló (a mimetikus kódrendszerbe nem beilleszthető) mitikus tradíciók perspektívája biztosítja.

Íme, ez a klasszikus retorika leírásra alkalmazott alakzatának, a hipotipóznak, a látató funkciója!

Az eddig szóba hozott példák arra utalnak, hogy az elbeszélő én hasa(dása) nem írhat le egyértelműen reflektív vagy dialektikus elhasonulásként, amelyben valamilyen narratív szerkezet továbbra is elősegíthetné az önmegértést. Még akkor se, ha ez tartalmazná a legmegindítóbb mozzanatot.

Mindebből persze nem következik semmi, holott elvben bármi következhetne belőle. Például, ha az érvényben lévő (maszkulin) metódusokon belül, azokat tudomásul véve, sőt végsőkig vesztve, a női artikuláció kereteit fáradhatatlanul tágtíva, létrehozuk a feminin és a maszkulin magyarságkép szerencsés egybeesését, akkor elmondhatjuk.

Hogy mit, azt egy következő tanulmányomban fogom kifejteni.

Körhinta-kör versek

Lázár Bence András

Szereposztás

Szabó Marcellnak

A székeket még délután, mikor még nem jöttek a madarak, kivittük. A levegőt, mint egy homokágyat, kisimítottuk, nem fulladtunk meg. Aztán hirtelen beesteledett. A madarak, mint muslicák egy barack alatt, kitöltötték a teret.

Megegyeztünk, hogy osztunk szerepet, mindenkinek lesz funkciója. Elkerüljük így az esetlegest.

Aztán ettünk szendvicset, hozzá meg ittunk sört.

Figyeltük a nőket fehérben, a szöke kisgyereket, és beszélgettünk a semmiről.

Egy asztalnak a sarkát, egy ajtón a kilincset. A végleteket. Egy napszemüveget egy műanyag fejre, inget egy nem is létező mellkasra. Most ezt képelem.

Madarakat a kisimított levegőbe.

Csak is a szükség követi a pontokat. Ahogy izzósorban vákuum a fényt.

Az elfáradt karlejtéseket, s a szorítást, ahogy mosni ablakot, vagy sepregetni otthon, el kéne felejteni.

Wéber Anikó

Volt egy szoba

Volt egy szoba, ahol csak egyszer szellőztettek évente. Az ablakait mindig Más csukta be helyettem. Persze azért, hogy megnézhesse magát az üvegben. Azt hitte, változatlan maradhat.

Kint nőtt egy fa. Akkor kezdte azt gondolni, hogy ő összemegy, mert egyre inkább csak a törzsét látja bentől.

Elhagytam a szobát, hogy kivágjam neki, arra gondoltam, ha meglát majd kinn, belém szeret.

A szobában maradt egy hely.

Az első virág, amit nem anya kapott a kislától.

Amikor először ment virágot szedni a kislától, éjjel tette, hogy ne vegyék észre. A játékok a szobában aludtak velünk, és érezték, hogy felejtődnek. Ő meg csak állt az ablakban (a virágok szirmai csukva, mert éjjel ők is félnek a sötétben), és nem mert kopogni, ne hogy fájjon az ablaknak, vagy nekünk. Mi pedig átaludtuk az első saját ünnepét, amit kisajátított, hogy gyönyörködhesse a szirmokban, aztán sírni kezdett, mert nem tudott felébredni minket az ablak bántása nélkül, és így senki sem maradt, akinek átadhatta volna a virágot.

Bródy Anna Barbara

Tengernél nyaralni

mindenféle csillagkép van a kezemben
kitűzőmön tükröződik a halál
amint sárga bikinijében a pultosfiúval flörtöl

homok a tenger és
almalében úsznak a napágyak
ötven fillér az üres tejesdoboz

tükrödarabok fűródnak
m talpába
és milyen furcsa!: eszébe jutok

Getto Ferenc

A zeneiskolában hárfát hangolnak

A bútoraim áznak az utcán.
Régi karosszékem, ezüsttálca,
zománcbögre, fiók, hintalófej.
Mindet kilomtalanítottuk lassan.

A zeneiskolában hárfát hangolnak.

Él egy szürke rigó errefelé.
Ha el kezd esni, ő is kirepül.
Összeszedi a csapágygolyókat.
Esőben csapágygolyót eszik.

A zeneiskolában hárfát hangolnak.

A bútoraim áznak az utcán.
A rigó csapágygolyót tojik.
Sűrű buborékot vet egy tócsa.
Lassan megdicsőül, ami ócska.

A zeneiskolában hárfát hangolnak.

Zilahi Anna

Orrod íve kell

Megállt a vonat, átszálláskor agyontapostam a holdat a pocsolyában, olyan volt az alakja, mint az orrod íve, ahogy megtörik. Kifeszített sálad volt az éjszaka, ilyenkor fel kell szeletelni az eget, elosztani, hogy legyen mindkettőnknek valami kézzel fogható. Elrohantam melletted, nem vagy idegen, Csak a nézésed, ahogy őt, nem engem, ezt nem akartam látni. Helyedre egy szarvast képzeltem, az olyan nyúlánk csak, mint te. Megsúgtá, az utat jobb méterben, mint percben mérni, mert az idővel az a baj, hogy évek telnek el, míg nem érintelek. Figyeltem, a víz mindig vízszintben van, ahogy tán az eszter épp veled, figyeltem, a tiszta mint tükrözi örökké az orrod vonalát, a holdat. Otthon levettem a ruhákat, mint rossz öleléseket, s a kabátot a ruhainasnak adtam. Nem voltál benne, mégis téged formázva simult a tartóra. Aztán elképzeltem, ahogy az ágyon végigérek, de keresztben túl nagy volt a hely. Az utca fényei sorra kialudtak, hisz az ember sem vesz levegőt, ha holdat álmodik.

Takács Márton

Balkon, Balkán

Márknak.

Levetted a pólódat, maradt az atléta.
Tolongtunk két órát az ékszerész előtt,
vettünk láncot. Ezüstláncot, olcsón.
Szemben kinyitott a bőrkabátos.
Nem volt már a méretedben,
lealkudtad a nagyobb méretet. Majd tavaszra.
Ettünk pitát magában, megtetszettél
a pincérlánynak. Lestük a gazdag pasik
nőit. Nagymellű az összes, és fekete vagy szöke.
Hoztam rózsát a pincércsajnak, végül te adtad át.
Azt mondtad, holnap majd fizetsz egy sört.
Kiültünk éjfélkor a balkonra. A sétálóutca
mögöttünk zajos, a tenger meg morajlik.
Felállsz a székedről és bemész.
Lessük a sötétben a nagy semmit. Mégis, mintha szép.
Halk zajok a parti homokból. Eldobod atlétádat.
Letepered. Próbáld halkan. Minden felhallatszlik.
A szomszéd balkonról valaki kidobott egy sörösüveget.
Csendben vagyunk és nézzük a tengert.
Alig hisszük, nyaralunk.

Guca Magdolna

Testtől testig

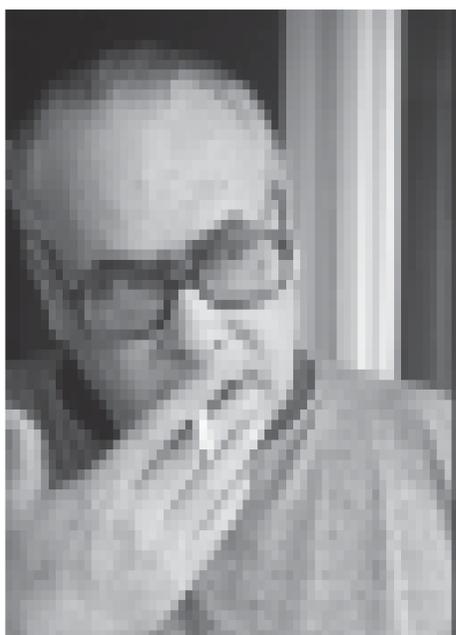
állok az ablak mellett éjszaka
– bevallom, minden értelemben –
és úgy igyekszem rád gondolni
mintha magamhoz nem is volna kedvem
próbáltam beszélgetni a testeddel
éjszakákon át szólongattam
míg kergetőzött benned a sok ártatlan álom
és végre bevallom ha szégyen is
combod kapuján át az utat nem találok
így hát öt küldöttem
a hüvelyk a mutató a középső a gyűrűs a kicsi
épp most is a másik felet indul felkeresni

hát így tanulgom a hús-diplomáciát

Kemény Lili

Utcáink

Közönyösen mentünk el egymás mellett,
te jobbra, én meg hátra,
mert otthon hagytam
a kutyát,
akit sétálni vittem épp,
de tudhattad,
hogy az utcáink két helyen is
metszik egymást,
mert másodsorra
rám vigyorogtál,
mikor találkoztunk.
A fejemre esett
egy nagy csepp hóolvadék,
fölnéztem, hogy
juj, mi volt ez,
aztán kerestelek,
hogy összenevessünk,
de addigra eltűntél
a sarkon
jobbra, mint mindig,
én meg szomorú lettem,
mert nem tudtam,
hogy ez mátol
mindennap így lesz,
közönyösen először,
vigyorogva másodsorra,
aztán menekülsz,
nehogy mondanod kelljen
valamit.

Cím nélkül

Holt költők társasága. Holt írók társasága. Mindkettő lehetne cím. Költők? Írók? Műfordítók? Porrá lettek. Magyarázkodó alcímként jöhetne a részrehajló válogatás vezérfonalára utaló: Elfelejtett írástudók. Dehonesztáló. Felejtés? Nem, míg minden papír el nem ég. Felejtés nincs, amíg van emlékezet. Az olvasón múlik. Nézzük sorra a fényképeim 1989–90 tájáról.

Timár György a másik rímhányó költő és nevető lexikon – vagy fordítva / Kerényi Grácia, a legnagyobb lengyel-magyar, karján Auschwitz kódjával, tőle jobbra, épp nem látszik Mészöly Miklós / Csalog Zsolt. Szociográfia. (Szünet.) Csengey Dénes az első szabadságtéri márciuson / Szepes Mária sokszázéves nagyszony / Vészi Endre – egy hónappal halála előtt dedikál a Liszt Ferenc téren / Határ Győző épp’ Pesten / Kolozsvári Grandpierre Emil, aki minden nőre felnéz / és végül Bertha Bulcsu novellista.

Kertész Dániel

Előhang

Ha vádoló, igaz ember, e kusza képet,
Mit kacaj s téboly összetépett,
Hősöm, míg viszontlátjuk egymást,
Erkölcösebb úton fog jární, meglásd.

Személyek

Kékszakáll, Aggastyán, Herbert, Erzsébet

1. jelenet [1. változat]

A kastély egyik szobája. Éjszaka. Elhaló orgonaszó.

AGGASTYÁN *(az ablaknál)*
Isten, irgalmazz! Vége a misének!
A templomból most sorjában kilépnek!
Istenem, irgalmazz neki!
HERBERT *(térdepel)*
Isten, irgalmazz a sápadt arának!
(félve)
5 Mintha fülembé sóhajok csapnának
A vak éjből! Jóságos Ég!
Bűnösnek tőled jöjjön segítség!
Nem bírom tovább! Végem nyomban!
AGGASTYÁN
Tavaszi zsongás dúl a lombban!

10 Csöndben maradj, fiúcskám! Közlednek!

HERBERT *(elragadtatva)*

Mindazok,
Kik az elmúlt éj után föl nem ébrednek,
Itt vannak feltámadva újfent,
S ki-ki a vérnászéjszakának örvend.
15 Süketits, vakíts meg! Rám átok tült!
Az éj tébolyult... és elvetemült!
Segíts, Aggastyán! Hallod e sikolyt?
AGGASTYÁN
Nem én! Mi volt?

HERBERT

Eressz! Le a faluba, lemegyek,
20 A főtéren letérdelek,
S hogy mi történik itt, úgy mondom el,
Míg ki-ki távol és közel
A vészharangot az éjben félreveri,
Mikor a Névtelen a bűnt elköveti.
AGGASTYÁN

25 Nem tartóztatlak! Hogyha az
Kíróva rád, mit se mulassz!

Sajnálak, érzem!

HERBERT

Atyám, imádkozz értem!
Nagyságos gazdamat elárulom!
30 Többé nem látjuk egymást! Jön, tudom!
El innen, el!
Isten veled!
AGGASTYÁN
Isten veled!
(Herbert el.)

1. jelenet [2. változat]

[A szöveg első 18 sora azonos az előző változatával.]

HERBERT

Mint kialvó fényt, úgy láttam a nőt
20 Álmomban, és nem érintettem őt.
Sikoltottam – éreztem közelségét –
És futnom kellett, mintha lázban égnék!
Egy gonosz álom betegé tett:
Végigsírom az egész éjet.

25 Csak azt tudnám, miért...

AGGASTYÁN

A gyermekkorod végetért.

HERBERT

Eressz, erressz innen, te agg!

Ismét köröznek itt a keselyűhadak!

Vért hánynak a lépcső fokaira,

30 Ahol térdepelni fog az ara!
Te öreg, látod a vért? Odanézz!

AGGASTYÁN

Rőt fákllyafény, ez az egész.

HERBERT

Intenek a sápadt arának,

És elborzasztanak az árnyak!

35 Fordulj vissza, te lány! Még a kapu előtt vagy!

Mondjátok, drága nők, hogy a veszély nagy!

Küszöbön a halál! Imádkozz értem!

Küszöbön a halál! Hadd adjam érted éltem!

Könyörögj érettem, Szűz Mária!

(Kiveti magát az ablakon.)

AGGASTYÁN *(térdre hull)*

40 Ezért zöldíti kikelet

Istenem, sötét földedet?

1. jelenet [3. változat. Töredék]

SZOLGA

Isten legyen irgalmas az arához!

Mint kialvó fényt, úgy láttad a nőt

Messzi álmodban, és nem érintetted őt!

Ha ránézek, éget a láz.

5 Letérdepeltet, megaláz.

Mi az, ami engem így elragad,

S az éjszakának ezer hangot ad?

AGGASTYÁN

Ne nézz oda, szegény fiam! Imádkozz!

FIÚ

Isten legyen irgalmas az arához!

2. jelenet

Kékszakáll és Erzsébet

ERZSÉBET

Uram! Midőn

átléptük a kaput,

Az összes fáklly

lya kialudt!

Georg Trakl (1887–1914) itt olvasható drámatöredékében, ahogy egész költészetében is, nemcsak a személyes sors tragikus vagy rémületes mozzanatai fejeződnek ki, az ősbűnként megélt incesztustól kezdve a gyógyszerészként akadálytalanul üzőt kábítószer- és méregkóstitól át az életkörülmények katasztrofális rendezetlenségéig; mindezen fölmenően az első világháború előtti évek apokalipszis-sejtelve is érződik benne, és főleg igen világosan látszanak a lefojtott vagy ártalmatlanná silányított Erős tudattalanból felbukkanó, bosszúálló szörnyalak-átváltozásai. Trakl fájdalmasan rövid drámatöredékét érdemes együtt olvasni két olyan (befejezett és nagy terjedelmű) munkával, melyek nem sokkal korábban keletkeztek, és Trakl minden bizonnyal ismerte őket: az egyik Krafft-Ebing *Psychopathia sexualis*című könyve, mely valóságos freskót rajzol az Osztrák–Magyar Monarchia elkárhozott lelkeiről (és persze a legváltozatosabb nemi nyomorúságokban vergődő testekről), a másik Otto Weininger *Nem és jellem*című értekezése. Amiről a tudós tárgyilagosan és precíznek látszó gyűjtőszövegűlély részletekbe menően (a kényesebb helyeken latinul) beszél, és amiről a gondolkodó fő elméleti konstrukcióvá dermesztett gyűlölet- és öngyűlölethullámokban ad számot, az Traklnál úgyszólván egyetlen sikoly, ahogy a vele egyívású és hasonlóképpen szerencsétlen sorsú Csáth Géza novelláiban is. Sikolynak persze nyelvi, poétikailag is igen intenzív és invenciózusan van megformálva. Nem tanulság nélkül való odafigyelni rá, amint a költő az első jelenetnek háromszor is nekirugaszkodik, míg a másodikat minden tétovázás nélkül, egyetlen lendülettel alakítja teljes egészé. Ez a lendület okozza, hogy a *Kékszakáll*-t csonkasága ellenére is művészileg lezart, teljes értékű alkotásnak érezzük. S ha már az összeolvasást szóba hoztam: aligha kerülhet el, hogy Trakl torzójának olvasásakor egy futó pillantást vessünk Bartók Béla hasonló témájú operájára (illetve Balázs Béla ma már kissé keresetten választékosnak érződő szövegére), sőt másfél évszázad távlatából az Offenbach-féle *Kékszakáll* *pikáns, csiklandós viháncolását is észrevehetjük. Offenbach 1866-os operett-rémtör-ténetének gondtalan és kissé imbecillis derűjére kell figyelniük, hogy lássuk, fél évszázaddal később mennyire mást ragadott meg a nőfaló szörnyeteg alakjában mind a Balázs–Bartók páros, mind pedig Georg Trakl; mindkét műben az ösztönöknek való kiszolgáltatottság szólal meg, és az intellektuális lény természeti tényezővé való átalakulásának lehetőségét szemtanúi. Ajánlatos nem elszörnyedni és nem elérzékenyülni, elvégre tanúk vagyunk. Trakl olvasásakor nem utolsósorban azt is tanúsíthatjuk, milyen egyszerű lehetőségei voltak, ha csupán rövid ideig is, az irodalmi modernség első nagy hullámának.

MÁRTON LÁSZLÓ

KÉKSZAKÁLL

Szerinted, galambom, ez rossz előjel?

ERZSÉBET

Nem tudom! Kezemet perzseli hó el!

5 Mintha egyre csak sírna valaki!

KÉKSZAKÁLL

Feküdj le, te öreg! Rossz téged hallani!

AGGASTYÁN *(letérdepel)*

Isten legyen jó hozzád, arra kérem!

KÉKSZAKÁLL

Mit sírsz?

AGGASTYÁN

Már száz éve kering a vérem,

De még nem került élelem olyan úr,

10 Kit a lélek ennyire fúr.

Ezt a kis életet érted od'adnám,

De érted csak simi tudok, lám!

KÉKSZAKÁLL

Félrebeszelsz! Eridj, te vén gyerek!

AGGASTYÁN *(megcsókolja ura mindkét kezét)*

Milyen sápadtak e kezek!

15 Ó, Jézus, milyen sápadtak ezek!

Jó éjt!

(El.)

KÉKSZAKÁLL *(az ablaknál)*

A hold,

Mint egy részeg ringyó, úgy ül a házon.

ERZSÉBET

Én fázom!

KÉKSZAKÁLL *(hátralép)*

20 Reszkető gyermek, bort igyál,

Hogy lángoljon szemed! – Milyen félenken

áll! –

Hé, ne bolondozz! Igjunk mind a ketten!

Hány éves is vagy? – Hogyhogy elfeledtem?

ERZSÉBET

Tizenöt, épp ezen az éjszakán! –

25 Mi bajod, uram?

KÉKSZAKÁLL

Kacagtam talán? –

Igyál, arám, míg csak nyelved forog!

A holdnak, ha rád néz, nyála csorog!

ERZSÉBET

Nem érte-

lek, uram! És

nagyon félek!

KÉKSZAKÁLL

ERZSÉBET

Kiloccantottam! Csillog, mint a vér!

KÉKSZAKÁLL

Azt mondatd, vér? – A hold nyugodni té!

50 Ne mozdulj! Hallod, a nyírlomb zizeg!

ERZSÉBET

Az éjben valaki meglapul és remeg!

Apám kertjében, a hársfa alatt

Egy szörnyű álom elragadt.

(Éber álomban.)

Henrik! Én kedvesem! Segítség!

KÉKSZAKÁLL *(suttogva)*

55 Te kurva! –

Vajon majomhoz vagy bikához

Vagy más fenevadhoz kiáltoz'?

Vidám nyalás-falást az éj meg nem tagad,

Míg kettőből csak egy marad,

60 No és kettő meg egy az három!

Igy csiripel a veréb egész nyáron.

ERZSÉBET *(mint akit elvarázsoltak)*

Jöjj, kedvesem! Hajamba tűz kap.

Soha, soha nem tudom, mi volt tegnap.

Torkom vérrrel tele! Megfulladok!

65 Éjjel nyugodni nem tudok.

Bár mehetnék mezítlentül a napra!

Minden tekintet rám tapadna,

Tőlem száz kínt meg nem tagadva.

Bár én gyötörném az örültet itt!

70 Jöjj, kedvesem! Tüzem kortyokban idd!

Nem szomjazol véremlre vajh?

Nem szeretnéd, ha lángolna e haj?

Hallod, a madár a fán mit csipog?

Vedd el mindazt, ami vagyok!

75 Erős ember, mindent neked hagyok!

Miért maradsz távol, ha hívlak?

KÉKSZAKÁLL

Kialszik az utolsó csillag.

ERZSÉBET *(mint akit elvarázsoltak)*

Jól látom? Kulcsot hordasz a nyakadban?

Úgy csillog... lehet, hogy benne arany van?

80 Vajh mi a titka?

KÉKSZAKÁLL

A nászszoba ajtaját nyitja!

Titka pedig ényészet és halál,

Virágja a hús gyötrelmében áll!

(Az óra éjfélet üt. Minden fény kialszik.)

Éjjelkor az ara, míg a nászágyra hág,

85 Lesz elkékült halálvirág!

Ez az édes titok, mely életedbe vág.

Ha Isten meghal a hús kínja végett,

(Az ördög rendez vidám ünnepséget.

(Kinyit egy ajtót.)

Azrael csapkod szárnyával serényen,

90 Mint mikor madár süvölt a sövényen.

Kéjjel korbácsol halál, rothadás:

Vérből fakadt vörös iszonyodás.

Jöjj, reszkető menyasszony!

(Ráveti magát a lányra.)

ERZSÉBET

Hu! Hu! Mi jöhet még, hogy elborzasszon?

95 Te nem! Te nem!

Ó, ments meg, kedvesem!

KÉKSZAKÁLL

Ilyen tisztán, szízen kellesz nekem!

De a gyermek csak akkor adja át

Egész lényét nekem... ha elvágom nyakát!

100 Véred, te kis galamb, pipacsszírom!

Vonagló, habzó halálad iszom,

Majd kibomló zsigereidből

Szemérméd és szüzességéd belém dől!

ERZSÉBET

Ne rángasd a hajamat! Irgalom!

KÉKSZAKÁLL

105 Szűz rózsaszál az én oltárom!

Vajon majomhoz vagy bikához

Vagy más fenevadhoz kiáltoz'?

Vidám nyalás-falást az éj meg nem tagad,

Míg kettőből csak egy marad,

110 Ez az egy a halál pediglen!

ERZSÉBET

Segítségemre senki sincsen?

KEKSZAKÁLL

Csak Isten!

(Lerántja magát a lányt a mélybe. Velőtrázó

sikoly hallatszik. Aztán mély csend. Egy idő múlva

jön Kékszakáll: csurom vér, meg van részegülve, és

mint akit lekasztoltak, úgy roskad egy feszület elé.)

KÉKSZAKÁLL *(elhaló hangon)*

Csak Isten!

[Jelenet-töredék]

KÉKSZAKÁLL

Megint multság, újabb zsenge vendég!

Mi fűt, kicsim? Mintha lázas lennél még!

(Cirógatja a lány ujjait.)

Beszívod e mondén éji világot,

Mely liliomban és

5 Varagyban ébreszt bujaságot,

Virágszírom remeg, illatot könnyezőn,

Test testhez tapad gennyezőn,

Test testet örvöngve, ölelve karcol,

Test testtel harcol – és harcol!

10 Ilyen forró, ilyen nehéz

Békássy Ferenc 1911-ben lett a cambridge-i Kings College történelem szakos diákja. Hamarosan összebarátkozott a nálánál tíz évvel idősebb Keynes-zel, aki a kollégium igazgatósági tagja volt és az első világháború után közgazdasági elméleteivel jelentősen hozzájárult a szabadpiaci társadalom megreformálásához. A homoerotikus hajlamairól ismert Keynes annyira megszerette a fiatal magyar költőt, hogy 1912 őszén meg is látogatta Ferencet Békássyék zsenyei birtokán.¹ Ezenkívül beajánlotta Békássyt az „Apostles” néven ismert zártkörű vitaklubba, amelyeknek a fiatal magyar lett az első külföldön született tagja – utána meg Wittgenstein. Amikor kitört az első világháború, Békássy már megkapta történelem-diplomáját Cambridge-ben és haza készült – Keynestől kapott kölcsön pénzt a hazautazásra. Miután önkéntesnek jelentkezett a hadseregbe, Békássyt rövid kiképzés után egy huszárezredhez osztották be szolgálatra, és 1915 júniusában Bukovinában elesett.

Utolsó, fennmaradt, elküldetlen levelét Keynes-hez Békássy 1915 elején írta, s azt a cambridge-i közgazdász csak barátja halála után, vagy a Svájcban tartózkodó Noel Olivieren keresztül, vagy Békássy anyjától, jóval a háború után kapta meg. Itt azért közöljük, mert érdekes fényt vet Békássy lelkiállapotára, illetve arra, hogy nem volt hajlandó magáévá tenni azt az ellenségképet, illetve pszichózist, ami Ausztria-Magyarországot a világháború első éveiben jellemezte. (G. Gy.)

Békássy Ferenc elküldetlen levele John Maynard Keynes-hez

Budapest, Üllői út 115 – B. I.
1915. I. 6

Kedves Maynardom,

Miért nem *irtál Te* ahelyett, hogy elrendezted volna, hogy én írhaszak? Épp olyan keveset tudok rólad, mint Te énrólam, bár éppannyira szeretnék mindent tudni.

Lehet, hogy hallottad, hogy a fivérem² Man szigetén van internálva egy fogolytáborban (1129 sz. Peel) – akartam írni neked, hogy segíts, de Badley úr mindent megtett, amit lehetett. Éva, akire Justin emlékszik, vagy legalábbis kellene, hogy emlékezzék – ír néha, persze remekül érzi magát.³ Ami engem illet – még élek, nem vagyok megcsonkítva, de még nem voltam a fronton sem, bár itt már az emberek ezt mesélik rólam. Amikor hazajöttem [tavaly] augusztusban, azt hittem 6-8 héten belül megyek a frontra, és ez majdnem igaz is volt, és azóta nem egyszer gondoltam, hogy megyek, de most miután pár hónapot töltöttem egy vacak kisvárosban,⁴ most megint Budapesten vagyok, ahol márciusig maradok. Ez túl hosszú idő – legjobban már most szeretnék indulni – de talán március éppen jó lesz.

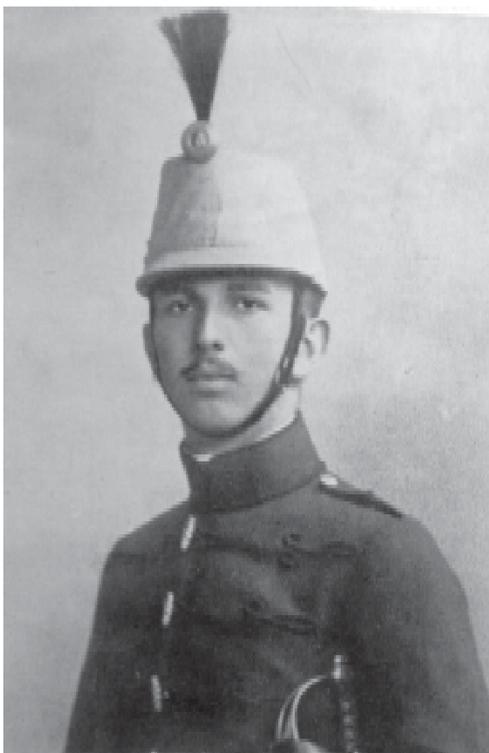
Élvezem ezt a katonáéletet – hetyke huszár (!) lettem és kiváló lövész (!), és minden más, amit csak el tudsz képzelni, agyam felfogóképessége egyenes arányban csökkenve növekvő testi erőmhez képest. Mielőtt idejöttem volna, elég sok emberrel találkoztam és sokkal össze is barátkoztam – ezek most tisztiek, de egyébként közönséges állampolgárok – akik többségükben már megjárták a háborút, vannak köztük, akik elesetek és vannak, akik sebesülten jöttek vissza – most csak egygyel szeretnék újra találkozni, egy kiváló hadnaggyal, aki mindent megtanított nekem, amit egy katonának tudni kell. Budapesten az élet majdnem hogy ugyanolyan vidám, mint mindig és sokkal inkább tele van értelemmel és jókedvvel, de én reggel héttől este hétig el vagyok foglalva és alig látok belőle valamit. Rokonaim közül sokan már a fronton vannak és elég szomorú karácsonyunk volt, de az Újév visszahozta Tónika férjét két napra.⁵

Nem is tudom, miről írjak. Csak VÁROK és SZERETNÉK TENNI valamit. Nem írhatok arról, mit gondolok a háborúról és még ha írhatnék is valamit, egyáltalán nem tenném, mivel *benne akarok lenni* és el akarom felejteni, amit gondolok.

Már erősek a gyökereim Magyarországon, amit persze tudtam, hogy így lesz, amikor visszajöttem – ha majd visszamegyek hozzátok, csak látogatóba megyek.

Írjál és mesélj *mindenkiről*; pár hete beteg voltam és folyton gondoltam mindnyájatokra. Írd meg mit csinál Lucy, alig lehet tudni, hogy a világnak az a része, ahol most ő van, békés-e még.⁶ Ird meg, hogyan működik a Társaság⁷ – az egyetlen, amelyik zavartalan az ilyen időkben. *Tudom*, hogy Lucas remek – talált valaki mást? És kérlek mesélj Noelről, ha van róla mit mondanod.⁸

Persze Budapest tele van kórházakkal, de ez csak energikusabb teszi az embereket, ha egész nap van dolguk és a sebesültekkkel foglalkozni erkölcsileg felemelő foglalkozás. (A következő mondat ki van húzva. G. Gy.)

Békássy Ferenc utolsó levele Noel Olivierhez

1915. május

Kedves Noel,

Nagyon-nagyon köszönöm a leveledet, nem is tudod, mennyire jól esett megkapnom. Öt nap múlva megyek a frontra és úgy érzem, már teljesen elszakadtam mindentől, tehát semmi sem érdekel túlságosan és egyedül az emberek maradnak meg emlékezetemben. Egy hete még sokat gondoltam arra, milyen szomorú, hogy Br(Brunswick) Square 38 felbomlott¹ és hogy nálatok minden megváltozik, bár azt hittem, soha nem fog megváltozni és az is milyen szomorú, hogy gondolom semmi sem lesz olyan, amilyen volt és hogy milyen remek volt ez az elmúlt négy év.

De most csak rád (és a többiekre) tudok gondolni, és tudod, Noel, amire legszívesebben gondolok, azok a mi együttléteink – attól a perctől kezdve, hogy a Bedalesben leírtad nekem „A csillagos, nagy ég alatt...” c. verset,² legutóbbi találkozásunkig, ugyancsak Bedalesben; minden egyes találkozásunkra, kivétel nélkül! Talán minden, ami a háború előtt történt, nagyon messzinek fog tűnni utána?

Majdnem egy éve jöttem el tőletek – aztán Svájcban voltam tavaly júniusban Péterrel. Olyan gyorsan telt az idő, hogy úgy éreztem, valaki elrabolt egy évet életemből – mert bár persze ez nagyon tanulságos volt (megismertem Budapestet, a zsidókkal és az üzleti ügyekkel, meg a nőekkel és a „társadalmi renddel” együtt), ez *nem* tartozik az *én* életemhez. De az az érzésem, hozzá fog tartozni, amikor elmegyek.

Boldogan megyek, tudom, hogy nagyon is érdemes vállalni a kockázatot és biztos vagyok benne, hogy valami módon javamra lesz a háború, feltéve, ha nem halok meg benne. Most ez a „jó élet” része, hogy *nekem* kell mennem és minél hamarabb feladja az ember azt az elképzelést, hogy a *világot* jobba lehet tenni, annál jobb. Boldogabbá azt hiszem, lehet tenni, de nem a boldogság a fő, nem igaz?

Amióta kitört a háború, újra írok verseket. Azt hiszem, jók, de nem érdemes írni *ennek* a közönségnek! – Minden gyönyörű most, vannak esték, amikor minden, ami szép, összejön, virágok illata, felhők, folyóvíz, gesztenyefák és zsenge búza. Nagyon szépek a naplementék, és mindez valahogy könnyebb teszi, hogy elmenjek. Rájöttem, hogy minden fontosabb az ember életében annál, mint hogy hogyan végződik – hisz amikor meghalok, helyettem valaki más születik, így hát az nem számít igazán (bár ez annyira személytelen, hogy csak akkor gondolhatja az ember, amikor már nincs módja rá). Szerettem volna sokkal többet írni erről a májusról és a vidékről. Tudod, most azt gondolom, van különbség a költők (azok közt, akik verseket írnak) és mások között! Mégpedig az, hogy a költők megragadják az érzéseiket és nem engedik el őket, míg mások hagyják, hogy érzéseik természetes módon utat találjanak (*have their natural effects*) és ezért nem írnak verset.

Elégé megváltoztam mostanában, legalább is külsőleg és ez az, ami az emberekkel való kapcsolatban számít. Nem akarom elhinni, hogy elhagytalak benneteket, bár ez elég határozottan így van – és talán a háborúnak se lesz vége addig, amíg mindenki bele nem fárad abba, hogy bármi hasznát vegyék. Annyira beleszoknak az emberek a háborúba.

Amikor elindulok, rózsákkal megyek, lovam fejére három vörös rózsából teszek koszorút (bár senki se fogja tudni, miért), mivel három [rózsa] van a címerünkben.

Egyáltalán nem ilyen levelet akartam írni, de nem tehetek róla. Minden vágyam az, hogy lássalak téged, hogy újra lássalak benneteket. Gyakran gondolok rád. És találkozunk majd, ugye találkozunk majd egyszer?

Good bye –
A Te F. Békássyd

¹ 1911-től Virginia Woolf lakása Bloomsburyben, az ún. „Bloomsbury-csoport” főhadiszállása.

² Bedales: bennlakásos angol középiskola, ahol Békássy és Noel Olivier diákoskodtak. Az idézett vers Robert Louis Stevenson 19. századi angol költő „Requiem”-jének kezdő sora.

Jegyzet: ez volt Békássy Ferenc utolsó, 1915 májusában fogalmazott levele Noel Olivierhez, amit Ferenc húga, Éva, 1915. július negyedikén kelt rövid levelével együtt (ebben tudatta Noelt Ferenc haláláról), Genfbe küldött Noelnek. (A háború alatt csak semleges országokkal lehetett levelezni.)

Olivier ezt a levelet lemásolta és néhány mondatnyi kihagyással elküldte John Maynard Keynes-nek, Békássy Ferenc cambridge-i barátjának. A Keynes-hagyatékban talált angol nyelven írt levelet Gömöri György már közzétette a *New Hungarian Quarterly* 79-es, 1980 őszi számában, de a levél teljes szövege, a Gömöri György birtokában lévő gépelt másolat alapján itt jelenik meg először. A Noel Olivier által kihagyott részeket itt kurzívval jeleztük.

Gondolom, a háború téged sokkal kevésbé érint, mint engem – örülök neki és ugyanakkor elkéserít, amikor bizonyos dolgokra gondolok –, de a jó emberek mindig a legjobban járnak (könnyű nekünk) és csak az bosszant, hogy mások mindig bajt okoznak maguknak...

Benn voltam az unokahúgom kórházában és láttam a különböző nemzetek viselkedését – a csehekét, akik nem bírják a fájdalmat, de ha elvesztenek egy végtagot, az nem okoz nekik szellemi szenvedést (egy magyar inkább meghalna, mint hogy nyomorék legyen), a türelmes oroszokét, a különféle ruténokét és románokét, akik egészen olyanok, mint az állatok, és még sok másfaját – a lengyelekét, akik egész természet tudnak szórakoztatni és volt egy lengyel, akiről azt hittük, már haldoklik, de elkezdett lengyel dalokat énekelni Karácsony előestéjén. Két hangon énekel és én azt hittem, egy nő énekel – de minden lengyel tehetséges! Vannak még szívós németek és *krautig* osztrákok és persze a magyarok (a parasztok), akik mindezek közt szinte az értelem arisztokráciájának tűnnek.

Nagyon is érdekel, hogyan kezeld EZT – van olyan kalandvágyó lélek, akit te megvetsz – talán (bár nem vagyok benne biztos, Watson) – aki már elment a háborúba.⁹ Természetesen írok verseket, de nem ez az, amit most igazából írni szeretnék – nem vagyok képes más írni, de hát egyedül a vers az, amit a

semmitől lehet előhívni. (Alkotni, az annyit tesz, mint semmitől valamit teremteni, mondja a katekizmus!) Most túl késő van, és holnap korán kell kelnem, álmos vagyok és nem tudok többet írni.

Írjál mindenkiről és mindenről. Gondolom, Angliában az ellenséges nemzeteket ugyanolyan hülye módon gyűlölik, mint itt.

De ami engem illet, ha csak nem halok meg benne, ez a háború csak jót hozott. Mindenkit ölelek, mindenkit másképp – válaszd ki, *Te melyiket* akarod magadnak.

Feri

¹ Az ezzel kapcsolatos angol nyelvű levelezést már 1980-ban közzétettem a *New Hungarian Quarterly* 79 (1980 őszi) számában.

² Békássy János, aki később, a háború után is Angliában maradt.

³ J. H. Badley volt a Bedales-iskola igazgatója. Békássy Éva, Ferenc ekkor Svájcban tanuló húga. „Justin” valószínűleg a szintén Cambridge-ben tanult Justin Brooke, aki ugyancsak meglátogatta Magyarországon Békássyékát, vö. Paul Delany, *The Neo-Pagans*, London, 1987, 223.

⁴ Pápa, ahol Békássy kiképzése zajlott.

⁵ „Tónika” Békássy Ferenc legidősebb húga.

⁶ G. H. Luce, Keynes barátja, aki ekkor angol tanított a rangooni egyetemen.

⁷ A „Cambridge Conversazione Society”, ismertebb nevén az „Apostolok”, aminek Keynes és Békássy is tagjai voltak.

⁸ F. L. Lucas, a Kings College Fellow-ja, „Noel” pedig Noel Olivier, akibe Békássy szerelmes volt, s akihez élete utolsó levelét írta.

⁹ Valószínűleg az ugyancsak Bedalesben végzett Peter Grant Watsonról van szó.

(Folytatás az 1. oldalról)

A kettő nehezen összehajtható, az egyensúly megtalálása azonban a túlélés egyetlen lehetősége. A rendszerváltás óta a mindenkor kulturálpolitika rendkívül szűkmarkú és rövidlátó volt. Nincs pénz, mondják, holott egyszerűen újra kellene gondolni a kultúra támogatását a szerző, a kiadó, a terjesztés és az olvasók négyzetében.

Jelen esetben a könyvtárak arányosabb és nagyvonalúbb támogatása nélkül lassan taníthatatlan lesz a kortárs és a klasszikus irodalom, ami csak töredékében jut el, míg például a derék giccyszerző, Paulo Coelho művei mindenütt fellelhetők, a vasútállomástól a vidéki kiskönyvtárak polcaira. Ez nem baj, mert van rá igény, de talán másra is lenne.

– *Vannak állandó írók. Hogyan találják egymásra a szerzők és a kiadó?*

– Erről a szerzők szívesebben és emelkedettebben tudnának mesélni. Vagy éppen elégedetlenül, mivel a szerző és a kiadó kapcsolata konfliktusokkal terhelt. Hiszen melyik szerző ne gondolt volna arra, hogy ha a kiadó kicsit jobban dolgozna, akkor máris kétszer annyira mennének a könyvei? A kiadó pedig: nos, egy kiadó soha sem lehet elégedett!

Viccet félretéve: jórészt állandó szerzőkkel dolgozunk. Mindez bonyolult és sokrétű munkakapcsolatot jelent a könyvtartól a szerkesztésen, újrairáson át a borítótól vagy a könyvbemutatóig. Inkább cég vagy műhely vagyunk, mint üzem. Ma a könyvek zöme üzemszerűen készül. Mi könyvműhely szeretnénk maradni – mondanák egyesek –, kissé korszerűtlenül, de kitartóan.

– *Egy kiadandó mű milyen folyamatokon megy keresztül, mielőtt a boltok polcaira kerül?*

– Optimális esetben, ha a kézirat jó, kétféle út lehetséges. Ha piacépes könyvnek ítéljük, akkor a szerkesztés, lektorálás (fordítás, kontrollszerkesztés) következik, majd borítóterv, kiejárlás a kereskedőknek, nyomdai előkészítés (könyvterv: a formátumtól a betűtípus kiválasztásán át a tördelésig), majd korrektúra, kiadói javítások, nyomdásztervezés, nyomdai munkálatok, szállítás. A támogatást igénylő könyvek esetében szükséges még a bonyolult pályázati feltételek teljesítése, valamint a türelem és a jó szerencse.

– *Milyen módon, hányféleképpen terjesztik és árusítják a kiadványokat?*

– Mintegy 50 kisebb-nagyobb könyvkereskedővel és nagykereskedővel állunk kapcsolatban, így elsősorban könyvesboltokban értékesítjük könyveinket. Egyre nagyobb szerepe van az internetes kereskedelemnek is. Kiadónk megjelenik a nagyobb vidéki könyvvásárokon is, most például a nyíregyházi könyvfesztiválon veszünk részt.

– *A Kalligram folyóiratot igényesség jellemzi. A kiadó és a folyóirat között milyen a kapcsolat? Hogyan függ össze e két intézmény szerkesztői munkája? És hogyan fér meg a két feladat kör egymással?*

– Nem olyan bonyolult ez. Egy folyóirat tevékenysége – jó esetben – mindig összekapcsolódik más kiadók munkájával. A mai helyzet, ellentétben a kilencvenes évekkel, fölértékelte a kiadói tevékenységet, a folyóiratot pedig háttérbe szorította. Ez némileg szűrkévé és unalmassá tette, teszi a mai magyar folyóirat-kultúrát. Ami még véletlenül sem azt jelenti, hogy ne lenne színvonalas. Éppen ellenkezőleg: szinte nincs olyan lap, ahol ne találunk színvonalas írást, jó folyóiratszámot, pompás összeállítást. Csak éppen a szufla hiányzik. Mindennek az oka végtelenül egyszerű: az irodalom szereplőinek, elsősorban az íróknak nem fontos a folyóirat. Vagy csak annyiban, amennyiben a recepciójukat megszervezi-megjeleníti. Számukra a kiadó a fontos. A könyv.

Ez a helyzet. Ebből kell kiindulni. Talán nem kerültem meg a kérdést...

– *Hol helyez el a Kalligramot a magyar nyelvű irodalmi folyóiratok között?*

– Hű, ez így nehéz kérdés. Mert nem szeretnék azzal a mesével előállni, hogy a Kalligram kívül áll. Pláne, nem felül. Vagy az elem-kötelezettségről és minőségről szóló rizsa. De az kétségtelen, hogy annak van némi előnye, hogy Pozsonyban jött létre a lap: másfajta viszonyt, látásmódot jelenthet a magyar irodalomhoz. Más vesz észre és más emel ki, ha szerencséje van és elég következetes. De nagyon más nem tud, mert ez azért kicsi irodalom – minden gazdagságával együtt is. Ez a bája és handicapje.

Másrészt nagyon színvonalas és igényes lapot örököltünk elődeimemtől. De ahogy a költő mondja, „a menetközbeni kerékcseré” néha elkerülhetetlen. Hogy némileg prózaibb legyenek, három dologban szeretnék változtatni. Először is fontosnak tartom, hogy professzionálisabban működjön a folyóirat és annak szerkesztési gyakorlata. Másodsorban: a lap minőségéhez és rangjához méltó legyen az ismertsége és elismertsége. És végül: bátrabb és polémikusabb kritikái rovatot szeretnék.

De a szerkesztés nem annyira koncepciókon és jelszavakon múlik. Mindenekelőtt munka, figyelem és minőségérzés. Szem és kéz.

– *A Kalligram nem csak egyfajta híd-szerepet látszik betölteni a szlovák, cseh és lengyel kultúra felé, hanem a kortárs magyar irodalom teljes területét lefedve szerepelteti a szerzőket, jeles vajdasági és erdélyi alkotók írásai is szintén jelentős mértékben olvashatók a lapban, akár csak a például magyarországiaké...*

– Igen, ez fontos sajátossága és értéke a lapnak: elődeim munkáját dicséri, és meg kell őrizni. Ami jó ebben, hogy mindez mára természetessé vált, semmiféle misszióstudat nincs benne.

Fotó: www.kisalfold.hu

Közép-európai irodalom klasszikustól a kortársig

És a többi lapra is hatott – mára már egyetlen folyóirat sincs, amelyik mondjuk három erdélyi költőt együtt közöl azért, hogy lám, lám... Amúgy viszont komoly probléma, hogy a határon túli irodalmi intézmények rendkívül meggyöngültek, mára jórészt elvesztették egykori jelentőségüket és újtító szellemüket. De erről talán nem ildomos itt többet beszélni, mert a Kalligramot jótékony kivételként emlegetnénk – az öndicséret pedig bűdös!

– *Az irodalmi szövegek megjelentetésén túl hogyan viszonyul a Kalligram az élő irodalmi folyamatok és a kritikai, elméleti reflexió kapcsolatához, mennyire fontos e kettőnek az együttes jelenléte a lapban?*

– Általában a szerkesztők dicsekedni szoktak elmélet-ellenességükkel. Vagy ritkább esetben: roppant tájékozottsággal és felkészültséggel. Az elmélet-ellenességet egyszerűen butaságnak tartom, a felkészültségem viszont – mondjuk így – korlátozott. De egy folyóirat akkor jó, ha nem forgalomirányításra és észosztásra vállalkozik, hanem „alááll” az irodalmi folyamatoknak. Ez pedig arányérzék kérdése is. Mint a főzésnél: miből mennyit... Noha, tudjuk jól, még nem volt szakács, aki ne sózta volna el a levest!

– *Jellemző, hogy igen neves és nagy múltú irodalmi lapok is legtöbb esetben mennyire „szürkék”. Vélük ellentétben a Kalligram igen markáns és egyedi színfoltot képez borítóját, képességét és grafikai kivitelezését tekintve is, miáltal egy igen sajátos arcot ad a benne megjelenő szövegeknek. Milyen lehetőségekkel élhet egy lap a saját „fogyaszthatóságának” növelése érdekében?*

– Hrapka Tibort már kimerítőn megdicsértem, s mivel ő szerény ember, ezt nem ismételnem meg. Annyi biztos, hogy a mai kultúra inkább a kép, mint a szó uralma alatt áll. Ezt minimum tudatosítani kell egy olyan folyóiratnak, amelyik élő akar lenni.

– *Milyen reklámfogásokat alkalmaznak a kiadott művek és a kiadó népszerűsítésére?*

– Ez az a terület, amivel a legkevésbé vagyok, illetve lehetek elégedett. A Kalligram korábban presztízs-kiadóként működött, ezért inkább szűk körben, az irodalom és kultúra elit olvasóinak körében volt ismert. A megjelenő könyvekről az olvasók elsősorban a kritikákból, könyvbemutatókról és katalógusainkból értesülhettek. Ma már jobban törekszünk arra, hogy közvetlenül is reklámozzuk kiadványainkat, ez részben fizetett hirdetések jelent, másrészt a média segítségét. Mivel mindez leginkább a pénzről szól, beszéljünk róla keveset!

– *Rendszeresen szerveznek könyvbemutatókat. Képviseletük magukat egyéb rendezvényeken is?*

– Évente három-négy nagyobb könyvbemutatónk van a budapesti Szlovák Intézetben, ahol a frissen megjelenő kiadványokból szerepel hat-nyolc kötet. Ugyanígy a Cseh Centrumban vagy a Lengyel Kulturális Intézetben is szervezünk rendezvényeket. Havonta egy-két könyvbemutatót tartunk az Írók Boltjában vagy valamelyik nagyobb könyváruházban. Budapesten kívül is van élet: Pozsonyban és Felvidéken rendszeresen szervezünk bemutatókat, ahogy vidéki egyetemi városokban is. Szerzőink gyakran kapnak meghívást fel-

vasóestekre, író-olvasó találkozókra, amelyeken, ha tehetjük, szintén képviseletjük magunkat.

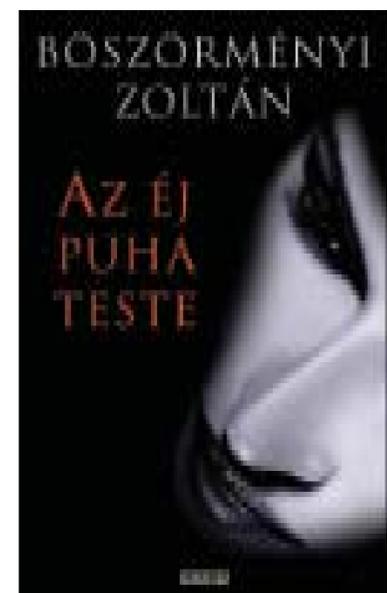
– *Milyennek látja a hazai könyvpiacot és a piaci verseny mértékét?*

– Kicsit álságosnak tartom a „dübörgő” könyvpiacról szóló győzelmi jelentéseket. Tény, hogy évről-évre nő a forgalom, de ez inkább vásárlót jelent, nem olvasót. Ugyanis az értő könyvolvasók száma csökken, a minőségi könyvek olvasása még inkább. Ki kellene találni valami újat és konstruktív! Azoknak a kisebb országoknak a példájából és kultúratámogatási gyakorlatából kellene kiindulni és átvenni bizonyos modelleket, megoldásokat, amelyek korrigálják a piaci verseny ellentmondásait. Nem kiiktatni kell a piacot és a versenyt – noha persze nem ártana jobban kontrollálni például a monopolisztikus törekvéseket, a versenyből kizárás napi gyakorlatát –, hanem a párhuzamos lehetőséget kutatni és bevezetni. A könyvtárak támogatására feltétlenül új formákat és forrásokat kellene teremteni. Ez nem nagy összeg, két közepes film árából megoldható. Akár a könyvek ÁFA-jának feléből lehetne támogatni, hogy évente 200-250 irodalmilag és tudományosan fontos könyv eljusson a közkönyvtárakba – mondjuk címenként 300-500 példány. Ennek mechanizmusa könnyen kitalálható. Így talán elérhető, hogy egy kisvárosi könyvtárban meglesz az a könyv, ami a könyvesboltban már régen nincs vagy nem is volt, hiszen csak 2-3 példány fogyott volna belőle.

Tudom, nem nagy álom, de elégedett lennék, ha tíz-tizenöt éven belül ilyen országban élhetnénk.

Orbán János Dénes könyvajánlója

Böszörményi Zoltán regénye, *Az éj puha teste* minden szempontból rászolgál a „nagy” jelzőre – a terjedelem, a művészi kivitelezés, a nyelvezet igényessége, a magával ragadó fordulatok cselekmény, a kiegyensúlyozott kompozíció, a kor- és társadalomrajz élessége, típusá alakított igazi hús-vér, jól megformált szereplői tekintetében egy-

ránt. A szerző bizonyára közelről és tapasztalatból ismeri azt a közeget, azokat az embereket, amelyeket, akiket regényében megörökít – ezért válik a mű élővé és emlékeztetővé, a magyar és azon belül az erdélyi irodalom egyik kiemelkedő alkotásává.

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor
rovata

(szabadság, szerelem, hirtelen) Csupán az egyszerűség kedvéért érdemes az 1989-es esztendőhöz kötni – a politikai és gazdasági rendszerváltozáshoz – azt a kulturális struktúráváltást, amely látványosan átalakította az irodalom intézményrendszerét is. Szellemi értelemben azonban a változás már 1986-ban bekövetkezett, Nádas Péter *Emlékiratok* könyvének és Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című munkájának a megjelenésével, ezzel már az akkori kritika és a mai irodalomtörténet-írás is egyetért. A magam részéről ugyanilyen fontos dolognak tartom Hamvas Béla *Karnevál* című nagyregényének megjelenését is, mindenképpen méltó társa a másik kettőnek, noha jóval korábban keletkezett, megjelenése jelzi, hogy a szabadság érvényesülési lehetőségei tágulnak. (Hiába is hangoztatják irodalom- és társadalomtudósok, hogy nem kerültek elő az asztalfiókból publikálatlan remekművek. Hamvas teljes életműve mellett mindenképpen meg kell említeni feleségét, Kemény Katalint, és két kevésbé ismert, ám jelentékeny gondolkodót, Szabó Lajosét és Tábor Béláét. Az ő nevüket szintén a rendszerváltozás dobta felszínre, noha életműveik feldolgozása minimálisan történt meg.) És ott voltak még az elzárt fiókban az alternatív kultúrát képviselő, a három T (Támogatott-Türt-Tiltott) tiltott verzióját megtestesítő neovangárd szerzők teljes életművei, akik versírás mellett happeningekkel, akciókkal, installációkkal, sőt filmkészítéssel is foglalkoztak. Gondolok itt elsősorban a leguniverzálisabb alkotóra-gondolkodóra, Erdély Miklósról, a váratlanság prófétájára, akinek '89 előtt egyetlen verseskötetét jelenhetett meg 1974-ben, az is Párizsban, a Magyar Műhely gondozásában. (Ám éppígy elemzésre méltó volna – nem csak „rácsrobbantó” költészet, hanem – Hajas Tibor teljes életműve is, mely néhány éve jelenhetett meg egy gyűjteményes kötetben, végre.) Úgy látszik tehát, az elmúlt 50 év adósságai törlesztéséhez, partra vetüléséhez is évtizedek lassú hullámai kellett...

Van abban valami megrázóan tragikus momentum, hogy amikor az emberre rászakad a régen várt szabadság, hirtelen nem tud vele mit kezdeni. Azzal, hogy most minden lehet. Eddig rejtve lehetett csak közölni a mondanivalót, a legfontosabbat, a szabadságvágyat, az elnyomó rendszerrel való szembeszegülést egy olyan nemzet irodalmában, ahol a szabadság mindig egyet jelentett a szerelem metaforájával. Ahol a szerelemről szóló legegyszerűbb dalok is romantikus módon a szabadságról szólnak évszázadokon keresztül. Korábban az erotikus töltetű művek csupán a nyelvi határokat feszegették, gondolkodtak itt leginkább nyugatos, esetenként újhaldas költőink műveire és fordításaira, ám '89-től ezek a nyelvi határok is egyértelműen felszakadtak, ledőltek, így jó pár évig a szexualitás volt a felszabadult költészet egyik fő témája. A legszemléletesebb példa erre Lator László költészet, évtizedeket kellett várnia a szocializmus idején, hogy tiltott szerzőből túrt lehessen, megjelenhessen végre, negyvenévesen az első kötete. Noha költészetét látszólag az újhaldasok objektív poétikájával rokonítható, erotikusan is túlfűtött tájleírásai nagyon is aktuális érzéseket és gondolatokat takartak. Lator váltása – mely a társadalmi rendszer változásával nagyjából egybe esik –, személyesebb megszólalása, a szexualitást az elesettséggel és emlékekkel társító versei ezt a szellemi értelemben történő változást is szemléltetik. Még akkor is, ha nagy valószínűséggel ez a váltás a költő életében bekövetkezett személyes tragédiából (felesége elvesztéséből) is fakadhat.

Ám számos példát lehetne találni durvább határátlépésekre is, melyek a szexualitás határán messze túlkalandozva pornográfiába hajlanak. Am ahogy az újságosstandokon hirtelen megjelenő szexlapok dömpingje néhány év után automatikusan alábbhagyott, az irodalmi szövegekből is kikoptak lassanként az indokolatlanul pornográf részletek. Hisz tudjuk, a szabadságot, a demokráciát éppoly nehéz megtartani, megőrizni, mint megszerezni, kivívni. Sőt, talán nehezebb. Mert az igazi szabadság nem a korlátok hiányán múlik, hanem éppen hogy a kollektívén egyeztetett korlátok között működik csak rendesen. (Mint ahogy Wittgenstein is figyelmeztet minket: „...arra sincsenek szabályok, hogy milyen magasra vagy milyen erősen szabad röpténi a labdát a teniszben, ám a tenisz mégis játék, és vannak szabályai is”). Ennek a felszabadulás utáni periódusnak egy emblematív és komoly munkája Csehy Zoltán fordításkötete (*Hárman az ágyban*), melyben azt a célt tűzte ki maga elé a fiatal felvidéki költő, hogy a már ismert ókori, erotikus verseket úgy fordítja le, ahogy azok (szerinte) ténylegesen szólnak, és nem úgy, ahogy például Babitsék túlfinomítva, óvatosan közvetítették. Arra a kérdésre, hogy a felszabadulás okozta eufória és lehetőség létrehozott-e nagy műveket, Csehy fordításkötete vagy Lator László öregkori költészetét mindenképpen pozitív válaszaspektusok.

(betegség, halál, némaság) Sokan haragudtak a mára világhírűvé lett Máraira 1989-ben elkövetett öngyilkossága miatt. Hogy nem volt képes tekintettel lenni, nem tudta megvárni a Felszabadulást. Am a közel kilencvenéves, félvak és teljesen magára hagyatott, egyedül élő író ötven év emigráció után talán már beletörődött a reménytelenségbe, és nem hitte, hogy művei újra megjelenhetnek Magyarországon (az orosz birodalmi hadsereg távozása után).

Hasonló módon haragudhattak volna a – betegsége miatt – Magyarországra áttelepült vajdasági költőre is, Sziveri Jánosra, aki feledhetetlen soraival jellemezte a múlt rendszert („nem Páris, sem Bakony / vér és takony”), hogy képes volt a rendszerváltozást követően meghalni. Sőt, az akkori, reménytelinek tűnő helyzetet sötétre festeni, s a jövőt kilátástalanra hangolni.

Jász Attila

elhallgatott költők.

Avagy a szabadság ára

(A rendszerváltás és környéke hívószavakban – vázlat)

„Ezek a kijelentések a szabadságról szólnak, melynek tartalmára vonatkozólag újból és újból kétségek merülnek fel. Mert amiről itt beszélni kell, az nem valamely egyértelműen megadható tárgy.”
(Kurdy Fehér János: Tokei-ihito és a 2. nyelv)

Posztumusz kötetének (*Magánterület* 1991) egyik utolsó versében (*Kivezetés a filozófiából*) írja:

„Fűszál sehol és bokor mi van
ágbogán szárad hat kezelábas
tisztára mosnák agyunkat jólesőn
de éled a pépben egy BMW 500-as”

Hasonlóan reménytelennek látta az akkori helyzetet, a felszabadulás árnyékában is, a Romániában élő magyar költő, Szöcs Géza. (Őt nem a halál hallgattatja majd el a rendszerváltozás után, mint Sziverit, akinek gyönyörű verset ír, még életében, *Gyónás a cethalban* címmel: „Isten kezében gégetükrök, vizsgálja gonddal / a beteg bálna torkát, szívet és mellhasát / s tükrében minket is figyel, / s látja, hogy testünket fájdalom járja át...” Utalva a költőtárs gégerákjára...) Szöcs – ironikus módon – már csak az indiánokban bízik, hogy „nem hagynak cserben minket”. Segesvárt idézi meg a magyar történelemből, milyen jól is jött volna, ha legalább az indiánok segítségünkre sietnek, ha már Európa cserbenhagyott minket. („Mások igen, de ők nem hagynak cserben minket.”) És felillantja annak a lehetőségét a költő, ha a döntő csatában vesztesre álló Bem apó indián lovassapatot kapna segítségül. Ám az *Indián szavak a rádióban* című vers egy kíméletlen és pontos vágással (a múltból) a jelen szakadékába löki olvasóját, amikor azt írja: „Indián testvérem, nekünk már rezervátumunk sincsen.” A törzs a cukrászdában verődik össze leginkább, írja indián költő barátjának ajánlott versében Szöcs Géza. Az apropót pedig az adja, hogy 1985-ben William Least Heat Moon indián költő Budapesten arról számol be fölszólalásában, hogy „Szöcs Gézát házi őrizetben tartják és a lakásra felvigyázó rendőrnek utasítása van rá, hogy ha a költő leül az írógéphez, tépje ki a papírt a gépből.” Moon arra szólította fel a román kormányt, hogy „a költőket tekintsek nemzeti kincsnek”. Szöcs Gézának ez a legendássá vált indiános verse 1989-es utolsó önálló verseskötetében (*A sirálybőr cipő*) jelent meg, majd két év múlva a korábban megjelent és azóta hozzáférhetetlen (Romániában megjelent) verseskötetéből adott ki egy gyűjteményes kötetet (*Sz. G. utolsó verseskötete alcimmel*). Azóta nem ír verset. Drámát, librettót, prózát lehet olvasni tőle. Am az a nyelvjátékokkal dúsított, roppant szellemes és sűrített, legszimpatikusabb, iróniával fűszerezett hazafias

költészet megszűnt létezni és áramlani Szöcs Gézából. És sajnos, azóta se tekintik a költőket nemzeti értéknek... – nálunk sem.

Nem lett nemzeti kincs a 70-es évek Magyarországnak költőszárjából, Bari Károlyból sem. A rendőrség őt is gimnazista kora óta megfigyelés alatt tartotta, meghurcolta, majd másfél évtizeden keresztül el lehetetlenítette a bükkaranyosi cigányfiút. A nyolcvanas évek elején alig tudta megjelentetni harmadik verseskötetét, majd mintegy költészetét összegző (vagy leszámoló?) gesztusként 1985-ben válogatott verseit adja ki *A varázsló sétálni indul* címmel. Már e könyvében is feltűnnek képzőművészeti törekvései, saját illusztrációi és egyfajta váltáskísérletként: képversei. 1992-ben radikálisan megrostálja saját életművét, és *21 vers* címmel kiadja. Megjelennek külön kötetben képversei, gyűjtései és fordításai, ám elhallgatásra van ítélve szakmája részéről is, nem hogy nemzeti kincsnek tekintené bárki. Ami óriási veszteség, hiszen Bari remek egyensúlyt teremtett verseiben a népi gyökéretű látomásos líra és az elvontabb, gondolati, ún. tárgyias költészet között.

„Zúzmaragyáros kavics vagyok,
az vagyok már én, az vagyok.
Lakatlan piros avarban gázol,
szökik a szép fény. Hallgatok.”

Szöcs Géza maszkjátékos költészetével számos rokon vonást találhatunk Baka István két utolsó verseskötetében (*Sztyepan Pehotnij testamentuma*, 1994; *November angyalához*, 1995). Ahogy Szöcs is előszeretettel használ és működtet alteregókat, vélhetően egyik nagy kedvence, Fernando Pessoa ösztönzésére, úgy Baka is igyekszik leválasztani magáról a költői ént. A maszkok, ahogy Szöcsnél is, rendkívül változatosak, Hány Jánoson és az elkoptathatatlan Yorickon át egészen Baka orosz alteregójáig, Sztyepan Pehotnijig. (Ez a név Baka nevének orosz fordítása.) És Baka, mint orosz műfordító (Mandelstam, Brodskij) el is játszik azzal a lehetőséggel, hogy e fiktív orosz szerző műveit ő csak tolmácsolja. Ezért aztán a címek, a játék teljessége kedvéért oroszul is meg vannak adva a kötetben, mintha visszakérhetőek lennének egy eredetiben. (Mintha lenne egyáltalán egy eredeti is.) Ily módon a kötet egyszerre lesz egy fiktív és egy valós költő lírai önéletrajza. Pontosabban testamentuma, hiszen a fiktív szerző – a játék értelmében – már nem él, a valós pedig tisztában van betegségének halálos kimenetelével. E kettősség kibontása és metaforizáltsága teszi Baka életművében legjelentősebbé ezt a kötetet, és ezáltal válik a rendszerváltozás utáni magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb alkotásává is. Egyszerre utal tehát egy nekünk távoli, múltbeli kulturális hagyományra, és a nagyon is aktuális magyar viszonyokra:

„E korszak semmitől sem ózkdik.
Rút katlanából ránk borult a szenny.
Tedd le a tollad! Torkig ér a menny.”

írja a *Hodaszevics Párizsban* című darabban.

Ezzel a két utolsó könyvével Baka István a rendszerváltás utáni magyar irodalom egyik lehetséges útját mutatta meg és járta végig. Kár, hogy a mai napig nem talál követőkre. Ahogy sajnos Sziveri és Szöcs költészetének folytathatóságára sem talált még rá igazából a kortárs költészet. E korán elhallgatott – igazán nagy formátumú, már bizonyított, eredeti – költők, illetve költészetek sorsa nem attól válik tragikusabb, hogy úgymond idő előtt, viszonylag fiatalon meghaltak, illetve meghalt Szöcs Gézában, ill. Bari Károlyban a költő, hanem hogy mára a felejtés emlékműveivé lettek. Sziveri és Szöcs majd két évtizede megjelent gyűjteményes kötetivel éppúgy, mint a folyamatosan megjelenő életműsorozat darabjaival Baka. (Bari Károly járt a legrosszabbal, neki még a nevét sem emlegeti manapság senki.)

(határon túl, kisebbségben, küzdelemben) A magyar országhatárokon túli, kisebbségi magyar irodalom nehéz helyzete a környező szocialista országokban éppúgy jellemző volt a felvidéki alkotókra is, mint az erdélyi vagy a délvidéki szerzőkre. A felvidéki fiatal alkotók próbáltak együttesen fellépni Iródiá csoport néven, antológia jellegű füzetekkel, ám az akkori csehszlovák államhatalom az 1983-ban indult kezdeményezést három év múlva hivatalosan is betiltotta. Ám a mai szlovákiai magyar irodalom jeles alkotói közülük kerültek ki. (Egyik leghitelesebb alkotótársuk, már az iródiás korszakban, igen fiatalon is roppant eredeti – karkai mélységű és márquezi színességű – szövegeket író Talamon Alfonz, tíz évvel később, 1996-ban, éppen legintenzívebb alkotói periódusában, baleset következtében végleg elhallgatásra kényszerül, sérüléseibe belehal.)

Hasonló történetek játszódtak le korábban Újvidéken is, politikai okokra hivatkozva betiltották a Tolnai Ottó által főszerkesztett *Új Symposiont*, majd leváltották és börtönbüntetésre is ítélték Tolnait. Tolnai alkotó és szellemi társa, Domonkos István, akinek *Kormányeltörésben* című legendássá vált verse („én lenni / én nem tudni magyar / élni külföld élet / pénz nyelv zászló / himnusz bélyeg / elnökök vezérek” stb.) nyilván szerepet játszott az *Új Symposion* betiltásában, néhány év múlva úgy érzi, hogy helyzete Jugoszláviában kilátástalanra vált, Svédországba költözik, és igen hosszú időre, egészen a 2008-as könyvhétig elhallgat. (Nem számítva tehát '98-as, Magyarországon megjelenő, válogatott kötetét, melyben talán egyetlen azóta, Svédországban keletkezett darab szerepelt.)

Folytatása a www.irodalmijelen.hu honlapon

Elhangzik Szófiában, a magyar–bolgár irodalomtörténeti konferencián – 2008. okt. 13-án.

Blog és magántörténelem

A blog mindenre jó. Például arra, hogy ego. Vagy arra, hogy a Blogreal papírverziójától ügyesen a második otthonomnak tekinthető Nolblog-körkérdéssel köszönjek el, azzal a kéréssel, hogy úgy tekintsünk a politikára, mint magántörténelemre. Tizenkilenc éve történt:

Emlékszel, mit csináltál, merre jártál, kivel voltál, amikor 1989. október 23-án Szűrös Mátyás kikiáltotta a Magyar Köztársaságot?

Az 1989. szeptember 18-án aláírt megállapodást követő hónapban az Országgyűlés törvénybe iktatta a Nemzeti Kerekasztal diktátumait. A megállapodások többségét változatlan formában fogadták el, több (nem is lényegtelen) ponton azonban utat adtak képviselői módosító indítványoknak is. A folyamat koronájaként október 23-án délben Szűrös Mátyás (ideiglenes köztársasági elnök) az Országház erkélyéről ünneplő tömeg előtt kikiáltotta a III. Magyar Köztársaságot.

Akinek nem terhes, akinek kedve van, mesélje el. Akár politikai ügyek, akár az időjárás, akár családi kapocs, akár telken a kedvessé, minden érdekes, minden a kérdésre válasz. Tehát: hol voltál, kivel voltál, mire gondoltál? Minden lehet. Tárca. Mesedélután. Novella. Szerelmi vallomás. Levél a távolba a nagynéninek Mikés Kelemen modorában. A műfaj nem érdekes, csak az adott nap, adott félnap, adott óra, perc. Jó régen volt, kétségtelen. De az emberbe bizonyos napok, dátumok, kapcsolódások és személyek kétszeresen, többszörösen beakadnak, mint a számámkóró bogáncsa. Aktivizáljátok magatokat.

Kalimpa – Megnézem az útlevelem. Szerintem nem voltam itthon, de az is lehet, hogy igen. Itthon voltam, tuti. Kinyomoztam. Valahol vadul védtem a szocializmust.

Gigi – Orvtámadás. Persze, lehet, csak nekem az, mert nem emlékszem. Azt tudom, hogy fiammal terhes voltam, eléggé nagy pocakkal már, és nyilván azokban a napokban is rohangáltam lakásügyben, első önálló, saját lakást intéztem, jó-szerével egyedül. Hogy volt rá energiám? A konkrét napra viszont nem emlékszem. Szégyen gyalázat, de teljesen kiesett. Az első választásra igen, arra is, hogy férjemmel összevesztem, mert nem értettem, hogy szavazhatott úgy, ahogy. Ő pedig roppant önrészesen válaszolt, hogy arra szavaz, akire akar. Elvégre demokrácia van. Közben nem értettem, mi a különbség a népköztársaság vagy köztársaság. Akkoriban meglehetősen apolitikus voltam. (Ma csak szimplán szkeptikus és kiábrándult vagyok. Melyik jobb?)

Arra sem emlékszem, ott, abban a lakásban, ahol akkor laktunk, volt-e tévé. Férjem nagyanyjának zuglói szükséglakása volt, a bútorokra emlékszem, szagokra, egyéb eseményekre is, de hogy volt-e tévé. Arra is emlékszem, hogy féltem akkoriban. Félttem, hogy forradalom lesz, nem akartam háborút, ostromállapotokat. Nem akartam, hogy a gyerekem ostromlott városban szülessen meg.

SzT – Mindenkinél osztályfőnöki órát rendeltek el. Az iskola ebédlőjében néztük a közvetítést (Videoton Super Color), nyolcadikos voltam. Kurvára nem érdekelt. Irházi Ildikó csókja érdekelt volna inkább, de ő az iskola legjobb pasijával kavart. Erkélyről szónokolt egy ronda krapek. Ildikó húsos szája fénylett.

Hmmm – Naptár szerint hétfőre esett. Megnéztem, mert nekem se ugrott be, mit is csinálhattam pont délben. Így valamivel könnyebb. Dolgoztam. Rádió, tévé, net nélkül. Fél óra múlva ebédelni mehettem, a menüre nem emlékszem. Utána biztosan ittam egy kávét, meg elszívtam egy cigit. Melő végén Trabanttal átverekedtem magam Budáról – az alagúton és Lánchidont át – Pestre.

Obsidian – A nagy kikiáltóra emlékszem, de valószínűleg csak este néztem a híradót, napközben dolgoztam.

Tutyika – Pontosan emlékszem. Hamburgerhúst sütöttem zsemlekbe, valami „Suli helyett büfé” nevű vendéglátóipari egységben, ahol a főnök állandóan taperálni próbált, és nagyon féltem tőle. Aztán vendégek jöttek be és mindenki erről beszélgetett. Nem értettem meg a súlyát, csak a lelkesedésüket; fáradt voltam, mert aznap nekem kellett nyitni reggel hétkor, ami legalább öt órai ébredést jelentett. Otthon aztán anyám

mozgalmi nótákat énekelt és palacsintasütővel akart utcára vonulni – akkor esett le, hogy valami nagy dolog történt, de éreztem, hogy objektív információt nem tőle fogok kapni. Nem voltam még tizenöt éves. Volt három szoknyám, egy pár cipőm, és reméltem, ezután a magyar boltokban is lehet majd Milka csokit kapni. Hát így.

Matterhorn – A munkahelyemen voltam, amikor a volt moszkvai nagykövet kikiáltotta a köztársaságot. A kollégáim közül többen – a főnököm is – elmentek a Kossuth térre, mondván: ilyen csak egyszer történik általában az ember életében. Valóban. Érdekes idők voltak, én meg huszonéves.

Billenő – 19 voltam. Emlékszem a napra, illetve egy részére biztosan. Éppen a kartonozóba nyitottam be, az egy olyan hely volt, ahol kicsit mindenki elbújhatott, mikor elege lett. A karozóban illat fogadott, ILLAT, csupa nagybetűvel. Fűszeres füst. Akkoriban nem divat füstölőket vagy bármit használni, úgyhogy miután beértem, és megálltam, megcsapott, én meg álltam, mint akik elvárásoltak, és nagyokat szívtam a levegőből, hallhatóan nagyokat.

Erre a paraván mögött az istenátká rosszaság, a huncut hatvanas lókötő, aki mellékállásban főorvos volt, úgy nevetett, hogy rázkódott alatta a fémszék, amitől kattogott a linóleum, amitől lebegett a paraván, és amitől nekem is nagyon kellett nevetnem. Nos, ő mondta, hogy ez történt, ez a beszéd, és hogy ez már történelem. Erre pipázott itt rá nálam. Szokás szerint megkérte a kezemet, én szokás szerint visszautasítottam, mivel akkor már egy éve elköltöztem otthonról, az otthonnal is rosszabb megoldásba.

Akimoto – Valószínűleg benn voltam a munkahelyemen, nem emlékszem, hogy különösebb megbeszélési valónk lett volna. Este azonban, Szűrös M. szereplését megdöbbenve néztem a tévében és a legmélyebb megütközéssel kérdeztem, „hát ez meg mitől lett hirtelen ekkora magyar?” (A népköztársaság megszűnéséről és köztársasággá alakulásunkról azt gondoltam, eben guba.) Cinikus háziasszonyok véleményét nyugodtan félretehett, ha nem illik a felmérésedbe.

Proletár – 1989 áprilisától Münchenben melóztam egy nagy gyár kis távcsővel (rádió) próbáltam az eseményeket követni. Nemi gyanakvást váltottam ki a török lakótársaimban, ugyanis a 6. emeleten kizárólag ők laktak, én oda húzódtam hogy este kilenc után fogható legyen a Kossuth. Kizárólag reményt keltő híreket hallottam. Bizalommal töltött el, hogy megváltozhatnak a lehetőségek és szükségtelemné válik számunkra a két hetenkénti megerőltető utazás. Főleg télen volt macerás az utazás. A rengeteg konzervtől is megundorodunk az évek során. Azt reméltem, a változások megkönnyítik az életünket. Amikor megkérdezték, akarok-e maradni még tovább odakint, nemmel válaszoltam. Aztán hazajöttem munkanélkülinek. Megpróbáltam saját lábra állni. Becsaptak, mint mindenkit. Kudarc. Lassan alakul a kapitalizmus, de olyan mint „odaát”, sosem lesz.

Stali – Akimoto, nem vitatkozom, sőt. Bár az én cinizmusom nem a háziasszonyé. Belelapoztam a színönima-szótárba, hát mit látok? Demokrácia=anarchia. Hiába, előtört belőlem az optimizmus. Hogy mit csináltam aznap? Szerintem ittunk egy sört. Vagy többet.

Onagyz – Akimoto, én nem csinálom felméréseket, az egy másik szakma. A körkérdés azt (is) szolgálja, hogy emléksznünk-e még politikusaink derűsen ragyogó képére. Azt (is) szolgálja, hittünk-e nekik. Azt (is), hogy civil életünket képesek vagyunk-e függetleníteni tőlük. Csak ennyi.

Ha felmérék, szólok előre. Mindösszesen azt gondoltam, tartunk egy mesenapot. '89. október 23-a – ígéreteivel, derűjével, ostobaságával és abszurdításával (maga Szűrös elvtárs is abszurd dráma) – az anderseni mesevilághoz tartozik.

Evianna – Én arra emlékszem, hogy a nagy esemény előzetes bejelentése valahogy úgy történt, hogy a közlekedési hírekben szerepelt: „október 23-án ekkor és ekkor, a magyar köztársaság kikiáltása miatt közlekedési korlátozások lesznek a következő utcákban” – a folyamatról persze tudtam, sokat is, de a köztársaság kikiáltása így maradt meg. Aznap egyébként dolgoztam. Amerikai cégnél, és ott ilyesmik nem volt téma soha, a közvetlen környezetemben sem. Valami olyan volt, hogy na, majd meglátjuk, mi lesz ebből. Este étteremben voltunk, nem messze a Kossuth tértől, és azt tudom, hogy meglehetősen nyomott volt a hangulat, csendesek a beszélgetések. Nem volt semmi józú benne.

Mam – Alább Láng Eszter sorai. Rólam is írhatta: „Ezerkilencszáznolcvankilenc október huszonharmadikán nem volt ott a Hősök terén: jött-ment egész nap, tette a dolgát. De este ablakában sokáig világot egy apró gyertyaláng.”
Nata – Hűsz voltam, szerelmes, nagyon, K-ba, első és egyetlen férjembe, novemberben már hozzáköltöztem, májusban esküdünk, mára nem emlékszem. K-val nyílt ki a szemem a világra, a politikára is.

Petra – A nagyobbik fiam elsős volt, a kicsi másfél éves, gyesen voltam, és hogy éhen ne haljunk, reggeltől estig lábakat massziroztam. Nagyjából, mint egy kocsmáros, sok ember járt hozzám, és mindenki mondta a magát. Jobbára elmélyedtem a munkában, mert nem láttam értelmét, hogy zászló bontsak. Szüleim még éltek, anyám kijelentette, ellenforradalom van, apám rábólintott, néha rémüldöztek, hogy előbb-utóbb felakasztják a kommunistákat. Ezt nem hittem, de azt se, hogy az elvtársak fordulnak egyet, és összedobják nekünk a harmadik köztársaságot. Hamis volt ez az első pillanattól. Kisebbik fiam apja bezzeg baromi lelkes volt, mondván, hogy végre vége a diktatúrának, és mint minden lehető alkalommal, ezúttal is alaposan berúgott. Hát ennyi.

Kapitány – Én nem 89 október 23-tól számolom a rendszerváltást, hanem akkortól, hogy 88 februárjában elolvastam az ES utolsó oldalán Bálint Bandi Vendégek című írását, és belém döbbsent, hogy itt történik valami. Atöbbit, a „hivatalos” részét átdolgoztam – az „át” itt „keresztül”-t jelent, „végig”-et. 88 nyarán megszületett a tvr. az 1990. évi népszámlálásról, aztán néma csönd, illetve vita: szükség van-e teljes körű összeírásra, avagy elég egy 10 vagy 20 százalékos minta. Mindent, hangsúlyozom: MINDENT két változatban csináltunk, a teljes előkészítést, a kérdőív-tervezeteket, a felvételi útmutatókat, a felvételt, az adatfeldolgozást, a közlés terveit stb.

89 júliusában döntötték el, hogy teljes körű összeírás lesz, az eredeti tervekhez képest lényegesen szűkebb tematikával,

és mellette egy 20 százalékos reprezentatív felvétel. Gyakorlatilag előlről kezdtünk mindent. Három hónapunk volt: novemberben oktatni kellett több mint 40 ezer számlalóbiztos, kezükbe adni a nyomdai úton előállított segédanyagot, a számlalóközvetenként (vagyis számlalóbiztosonként) szétszabdalt ANH-cimanyagot. Január elsején indult az összeírás. Szóval elképzelhető, hogy október 23-án kódolási utasítást gyártottam, vagy a megyei kötetesorozat táblázatait igyekeztem kitalálni, esetleg éppen Veszprémben voltam. Valamikor 92-ben eszméltünk és néztünk szét, mi is történt körülöttünk, akkor, amikor a népszámlálási kiadványok nagyobb része elkészült. Tőlem ismételtetett a tévé akárhányszor, amit akart. Az első szabad választást is kihagytam.

Cecuska – Szerelmi történet is jöhet? Mert én annyira emlékszem, hogy egyrészt abban az évben kellett volna leérettségiznem, helyette baromira hajtottam egy pasira (most a férjem), aki először akart, aztán visszament az előző barátjához, aztán fél év múlva mégis akart. Csak ki köllött várni. Ezt megcsíptük,

Oszi, ahogy a klasszikusok mondanák, avagy némi önkritikával: ha ló nincs...

Néma – Szerintem a rendszerváltás sokkal korábban kezdődött. Kb. 4-5 évvel korábban! A munkahelyemen az egyik agitprop mondta, hogy lépjek be a pártba, nem léptem bele! Akkor má jól látszott, hogy irányíthatatlan kutyasz kezd kialakulni, és látszott a vezetőknél is, hogy igyekeznek mindenki saját érdekeit előre helyezve kihasználni

ni a bizonytalanságot, igaz a törvényesség látszata fontos volt, ekkor kezdődtek a gmk-k kis kapitalista vállalkozás látszatát keltették vele. És kellett egy irányváltás, amit nem ellenez senki, közben a hatalom is lehetőséget kapott némi átszerveződésre. Később kijött, hogy a gazdasági vezetők munkabérént másképpen kell figyelembe venni, mert Ők a „felelős” vezetők, akiknek sok múlik. Akkor még nem volt szó a nyúlcsipő díjtól vagy „húzzunk el, mert bűdös a helyzet” díjról, ma úgy mondjuk, hogy végkielégítés. Ilyen előzmények után jött Szűrös úr kikiáltása az erkélyről. Előtte-utána semmi, csak tudomásul vehettük az elavult elnevezéseket, meg hogy utána munkaidőben nem lehetett gyűlésezni, szervezkedni. Odafent a vezérek minden szinten szaladgáltak, mint a patkányok a sülyedő hajón. Utána ők lettek a megváltóink. Azóta négy évente ezzel gyűnnek, mi meg, mint aki nem látott fehér embert, bambán hisszük, hogy mi vagyunk számukra a legfontosabbak, értünk gyűjtik vagyonukat, értünk kirándulják körbe a világot, értünk csúfolják meg a törvényeket, amelyeket maguk hoztak a megvalósulásunkra.

Babette – Kilenc hónapos volt a kisebbik, két éves a nagyobbik lányom. Babáztam éjjel nappal, és fohászkodtam nyugis délutánért és éjszakáért, hogy követni tudjam, mi történik, mert igazlans időkét éltünk még sokáig. Ekkoriban a kicsi is szobatiszta lett, így ez az időszak a „kiverekedtük magunkat a szarból” mondattal vonult be a családi és magyar történelembe.

12szer – Október 23-ról nem jön le semmi. Készenyersen kapcsolódik össze előttem a kettő: a kikiáltás olyan, mint a másik. Az utóbbi képszerűbb: Horváth Balázs a taxisblokáid idején (részegen?) lóg a parlament valamelyik ablakában, ujjával V betűt formálva intget le a Kossuth téren masirozó Lészaknak, és a tömegnek, akik tüntetőleg helyeselik a benzin árának fura emelését. Két, hanyatlásában előrehaladott ember zavaros küldetésstudattal? Még valami: miért van, hogy Gönc Árpád óta nem láttam embert, aki méltósággal tudta képviselni a köztársaságot? Bennem a hiba?

SzZs – Arra nem emlékeztem, hogy aznap hétfő volt. Arra viszont igen, hogy aznap is elmentem iskolába, mint rendszeren – mint most megtudtam a szüleimtől, velük semmi olyasmit nem közöltem, hogy én iskola helyett köztársaság kikiáltására óhajtok menni. „Utólag elmesélte, hogy ott voltál”, mondta most anyám. Tudom, azt illene mondani, hogy engem nem érdekelt, mi történik a parlamentnél. Hogy azt sem tudtam, kicsoda kiált ki bármit is. De én tudtam. És érdekelt. 16 évesek voltunk, szerelmesek, mármint egyik osztálytársam, meg én, és olyanok lehettünk, mint a nyálás filmek főszereplői. Komolyan hittük, boldog, szép, új köztársaságban egymás mellett éljük le az életünket. Nem jött be. Egyik sem.

Már reggel elkezdjük szervezni, többen az osztályból, meg mások, főleg harmadik-negyedikesek, hogy megyünk, ha engedik, ha nem. Leginkább azt szerettük volna, ha nem, mert lázadhatnánk volt. Olyanok akartunk lenni, mint a *Megáll az idő* című filmben a gimnáziumon végigrohanó, a tablaktól leverő Pierre. Már csak azért is, mert tudtuk, Bereményi Géza a mi gimnáziumunkról, a nem szabad szelleméről híres Apácairól írta a forgatókönyvet. Azóta persze tudom, hogy Bereményit nemcsak az Apácaiból rúgták ki, több gimit is megjárt, így jó néhány helyen vallják magukénak a filmet, azonosítják gond nélkül a szereplőket.

Volt olyan osztálytárs, aki mondta, nem mehet, a szülei megtiltották. És egyébként is, mi van, ha lőnek. A minisztérium tetejéről, ahonnan szoktak.

Gyönyörű, napsütéses október volt, és mi hiába akartunk falat dönteni, mire a falhoz értünk, az eltűnt. Hirtelen bementek a hangosbemondóba, hogy az utolsó két órára az igazgató tanítási szünetet rendel el. Indoklás nélkül. Nem merete megtiltani. Nem merete megengedni. Nem kívánt konfliktust, nem óhajtott igazolatlan órákról és történelmi pillanatokról vitatkozni. A tanárok meg nem mertek, nem akartak velünk jönni. Csak egyvalaki, aki mindig velünk, ha szükségünk volt rá: magyartanárnk, Szabolcsi János.

A többi talán már kevésbé érdekes. Kisételtünk. Sütött a nap. Himnuszt énekeltünk. Meghallgattuk, hogy Magyarország államformája és neve a mai naptól magyar köztársaság. Ujjongtunk. László megcsókolt. Boldog voltam.

Giccses történet, tudom.

1972 tavaszán egy író-olvasó találkozón tettem fel a kérdést – mint egy székelyföldi kisváros érettségi előtt álló diákja – a frissen megjelent Gaál Gábor-monográfia szerzőjének, hogy ugyan miért is nem indult újra már a második világháborút követő első években, úgymond felszabadulásunk után az 1940-és években betiltott Korunk. Beláttam később, hogy az egykori diák naiv kérdése bizony ráhibázott ama pártkabinetekből irányított s az alattvalóknak tekintett polgárok gondolatait is ellenőrzése alá vonó rendszer egyik lényegi vonására: a történelmi igazságot meghamisító törekvéseire.

Válaszában Tóth Sándor az 1945 utáni idők másfajta szellemi igényeiről és olvasói elvárásairól beszélt talán, amelyeket többek között az 1946-ban indult Utunk – melynek Gaál alapító főszerkesztője volt – elgátrhatott ki igazán, de arról is beszélt, hogy az akkori körülmények nem is tették lehetővé a Korunk újraindítását. Arról viszont nem esett szó azon a találkozón, hogy miért is 1957 elejére érkeztek el ama kedvező körülmények, nem eshetett szó nyíltan, hogy a körülmények érlelésében milyen tényezők játszottak szerepet, de idők teltevel s ama rendszer bukásával közbeszéd, illetve tudományos kutatás tárgyává is válhatott mindez, s kimondatott a történelmi igazság ebben a tekintetben is, éspedig az, hogy a Korunk újraindítására akkor került sor, amikor javában zajlott a romániai magyar értelmiség lefejezése, amikor a magyarországi 56 miatt kezdetét vette a tömeges és kegyetlen megtorlás Románia-szerte, következésképpen igen disszonáns külső körülmények között indult újra a nagy múltú orgánom.

A Korunk-szerkesztő Gaál Gábor pályáját és emberi sorsát továbbírta Tóth Sándor a rendszerváltás után készült könyvnyi terjedelmű tanulmányában (*Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából*, 1997) úgy fogalmaz, hogy 1956 augusztusában „egy korszakos győzelem reményében” verekedtek ki a Korunk feltámasztásának jogát, de „korszakos vereségünk idejére” állították talpra, éspedig 1957 februárjára. Sőt a forradalom vérbefojtását követően, a magyarországi írók sztrájkja idején a kolozsvári magyar folyóirat sztrájkjóróként került a magyarországi sajtópiacra – a két testvéri kommunista állam „példás” együttműködését demonstrálva...

Ez utóbbi epizódra mindössze azért emlékeztetek, hogy még inkább érzékelhető – és értékelhető – legyen: ilyen erkölcsi teherrel felszámolásától jutott el a Korunk oda, hogy már az 1960–70-es évektől László Gyula, Kós Károly, Szent-Györgyi

Albert, Selye János, Déry Tibor, Cs. Szabó László, Illyés Gyula választotta megszólalása terepéül.

Az 1989-es romániai fordulatot követően a nagy múltú folyóirat megtartotta nevét, Kántor Lajos főszerkesztő az 1990. januári számban azzal kezdte beköszöntőjét, hogy: „Harmadszor is (1926 és 1957 után): *Korunk*.” Tehát az 1926-ban indítottak és az 1957-ben újraindított örökösének tartja magát a lap harmadik folyama, de nem valamiféle „halovány utód-folyóirat” szerkesztését igéri az új főszerkesztő, hanem: Korunkot 1990-es világszinten.

A kritikus éppen e teljes Korunk-örökség nyílt vállalásával érzi össze nem illőnek azt a kiadói vállalkozást, amely csupán az 1957-

től megjelenő második és az 1990-től megjelenő harmadik folyam ötven évéből tár az olvasó elé két vaskos kötetnyi válogatást, sőt felteszi a szónoki kérdést: hasonló szerkesztői koncepcióval nem kellett volna összeállítani egy kötetnyi válogatást az első (1926–1940) folyamból is? Az 1976-ban kiadott fiktív Korunk-szám (*Szerkesztette Gaál Gábor*: Válogatta és összeállította Tordai Zádor és Tóth Sándor. Budapest, Magvető Kiadó, 1976) nem tette volna ezt fölöslegessé... Akár könyvészeti szempontból is furcsállható a *Közép-Európa vándora*, mivelhogy a Korunk ötvenéves évfordulójára szintén a folyóirat jelentetett meg egy igényes kiadványt (*Korunk Évkönyv 1976*), „egy alkotó műhely felszázados történetéhez (1926–1976)” alcímmel, s most, harminc évvel később piacra kerül egy szintoly igényes kiadvány „válogatás a Korunk öt évtizedének írásából (1957–2007)” alcímmel. Úgy tűnhet, hogy 1976 után több mint három évtizeddel is ugyancsak ötvenéves évfordulójára emlékeztek a Korunk...

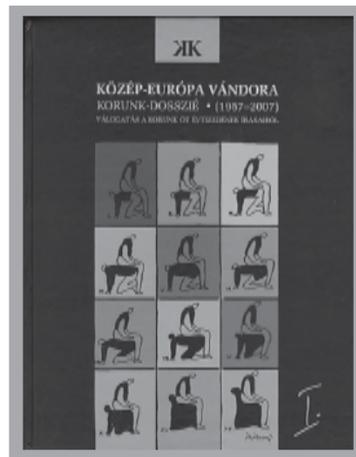
A válogatásról nyugodt szívvel elmondható, amit Kántor Lajos a folyóirat jövőjével kapcsolatban fogalmazott meg: „érdemi szellemi kalandokra csábítja olvasóit.” Amit ugyanis újraolvasásra kínál a kötet szerkesztője, az valóban a romániai magyarságnak egy megszenvedett eredményekkel, de mélyre ható kudarcokkal és tragédiákkal is tetézt, ellentmondásokkal teli időszakról tudósít, amikor is felelős szellemi kísérletekre, pontosabban szellemi építkezésre vállalkozott egy szövegdrótok közé zárt és anyaországától sokáig elszigetelt nemzeti kisebbség.

Nehéz és ugyanakkor könnyű dolga lehetett az antológia szerkesztőjének és a szerkesztő munkatársának, Kovács Kiss Gyöngynek, hiszen nagy mennyiségű és jó minőségű szellemi „termék” áll rendelkezésükre, ami egy közösség alkotó erejének megnyilvánulása mellett a folyóirat mindenkor szerkesztőinek érdeme is. Ezért is hiányolok egy függelékét, amelyben többek között minden egyes Korunk-szerkesztő neve is szerepelt volna, évekhez kötötten, valamint az antológia szerzőinek névsorát,

legfontosabb életrajzi adataikkal. Az antológia bizonyosság tehát arra, hogy a szerkesztőknek a pártállami megjelenés körülményei között, vagyis a változó politikai-ideológiai széljárásról nem függetlenül, de sikerült a legkiválóbb szerzők nagy részét megszólaltatniuk, illetve a rendszerváltást követően megnyerniük a Korunk és olvasói számára. Ennek ellenére az antológia mégsem lett kizárólag szerzőcentrikus, hanem szövegcentrikus is, azaz amit olvasmányul kínál, az valóban megbízható útmutatóul szolgál a helyét és szerepét, végső soron önmagát kereső elit-olvasó számára, de egyszersmind szellemi élményt is nyújt az irodalom, a tudomány, a filozófia, illetve a közgondolkodás terén úgymond érdekelt olvasónak. S hogy mindez egy kolozsvári magyar műhelyben jöhetett létre az utóbbi fél században, az azzal az érzéssel tölthet el, hogy Kolozsvár nemcsak kulturális öröksége révén tartozik Európához, de kultúrateremtő lehetőségeinek és teljesítőképeségeinek köszönhetően is annak a világszinten számottevő kultúrzónának a része, amelytől számos sóségs hatalmak évtizedeken keresztül el akartak zárni számok közép-európai népet és nemzeti közösséget.

A szerzők nagy része munkásságukhoz vagy szakterületükhöz mérten számottevő szöveggel szerepel az antológiában, de vannak olyanok, akiknek szövege ugyan nem minőségi szempontból, nem önértékét tekintve, de alulképviseli szerzőjét. Előbbiek közül kiemelném Benkő Samut, Miko Imrét, Bretter Györgyöt, Méliusz Józsefet, Kányádi Sándort, Szilágyi Domokost, K. Jakab Antalt, Láng Gusztávot, Bajor Andort, Cseke Pétert, míg Tóth Sándor, Nagy György, Cs. Gyimesi Éva például munkásságához képest egy kevésbé reprezentatív szöveggel van jelen.

Az antológia egyik szerzője, Bányai János hivatkozik Kuncz Aladár nézetére, miszerint a kisebbségi csak a politikában kisebbségi, a kultúrában maga az egyetemesség. Talán ezt tekintethetjük a Korunk öt évtizedének írásából készült válogatás legfőbb tanulságának, és a mai kisebbségi olvasó vigasza is ez lehet.

BORCSA JÁNOS

Közép-Európa vándora. Korunk-doszié. Válogatás a Korunk öt évtizedének írásából (1957–2007). Szerkesztette Kántor Lajos. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2007. I–II. kötet

Mark Twain *A titokzatos idegen. Sátán három könyve* cím alatt megjelent kötete a Noran Kiadó eddigi legzavarbaejtőbb kísérlete egy torzónak vélt kánon nem titkolt megbolygatására.

A kiadás egyik legmerészebb gondolatoként értékelhető magának a címrészletnek a megszerkesztése, amely egy olyan trilógiát nyújt át az olvasónak (*Sátán három könyve*), amely sohasem létezett. Emellett a szövegek egymáshoz való viszonyának tisztázatlansága is nehéz feladat elé állítja a szerkesztési elvek iránt érdeklődő olvasókat. Teszi ezt egyrészt azzal, hogy az *Ifjú Sátán krónikája* című regényvázlatot és az *Iskolahegy* című töredéket úgy adja közre, mint amely szerves része, előz-

ménye a 44. *A titokzatos idegen* című lezárt, történetmondásában és stílusában makulátlan kisregénynek. Ezzel egyrészt titokzatosan megvezeti az olvasót, hiszen az előző hiányában két olyan történetbe gyalogol bele, amely talán filológiai szempontból érdekes lehet, de a nagyközönségnek inkább két tapogatózó kísérletnek tűnhet suta lezáratlanságuk miatt. Mindezt ellensúlyozhatja a kötetet záró regény, amely kísértetiesen hasonlít az első két szövegre, olyannyira, hogy a 44. *A titokzatos idegen* érthetővé teszi a két töredék stílusbeli fogyatékoságait, és visszaigazolja azok vázlatzerűségét. Így egy trilógia olvasatának lehetősége helyett egy munkafolyamat nyomon követését teszi lehetővé, útjelzők és segédvonalak nélkül.

Az eltérő állapotú és státuszú szövegeket olvasva így talán nem meglepő, hogy éppen az utolsó történet címét emelték ki a szerkesztők kötetcímként, ám az ebben található változtatás is azt sugallja, hogy *A titokzatos idegen*, azaz egy szereplő köti össze a műfajok határán egyensúlyozó darabokat. Ez a szereplő azonban az alcímmel ellentétben nem a sátán, hanem minden esetben egy ifjú képébe bújt rokona, aki felülemelkedve a fizikai korlátokon, a bukott anyagtól szerzett képességeivel kápráztatja el a gyermekkorokról mesélő gyermekekbeszélőket (az *Ifjú Sátán krónikájában* és a 44. *A titokzatos idegenben*), illetve a mindentudó narrátor által bemutatott kamaszvilág szereplőit (*Iskolahegy*).

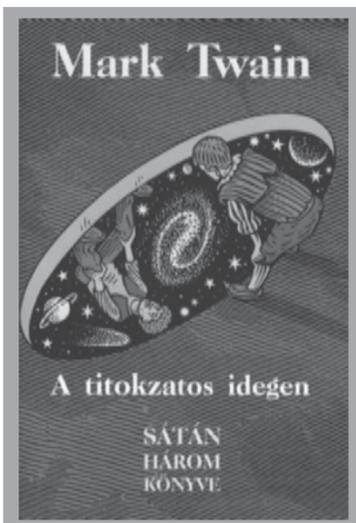
A három szöveg így több ponton is alkalmas arra, hogy a zavarbaejtő kiadói vállalkozás keretében megtalálja a kapcsolódási pontokat a megbolygatott kánon(ok)hoz. Az ifjúsági regények sorába a gyermekszereplők és elbeszélők mellett az a regényvilág kapcsolja, amely a *Tom Sawyer kalandjait* is jellemzi. Ezt a kapcsolatot különösen erőssé teszi, hogy az *Iskolahegy* című második történetben feltűnik mind Tom Sawyer, mind Huck Finn, felvértezve a már jól ismert személyiségje-

gyekkel. Emellett az angyalként érkező ördögcsemetékek is úgy találkoznak, mint a gyermek világba topanó idegenekkel, akik a közvetlen környezetükből kiindulva egy egész közösség életét a feje tetejére állítják.

A rémtörténetek iránt érdeklődők is kitölthetik a Mary Shelley *Frankensteinje* és Bram Stoker *Drakulája* közt tátongó hézagot a könyvespolcon, hiszen a borzongás olyan metafizikai háttérrel elbeszélésre épül mindhárom történetben, amely el is távolítja a műfaj 19. századi klasszikusaitól a szövegeket. Twain sátáni gyermekeit jobban érdekli a filozófia, mint a természetfeletti hatalom érzékelése, így aztán az elbeszélők, szereplők és ebből adódóan az olvasók is békésen szimpatizálhatnak velük. A megdöbbenést mindhárom esetben a párbeszédekből következő felismerés adja: a jó és rossz viszonylagossága összetettebb dolog, mint amelyet a vallás szemüvegén keresztül vagy attól függetlenül az egyén ítélőképessége sugall.

Az ember *Erkölcsei* Érzékének ilyen jellegű kimozdítása mind az *Ifjú Sátán krónikájában*, mind a 44. *A titokzatos idegen* című történetben a középkor vallási fanatizmusában találja meg történelmi kontextusát. A rendkívül aprólékos korfestéssel párhuzamosan ember és vallás, valamint ebből adódóan ember és Isten viszonyára is mindhárom szöveg erőteljesen reflektál, így olyan egyetemes kérdések is felmerülnek a számos filozofikus dialógusban, melyek *Az ember tragédiájától* a *Mester és Margaritáig* számos irodalmi mű középpontjában állnak.

Az ausztriai Eseldorfban a középkor végén (1490-ben), illetve a felvilágosodás hajnalán (1702-ben) játszódó boszorkányétegek, inkvizítori fellángolások történelmi regényne avatják a szövegeket,

Mark Twain: *A titokzatos idegen. Sátán három könyve*. Noran, Bp., 2007

amelyek bővelkednek a kalandregények fordulataiban is. A kezdő és a záró történet időutazásai, a falubeli események egyre rejtélyesebbé és kiszámíthatatlanabbá válása olyan sodrást kölcsönöz a regényvilágnak, amely mindenféle háttérismeret és regénypoétikai irányultság nélkül élvezhetővé teszi az írásokat. A 44. *A titokzatos idegen* pedig bővelkedik olyan szövegépítési eljárásokban, melyek már a modernitás felé mutatnak. A nyomdászmanufaktúra környezetében zajló cselekmény a kiváló technikátörténeti korrajz mellett a reprodukció kérdését is kimerítően érinti, és a szereplők *Másolatainak* megjelenésével a személyiség megismételhetőségének, a jellem szerepének mibenlétére kérdez rá, aprólékosan elemelve az önmagunkkal való szembesülés problémáját. Ugyanigy felmerülnek az idő érzékelésének Bergsonnál megelégő aspektusai, amelyek a subjektív és objektív idő megközelítését vetítik előre, de nem maradnak száraz tudományos teóriák, hanem megfelelően épülnek be a kalandregénybe.

A záró történet mélysége és misztikus szövevényessége, valamint a valóságot az 'élet álom' metaforával viszonylagossá tevő befejezése kárpótolhatja az olvasók töredékekért kevésbé lelkesedő részét. A zárlat ugyanis visszairja a történetet az álomvilágba, így új magyarázatot nyerne a regényvilág sajátos törvényei. Az ébredés utáni valóság így nemcsak a kamaszkorú főhősnek, Augustnak nyújt új lehetőséget egy világmagyarázatra, hanem az olvasóban is felülírhatja a megrázó sátáni csattanót: nincs más világ.

A szövegek frissességéhez nagyban hozzájárul Gergely Zsuzsa fordítása, aki kiválóan érzékelteti azt a munkafolyamatot, amely a vázlatzerű töredékek és a befejezett harmadik történet kidolgozottsága között kitapintható. Ahhoz azonban, hogy a kezdő történetek stílusbeli elmaradása ne tűnjön fordító malőrnek, mindenképpen szükséges lenne egy előző, amelyet akár *A fordító jegyzete* is pótolhatna a megfelelő helyen. A 44. *A titokzatos idegen* néhány zavaró stílusbeli hibáján kívül („a ronggyá foszlott felhőfoszlányokon”, 23. o.; „az én feladatomban pedig a lovasság létrehozása volt lovakkal együtt”, 28. o.; „felülülve ébredtem a hajnali alarmkor”, 343. o.) meggyőzően bizonyítja, hogy Twain és fordítója egy olyan regényt adnak közre, amely végső formájában valóban elfoglalhatja méltó helyét a szerző többi műve mellett.

Ennek a helynek a kitöltése azonban éppen a felsoroltak miatt válik kétségessé, hiszen Bollobás Enikő megnyerő utószava ellenére kevésbé a szakmának szánt kötetet vehetünk a kezünkbe. Emellett a néhány Twain-rajongón kívül a népszerű kiadás elvárásainak, így a nagyközönség feltételezett igényeinek is csak részben tesz eleget az egyébként impozáns borítóval és illusztrációkkal díszített kötet. A Twain-öröksök kompilációja után, amely szakmailag vitathatóan egy történetű kovácsolta a három, így egy vázlatfüzetből és egy befejezett kéziratból álló szövegkomplexumot kapunk, amely elsősorban a szerkesztési elvek miatt még mindig sokaknak maradhat titokzatosan idegen.

BOLDOG ZOLTÁN

Van egy régi nézet, mely szerint egy mégoly kitűnő kritikus nem lehet jó költő. Ha egy irodalmár – irodalomtörténész, szerkesztő, esztéta, vagy akár műfordító – verseket ír, azt gyakran némi gyanakvással fogadják, és paradox módon nemritkán az amatőrség jeleit vélik fölfedezni benne. Ha viszont egy jó költő recenziókat, esszékét is publikál, azt többnyire érdeklődés övezi. Kérdés persze, hogy egy adott szerzőre úgy szokás-e tekinteni, mint verset faragó irodalmárra – vagy mint az értekező prózában is kiteljesedő költőre. Ebben olyan banális szempontok dönthetnek – s itt máris megmutatkozik a „régí nézet” tarthatatlansága, de legalábbis gyöngesége –, hogy mit írt előbb az író (irodalmár), mivel vált híressé stb.

Ráír, melléír

Bodor Béla példája azt mutatja, hogy egy szerző képes lehet egy személyben az irodalom számos szövegtípusában alkotni anélkül, hogy tevékenységével kapcsolatban fölmerülne az említett kérdés. Bodor dolgozott szerkesztőként (az *ÉS*-nél), írt irodalomtörténeti tárgyú írásokat, tanulmánykötetet a neoavantgárd-ról, most éppen monográfiát készül kiadni Takács Zsuzsáról, publikál esszékét, és ő az egyik legfelkészültebb és legaktívabb magyar líraskritikus. Két éve megjelent, *Alakok* című kritikakötete kapcsán nem kevesebbet állított róla Radnóti Sándor, mint hogy: „A mai magyar irodalom egészéről aligha tud valaki többet, mint Bodor Béla.” De prózairóként is számon kell tartanunk őt, és immáron négy verseskötet szerzőjeként. Viszonylag ritkán rendezte kötetbe lírai munkáit, korábban három versgyűjteményt tette közzé: *Dallamos fekvésváltó gyakorlatok* (1989), *A nevek születése* (1997), *Ragtime a Vénőszó Barommal* (2002).

Míg a hat éve napvilágot látott *Ragtime*... a „versek a huszadik századból” alcímet viselte, addig az idejei könyvhét alkalmából a szerző, miként erről az előszóból értesülhetünk, az új évezredben született verseit rendezte köteté. A latin címet (*Codex rescriptus*) az azt értelmező alcím követi, mely jelzi, hogy a szerző palimpszesztésként értelmezi szövegeit. Ezután a *Pallas Nagy Lexikon*-ból való idézet következik: ebből megtudhatjuk, hogy a palimpszeszt olyan szöveg (illetve szövegfordító), mely úgy jön létre, hogy az eredeti szöveget eltávolítják, és fölé írnak egy másikat; paleográfiai módszerekkel az eredeti szöveg gyakran rekonstruálható. A szócikk-idézet után következik az említett előszó, majd maguk a versek. Mégpedig oly módon, hogy a páros oldalakon helyezkednek el az eredeti szövegek, a páratlanokon pedig Bodor munkái.

Ha rápillantok Bíró József verseire, különös módon nem látványként érzékelem az egyébként a szöveget vizuális szempontok alapján roncsoló, formába törő, írásjelekkel agyonzsúfolt verseket. A betűkaros írógép agresszív gépfegyversorozatait hallom a lapokról, ahogy a dupla betűközők miatt nagyobbakat ugró kocsai aladüböög az acélsattogásnak, ahogy a sor elejére lökött fémpöcök végigropog a fogalécen, és ezt a rövidsoros zakatolást csak nagyon ritkán oldja fel a jobb margó vékony csengőszava. Ezek persze csak impressziók, de mi másról számolhatna be az olvasó, mint a benyomásairól? Úgy gondolom, hogy ez az érzék-eltérítés, látás és hallás benyomásainak ütköztetése, vagy másutt a jel- és képszerűség,

Acélkaros aritmia

esetleg a közlés és a hangutánzás közti differencia szükítései lényegi hatáseleme Bíró munkáinak.

A *Halálom halála* Bíró József válogatott és új verseinek a gyűjteménye; hogy hányadik könyve, azt nem tudom megmondani, mert például 1989-ben másodikként megjelent kötetét, a *Vénusz légyecsapóját* (amit munkái közül maig a legjobban kedvelek, de ennek persze csekély a jelentősége) ezúttal *Harmadik könyv* alcímmel közli, és *Szűzár* címen megjelent összeállítását „Három könyv”-et tartalmazott. Tehát a kötetek száma 9 és 12 közé tehető.

Az első dolog, amire érdemes odafigyelni nemcsak Bíró költészetében, hanem általában véve az aktuális avantgárd magyar poézise kapcsán, az a különös szellemi rokonság és személyes rokonszenv, ami ezt az írásmódot, illetve annak művelői közül többeket a „népi” néven emlegetett irodalmisághoz közelíti, azzal rokonítja. Már a sokat vitatott *A magyar irodalom története* III. kötetében roppant meglepő volt, hogy a *Nyelvek karnevalizációja a neoavantgárd művészetben* című fejezet, az így megjelölt költőiséget éppen (egyébiránt szerintem nem igazán érthető paraméterek alapján) a népi irodalom alkotói köréhez sorolt Nagy Gáspár *Az ún. nyelvkritikus költészet manifestumának rekonstruálása eredeti dánból és honi sajtó(ból)* című szövege alapján vázolja fel, de gondolhatunk Balaskó Jenőre, Ladik Katalinra és másokra (nem is beszélve a zenészek és képzőművészek soráról) is, akik a népi kultúra, a népművészet erőterében alkottak/alkotnak. Bíró költészetében olykor kifejezetten átvesz poétikai, nyelvhasználati vagy ikonológiai megoldásokat például Nagy Lászlótól, és ugyanez az említettknél is kimutatható, de nem a követő, továbbbíró pozíciójában, mint ahogy a Hármak/Négyek/Kilencek költőcsoportjainak több alkotójánál láthattuk, hanem egyfajta melléhelyező gesztussal, szükség esetén alkalomszerűen választható, repertoárbővítő eszközként. Jó példa erre két korai vers, melyeket a kötetben is egymás után olvashatunk: az *Allen Ginsberg 1963-as portréjához* című darab is kacérkodik a merész szövegszertelekben Juhász Ferenc képalkotásával, de a vers egészében hiperrealista portré (a hiperrealizmus az avantgárd művészeti fo-

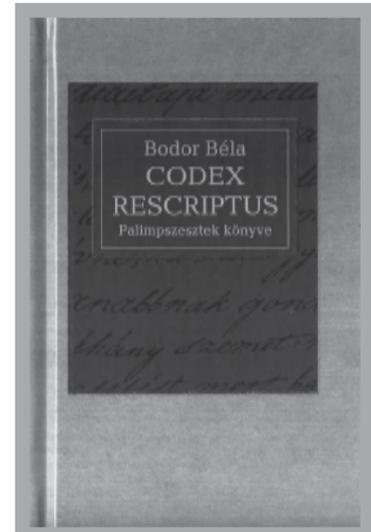
Mert a *Codex rescriptus* darabjai a szerző bevallása szerint a következőképpen születtek: „... előveszek egy ismert költeményt, és addig próbálkozom az átírásával, amíg a kiinduló szöveg szinte teljesen eltűnik, míg saját emlékeim, élményeim és benyomásaim sorra megjelennek a vers szövegében.” Akötet poétikai téje alapvetően nem az, hogy Bodor egy-egy költő „hangját” imitálja (bár ez elkerülhetetlen egy ilyen vállalkozás esetében), nem is az, hogy parodisztikus viszony jöjjön létre a korábbi szövegek és az újak között (noha erre is van példa a könyvben). Nem is *hommage*-versek ezek, de azt a – számomra nagyon rokonszenves – mozzanatot, hogy a szerző közli elődei munkáit is, értelmezhetjük a tiszteletadás gesztusaként. Ha Bodor verseit a palimpszeszt „műfajának” megfelelően rá-írásoknak tekintjük, akkor természetesen nem arra kell gondolnunk, hogy az eredeti „kivakarása” után keletkezett üres papírra írja a verseket – sokkal inkább arra, hogy folyamatosan törli az eredeti darabkáit, és írja a „kivakart” rész helyére a maga változatát, mely nem független az „eltávolított” szövegtől.

Ez azt eredményezi, hogy az eredetivel egyforma terjedelmű, azzal azonos sor- és stórfahosszúságú művek születnek. Hogy az egymás mellé helyezett szövegek azonos „méretűek”, csak azért nem látszik egyértelműen, mert a baloldalt olvasható „alapszövegeket” dőlten szedték, ami csökkenti a szövegfolt nagyságát. Meg kell jegyezmem, néhány esetben az eredeti csak rövid mottóként szerepel (het) az új vers mellett, ennek nyilván szerzői jogi okai vannak. Sebjaj, a palimpszeszt sem fejthető meg mindig maradéktalanul – mi pedig könnyebb helyzetben vagyunk, mint a paleográfusok, egyszerűen levehetjük a könyvespolcra a megfelelő kötetet. De választhatjuk azt az utat is, hogy csak Bodor verseit olvassuk el – így is működnek.

Persze akkor igazán izgalmas a *Codex rescriptus* forgatása, ha – ahogy ezt a könyv felépítése kínálja – párhuzamosan olvasunk. Ekkor azt tapasztaljuk, hogy vannak olyan palimpszesztjei Bodor Bélának, melyek „alól” jobban kilátszik az eredeti, és vannak olyanok, melyek „alól” kevésbé. (Egyébként Bodor verseinek van egy olyan funkciója is, hogy éppenséggel láthatóvá teszik a magyar irodalom kevésbé ismert szövegeit, hiszen a *Codex*... nemcsak antológia-darabokat tartalmaz.) De nézzük, hogyan néz ki egy Bodor-palimpszeszt! József Attila *Csak az olvassa...* kezdetű nyolcsorosát például következőképpen írja át: „Ki ismer engem és szeret, / temesse ezt a versemet / zsigerek, csont és toll alá, / előbb, mint jövőnk mondaná; // s ha elméjében feldereng / az eszméletlen szürke csend, / akkor ássa ki, mint az eb, / rága szét, és ne érte meg.” Azáltal, hogy a József Attila-vers második sorát egészében meghagyja, és a palimpszeszt élére helyezi, Bodor nagyon erősen köti az új szöveget a korábbihoz. Ez bizony az átírás gesztusa – hiába állít mást a szerző az előszóban –, nem a rá- vagy melléírás. Nagyon jól sikerültnek gondolom ezt a darabot, melynek zárlatát

nem igen tudom anélkül olvasni, hogy ne tűnnék át az „alsó” szöveg „a tigris meg a szelíd őz” képevel.

Van, amikor a Bodor-vers szinte feleselni látszik a korábbival. Például az *Itt állok a rónaközépen...* palimpszesztje így kezdődik: „Domság ez inkább.” Az „inkább” szót természetesen csak valamihez képest – vagyis: a Petőfi-vers vonatkozásában – tudjuk értelmezni. Máskor egy „alulról” felcsillanó szó az új „felületen” új jelentést nyer. Így *A közelítő tél* verseszélőjének elégikus megállapítása, „Nincs már symphonia...”, úgy értelmeződik át, hogy a *symphonia* a cigarettamárkát jelöli: „Nincs már symphonia, marlboro-csikketek, / pall-mallt görget a szél...” Banális megoldás ez, és a pusztulás szociografikus motiváltságú képei is (kamionsofőrrel és prostituálttal, eldobált óvszerekkel, nyálkás közüzalékkal) túl könnyen megfejthetőek – kár, hogy éppen ez a vers került a kronológikus felépítésű könyv élére. Nem mentes a hanyatlástudattól a *Szürke ég alatt* című Jékely-versre írt szöveg sem, melyet azonban a *Codex rescriptus* egyik legkiválóbb darabjának érzek. „Egyéniek, eredetiek, egyszerűek” – így jellemzi verseit a szerző az előszóban, nem minden öniróniától mentesen. Nos, az említett műre ez mindenképpen igaz; Bodornak különösen jó érzéke van ahhoz, hogy invenciózus és nagy feyelemmel kidolgozott képsorokat alkosson. Idemácsolom a szöveg zárlatát, mely igen pontos artikulálása... – „helyzetünknek”. „Így kényszerül holtig zabálni fényt, / s így végzi majd, ha ideje kitelt: / repedt tasakban párkányon felejtett / s lichterhofba hullt színes konfettiként.”

KRUPP JÓZSEF

Bodor Béla: *Codex rescriptus. Palimpszeszték könyve*, Animus, Bp., 2008

lyamatból elágazó törekvés volt), és a nálunk juhászosnak tűnő elragadtatás valójában meglehetősen közel áll a beat-korszak költőinek öszvetséhez a pátoszához és spontaneitásához, szabad asszociációkra alapozott attitűdjéhez. Ezzel szemben az Utassy Józsefnek ajánlott *Senki földjén* képalkotásában („szétvetett lábakkal / mozdíthatatlanul / keményen / szemközt / az arcok / az arcoat nézte / moccanatlanok / kőbezárt pávalepkék” stb.) egyértelműen azt a merev, szaborszerű alakábrázolást követi, ami annyira jellemző volt Nagy Lászlóra. Természetesen itt szó sincs a „népi életmód” iránti elkötelezettségről (mint Iszkáz költőjénél), nem szociális vagy életmódbeli veszteségek megszűnéseiről van szó, és itt a „kiállás” sem a származás iránti hűség kinyilvánítása; Bíró az emberábrázolás problémájával foglalkozik, és a „nyelvkritikus”-roncsoló gesztusok mellett a mozdulatlan és keménység motívumait látta kiemelendők célja érdekében. Ha fentebb az érzékletek ütköztetéséről, felcseréléséről beszéltem, látnunk kell, hogy ez a testsémára és testhelyzetre vonatkozó rigiditás képként jelenik meg a képzeletünkben, mégis magatartásként deklódozik.

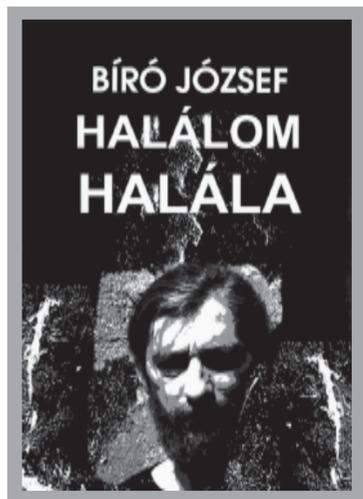
Érezzük, hogy ez a „keményen / szemközt” megfogalmazás valamifajta ellenállásról szól. A vers (és Bíró számos más, tematikusan hasonló szövege) igen keveset árul el arról, hogy ki vagy mi áll ellen minek az érdekében kicsodának. Itt kapnak szerepet azok a bizonyos nyelvkritikus, ironikus gesztusok: az enigmatikus mozzanatok a közösségi-politikai ellenállás rejtjeleként fejthetők meg, anélkül, hogy részletező vagy kifejtő részekbe ütköznénk. Bíró (és a rokon motívumokat feldolgozó kortársak) általános etikai programként tekintik az ellenállást a fennállóval szemben, amit szükségtelen pozitív állításokban megfogalmazni, egyszerűen azért, mert a „legyen más” kívánságát megelőzi az „ez ne legyen” kívánsága. Ennek a közös óhajnak a jelzésére pedig bármi elég jó lehet, például ez a vers-cím: *Menyvi idő szükégetletik egy tökéletes gyufaszál-parlament megépítéséhez?* A kérdés tartalmát érti az író, az olvasó,

a szerkesztő, a cenzor, mindenki. Az olvasás örömtényezője a *ki-mondás* és az *átcsémpésztés* sikerében lelhető fel. Ugyanez működött Nagy Gáspár Nagy Imre-rejtjeleiben, Balaskó *Fasiszta vasárnapjában* (ami értelemszerűen a kommunista szombatot követi), vagy Eörsi István parabola-dalaiban. Bíró ezt mondja (elnézést, de most eltérek a bonyodalmas írásmódtól): „MAGYARORSZÁG ÉRZÉSTELÉNITVE – / mégis – / ??? ... !!! nő a fájdalom”, és a mondat nyilvánvaló politikai üzenete egyfajta összeesküvésbe avatja az olvasót, anélkül, hogy kötelezné valamire. Ez a rejtett verbális ellenállás működési elve; eredménye nem valamiféle megmozdulás, hanem az összetartozás hangoltságának megszilárdítása. „... nekem minden bordám kardlap”; „egyszer majd el kell temetNI”; „kiparcellázott ... BÉKEIDŐ ... van”; Utassy, Nagy Gáspár és Bíró állításai rejtélyesek, semmi közül egymáshoz, „titkos” üzenetük mégis azonos.

A *Vénusz légyecsapójában* és az azt követő kötetekben ezek a nyers és szeszélyes jelentések finomodnak, a vizuális költészet eszközeivel gazdagodnak; az „elrejtettségből kibomló” üzenet artiztikusabb, sokkal inkább magára a létre vonatkozik. Ilyen típusú versei tömörök, intenzívek, olykor olyasféle vizuális megoldásokkal formálódnak, mint amik a párizsi Magyar Műhely alkotóinak munkáira jellemzők, vizuálisan megmozdított darabjai pedig Tamkó Siraó Károly dimenzionizmusát folytatva mutatják fel az írott szöveg grafikus megjelenítésének többletjelentéseit. A vektorokként irányított verssorok megbontják a „balról jobbra, fentről le” történő olvasás évezredes tradícióját, és arra készítik az olvasót, hogy felülvizsgálja az olvasott szöveg kauzális rendszerét. Ez az elbizonytalanító és ikonográfiafiájával szakrális vagy rejtélyes előképekre (fáraónevek!) utaló írásmód úgy irányítja magára az olvasó figyelmét, hogy végül semmit sem ad, tehát az olvasó/néző kénytelen azon gondolkodni, hogy hirtelen asszociációit *emlékezetének* mely regiszteréből állította elő. Ez is az érzék- és asszociáció-eltérítés egyik fajtája. Folytatva a dimenzionista szálát: például a *Párhuzam* igenekből és nemekből, ezek csonkolt változataiból és egy „O”-ból épített buzogánytorma (Tandori továbbgondolása) minimalista módon antropomorfizálja az építészeti sémát. Bíró későbbi munkáiban is mindig a dinamizmust igyekszik megmutatni az architektonikus szövegegekben. Ezek leginkább kibontott és mindig visszatérő eljárásai.

Végül még valamit Bíró iróniájáról. Természetesen a nyelvkritikus gesztusok magukban foglalnak egyfajta lefokozó mozzanatot is. Mégis inkább szarkasztikusnak, (ön)sebzően távolítónak látom ezeket a mozdulatokat. Amikor a *Most ... mikor ... ezüstök* ciklus nyitódarabjában leírja ezt a „mondatot”: „– a költő szava (!) megbízható lókolbász”, az anamorf csonkmondatok függesztik fel ennek a kijelentésnek a dadaista áthallásait, és teszik egyre gyászosabbá, egyre veszteségtelibbé. Ez a veszteség mindig jelen van Bíró önbecsmerléseiben, ez a gyász színezi történetre az eleve sötétet. A könyv záróverse azt a reményt fogalmazza meg, hogy a két sötét közti fénycsíkban feltámadhatnak a versek, magukban, költőjük nélkül. „Íly mód” ... szépülünk ... / néhai önmagunkká”. Ebben reménykedik tehát, míg megtöltik szobáját írógép-kattogásának aritmias hangkulisszái.

BODOR BÉLA

Bíró József: *Halálom halála*, Hungarox Könyvkiadó, Bp., 2008

Dobai Péter: Emlékek jövőidőben

(Orpheusz Kiadó, 2008) · A címlapon egy szobor, belül hozzá vers, címe: *Két hellászi leányzó szobortörzse a római Capitolium csarnokában*, alcíme, ajánlása: (*Musei Capitolini*); A. D. 2007 tavaszán mély elragadtatottsággal néztem örökkévaló ifjúságunk delejező szépségét; *Marinak*. Dobai Péter majd' minden versének ilyen labirintusos címe van, mert majd' minden verse valamilyen művészeti eseményerőterében, inspirációs erőterében, lüktető erőterében (D. P.) íródott: itáliai szobrok, képek, német nyelvterület, dunántúli kultúrtáj (a Balatontól északra és nyugatra), [Máté] Mari fotói (mint a címlap is, és 'Mari' mint versben megszólított is). A művészet az időben az antik rómaiától, a személyes történelmi emlékezet az I. világháború előtti-körüli évektől, illetve azokba, és a bátor volt ifjúság éveibe besűrűsödve. Ezek az idők, terek Dobai Péter valószínű, művekben újratemetett és újra élővé tett életterei (létterei). *Emlékek jövőidőben*, Minden már előre emléks – így, továbbra is, mindvégig labirintusosan (Dobai nem standard-költő) szépséges-gyötrelmes küszködés az idővel, az emlékekkel – „De emlékek nem maradhat végleg emlékek: / újralenni, másodsorúvá élni, örökre maradni akar, hiába lehetetlen!” –, és vágy: „egynek lenni ketten!”, mint a két hellászi leányzó, akik szoborként eggyé váltak, a szemlélőben (költőben/narrátorban) másodsorú kelnek valóságosabb/igazabb/teljesebb életre.

Bereményi Géza: 150 dalszöveg.

Cseh Tamás zenéjére (Napkút Kiadó, 2008) · Nem tudom, költőnek nevezhető-e az a kitűnő prózaíró, aki nem verseket, hanem olyan dalszövegeket ír, amelyek a kanonizált költészetnél pontosabban fogalmazzák meg nemzedékek megélt évtizedek korhangulatát. És nem tudom, hogy verseknek nevezhetem-e Bereményi Gézának azokat a dalszövegeit, amelyeket Cseh Tamás adott elő egy szál gitárral, s ha ezek a dalszövegek nem versek, akkor tulajdonképpen mi csodák. *Levél nővéremnek*, *Antoine és Desirée*, *Fehérbabák takarodója*, *Frontátvétel*, *Jóslat* – ezek voltak azok a Cseh Tamás–Bereményi Géza lemezek, amelyeken az én nemzedékem felnőtt. Ezek a dalok tanultak meg érteni a mi korunkat, ezekben fejeződött ki legérzékletesebben a posztmodern életérzés lírai pátosza meg elégikus groteszkje (már hogy kicsit egzaktabb is legyenek). A legszivesebben persze most rengeteg sorokat, strófákat idéznék hosszan, nosztalgikusakat meg aktuálisakat. Legyen hát egy aktuális: „Nézz le a Lánchídról a vén Dunára, / nézd meg a vén folyót, megvan-e még, / hisz ma az ember még azt is csudálja, / hogy el nem vették már rég mindenét, / nézz csak utána apádnak, anyádnak, / asszonyod vizsgál, hogy asszony-e még, / másodpercenként kell ellenőrizd, / hogy a tiéd-e még, ami tiéd” (*Lánchíd*).

Szentmártoni János: Ulysses helikoptere

(P'Art Könyvek, 2008) · A szerző többedik (negyedik?) könyve ez, borítóján a kép riaszt, taszít, tetszélő önkínzást, brutális ön-élveboncolást sugall (Kirják Miklós festménye), de Szentmártoni János versvilága nem ilyen. Szelíd, végtelenül szelíd, és amikor az önpusztítás felé billen belső mérlege, akkor is nagyon visszafogottan, diszkrétan, tapintatosan az: sérteni, carcolni senkit, semmit ne! Sokat őriz a gyermeki romlanság gyanútlan ámulatából, holott inkább már a hitevesztett nekikeseredettség szól meg verseiben. Szülők, család, gyerek, mindennapi küszködések, örömeik, fájdalmak, identitás, értékek, álmok, vágyak – többnyire ilyesféléről szólnak Szentmártoni János versei. Nem egyetlenes a könyve, de sok jó darab van benne. Alanyi költő, tradicionálisan (juhászgyulán, szabólőrincsen) az, általában nem ír túlbonyolítottan, marad a nyugodt, tiszta, világos mondatoknál, képeknél, daloknál, lírai érzelmfutamoknál, de képei erősek, energikusak („Minden ébredésed utacsarkán, / mint rongyokba csavart pokrócállat, / ott szuszog álruhás emberképed, / kidug a fénybe egy zománcos talat” – *Ripolus ébredése*). Mandátuma a személyesség körén belül marad, és ez így jó, hiteles hát, a lírai én pedig rokonszenvesen nagyon – örök – emberi: esendő és szépségre vágyó, reménytelenül kifosztott és reménykedő.

Tózsér Árpád: Szent Antal disznaja

(Kalligram Kiadó, 2008) · A pozsonyi költő (és szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész, műfordító) úgy tartja, 1992 és 1997 között élte legintenzívebben az életét. Ekkori „naplóimat számítógépbe másolgatva, nemcsak a stílusokat igazítottam meg itt-ott, hanem volt-életem eseményeit is újraírtam kicsit. Reflektáltam hajdani feljegyzéseimre, töredékes szövegeimre. Néhány helyen »történetesítettem« őket, hogy úgy mondjam. De azért az adataim mindig hitelesek, egykorú feljegyzéseimből valók. (...) jegyzeteimben a dátumok, nevek, alakok, események és helyzetek valóságos dátumokkal, nevekkkel, alakokkal, eseményekkel és helyzetekkel való

egyezése nem a véletlen műve. Minden más bennük viszont lehet későbbi rekonstrukció.” Tehát a meghatározó hat esztendő egy-másfél évtized távlatából újraköltve, s hogy ne legyenek elvárásaink, ezt mindjárt a bevezetőben közli is. Költő játszik, vagy olvasóból bolondot csinál éppen, vagy új műfajjal/megszólalással kísérletezik – mondjuk, ez mind együtt, ez, ilyen Tózsér Árpád. Provokál, provokálja a műfajt, az olvasót, egykori és mai pályatársait, egykori és mai önmagát. Nem lepődnek meg, ha valamennyi idő után föllülrná (Páduai) *Szent Antal disznaját* mondjuk (Remete) Szent Antallal. (Anévjáték kódja a naplókban!)

Pécsi Györgyi

Szubjektív könyvtár

„Soha nem olvasok olyan könyvet, amelyikről kritikát kell írnom: az annyira befolyásolna.”

Oscar Wilde

„No ne!” – P. Gy.

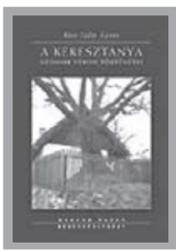

Gion Nándor: Börtönről álmodom mostanában.

Életműsorozat 2. (Noran Kiadó, 2008) · „A köztudatban mindmáig él az a tévhit, hogy magyar nyelven nem született világirodalmi jelentőségű, vagy bár világirodalmi színvonalú prózai alkotás, a magyar költészet köztudottan rangos, de a prózában nem számítunk a jelentősebb irodalmak közé. Ezen a megítélésen Kertész Imre 2002-es irodalmi Nobel-díja se változtatott sokat... az a gyanúnk, hogy nem figyel irodalmunkra kellőképpen a világ, az érdeklődés vélt vagy valós hiánya azonban korántsem indokolja, hogy mi magunk ne vegyük észre íróink teljesítményeinek értékeit. Mondanám: világirodalmi értékeit” – utószó, Fekete J. József (kiváló vajdasági irodalmár, a legjobb Szentkuthy-szakértő, vegyük észre az ő teljesítményét is). S aztán tovább: érthetetlen, miért az óvatosság a couleur locale-t fölvillantó magyar regények iránt, holott az utóbbi fél évszázad világsikerei épp a couleur locale miatt lettek becsülve. Mint Garcia Márquez regényei, akivel némiképp Gion is rokonítható. „Az eredmény, amire jutnak, ugyanaz, csak témájuk más, eszközeik különböznek. Gion világa azonban a magyar olvasó világa is egyben. S ettől nem lehet kisebb a becsülete” (F. J. J.) – így igaz! Gion visszahelyezte a történetmesélés jogát, ő valóban mesél, szép és szomorú történeteket a vajdasági magyarság huszadik századi sorsáról, s ahogy a mese, az ő történetei is a valóságról szólnak, de líraian picit elemelve. E mostani kötet (az életműsorozat második darabja) négy regénye – *Kéltűiek a barlangban* (1968), *Testvérem*, *Joáb* (1969), *Börtönről álmodom mostanában* (1990), *Iszakhár* (1994) – nem főmű (a *Latroknak is játszott*, a *Kárókatona még nem jöttek vissza*, meg a válogatott elbeszélések igen), de jó regények és olvashatók. Akárhogy is, az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb regény- és elbeszélés-művészete a Gion Nándoré.

Az őszinteség két napja.

1956. szeptember 29–30. Erdélyi magyar értelmiségiek 1956 őszén. Az RMP Kolozs Tartományi Bizottságánál kolozsvári és marosvásárhelyi írókkal, szerkesztőkkel tartott gyűlés jegyzőkönyvei és más dokumentumok. Sajtó alá rendezte, [alapos, részletes, körültekintő] bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Benkő Levente (Polisz Kiadó, 2007) · A könyvben az van, amit a cím jelöl, a 'más dokumentumok' legérdekesebbike nekem, ideát, (a később is ultrabalos) Pándi Pál *Közös dolgaink* című cikke (Szabad Nép, 1956. szeptember 9.). Ebben beszámol egyhavi romániai útjáról, így kezd: „Hazudik az a magyar, aki Biharkeresztésnél átlépve a határt »külföldön« érzi magát. Érdekel bennünket a tahiti lakosság élete, nem lehetünk közömbösek a fokföldiek iránt sem – de a történelmi fejlemények természetes következménye az, hogy bennünket, magyarokat különösen érdekel és érint a Román Népköztársaság élete s ezen belül is a csaknem kétfélmilliónyi magyarság.” Lett ribillió, a történelem levele (XX. Kongresszus) Lengyelországban, Magyarországon már emelgette a fedőt (J. A.), Romániában (a Hruscsov-beszéd elsumákolása) épp csak egy kis gözkieresztés (mint eme találkozó: „Tíz év telt el, mióta először mondhatjuk el sérelmeinket őszintén” – Nagy Olga), aztán brutális fedőlecapás, a fázék is csaknem szétment – de az már egy másik történet.

Kiss Judit Ágnes: Keresztanya. Szomor Veron történetei (Magyar Napló Kiadó, 2008) · A Magyar Napló folyóirat regény pályázatának díjnyertes könyve. Tűnődök, ezt a könyvet csakugyan ugyanazon ember (asszony) írta-e, mint a korábbi K. J. Á. által jegyzett? Kiss Judit Ágnesnek 2006-ban megjelent egy Faludy György modorához közelítő vagány debüt

verseskötete (*Irgalmasvérvő*), provokatíván játszott egy provokatív psychés-villanos nő szereppel, s most jön ez a szocioregény, amelyik 100%-ig megfelel a tradicionális falurajz meg a paraszti bio-biográfia műfajának. Egy zsarnóci parasztasszony meséli el az életét, meg a falu érdekes, furcsa embereiről mesél érdekes történeteket, szépen, megértően, bölcsen, kicsit figyelve, kicsit azonosulva. Nem különös sorsok, csak sorsok, de sorsok. Nagyon szabályos és nagyon arányos a könyv, nyelvezete hibátlan, már-már klasszicizáló. Talán minden a helyén van benne, és jól van a helyén, valami mégis hiányzik nekem. Ami egy kicsit megbolondítja ezt a szép, arányos, hibátlan könyvet. Ismerem a megjelenített világot, olvastam is róla sokat, miért lenne érdekes számomra? Számomra, aki a neten lólok feszt, és már úgy devalválva vannak köröttem a régi megszólalások, hogy az új közhelyek se vágnak mellbe. Lehet, túl sokat várok, lehet... de a *lehet* K. J. Á.-ban benne van.

Novák Valentin: Biztos fogyás.

Állatmesék (Pont Kiadó, 2008) · Fanyarkás, groteszk, abszurdoid állatmesék Nagy Lajos meg Örkény István modorában, mai 'köntösben'. Főolvasva biztosan fölöttébb sikeresek minden korosztály számára. Az *A zsiráf* című a legrövidebb, és szerintem a legjobb (bár pont nem oly vidám), íme: „A zsiráf besétált a templomba, lefűjkodta a szent képekről a port, majd hazament...”

Emile Cioran: A létezés kísértése.

Fordította Fázsy Anikó (Nagyvilág Kiadó, 2008) · No, persze, Cioran! Kell nekünk, mert eléggé utálta a magyarokat, vagy nem utálta, csak úgy tett, mintha utálna, vagy egyszerűen csak idegesítették a magyarok, vagy csak jól ki akarta mérgelődni magát, arra meg ott voltak a magyarok. Ezzel több reklámot csinált nekünk (persze, csak a Cioran-olvasó elit előtt), mint az egész külügyi diplomáciánk az összes költséges projektjével együtt. (Bár, nem igazán ilyesről álmodtunk – bár: álmodtunk egyáltalán?) Válságfilozófus, katasztrófilozófus, a Nyugat alkonyát profétája, mint Spengler, meg sokan mások; utálkozik ezen az enervált, életerejét, energiáját vesztett, kivénhedett, öntelt, hiú, öntetszelgő, ostoba európai népségen, tokkal-vonóval. („Már nem képesek többé elvakulni, szolgálni, nevétségnek mutatkozni vagy értelmetlen ügynek szentelni magukat. Amikor egy nemzet vénhedésnek indul, a tömegsors felé veszi útját. Volna bár ezér Napóleonja, akkor se volna hajlandó megzavarni saját nyugalmát, s a másét sem.”), ostoroz, mocskolódik, fenyeget, mint az őszövetségi proféták, és ez ennek a kivénhedt, életerejét vesztett európai elitnek roppant mód tetszik, és sóhajtozik, bárcsak még jobban ostorozna minket, hátha egyszer fölébredünk. Cioran rendesen ki tudja billenteni az embert, de azért rá lehet unni.

Ambrus Lajos: Lugas – more patrio

(Kortárs Kiadó, 2008) · Hamvas Béla *A bor filozófiája* című kultikus esszéjében ekként teszi föl a borivás legfontosabb kérdését: „mikor igyak, mikor ne?”, s válasza: „Az ivásnak egy törvénye van: bármikor, bárhol, bárhogyan.” Ambrus Lajos nemcsak issza a bort, önérzetes és öntudatos szőlősgazda is, borszőlőszakértő is, és talán még kapálni is tud (szemüveges városi, és még író is). Könyvében kultúrtörténeti barangolásra csábít – a nagyenyedi Csávossy borháztól a tokajhegyaljai pincéken át egészen választott pátriájáig: Nyugat-Magyarország, Kemenesalja (Bersenyi Dániel szülővidéke), a Somló-hegy (lábánál Iszkáz, Nagy László, Ágh István szülőfaluja), a Vasi hegyhát (az én világom), a Kissomlyó –, itt, ezen a tájon van igazán otthon, illetve itt teremtett magának igazi otthon Ambrus Lajos. A régiót, hegyközségeit (paraszti szőlősgazdák pincés borszőlő-kertjei) úgy ismeri, mint a tenyerét, tudja, melyik hegyoldalon mi volt az őshonos szőlőfajta, pinceépítészét, szőlészét, borászatát mi jellemezte. Visszafelé keresgéli a szálakat, hogy újra életre lehessen lehelni azt a nagyszerű hagyományt, amely egyszerre volt gazdaság és egyszerre a lélek szabadságolása. Jó vidék, nekem is a somlai a kedvenc borom, az olaszrizling meg a juhfark [fark!] és nem fark!], beszerzési helyem a Torna pincészet régi vincellérháza a Somló-hegy oldalában, ajánlom másoknak is. A Habsburgok is farkot ittak nászéjszakájukon, hogy sikerüljön, de efféle kötelezettségek nélkül is igen prima!

Oláh András új kötete tendenciózusan olyan kérdéseket feszeget, amelyek mostanság ritkán kerülnek a kritikai diskurzus középpontjába. Talán a „költőszerep lehetőségei” problémakörének nevezhetjük a területet, melyet bejámi igyekszik, méghozzá egy sokak által túlhaladottnak gondolt lírai nyelvhasználat jegyében. Olyan kérdések kerülnek elő például, mint költő és „közösség” viszonya stb. A közösség itt nem csak olvasóközönséget, hanem „nyelvközösséget” jelent (?). Oláh András, nekem úgy tűnik, „jelzőfény” akar lenni, legalábbis ezt a szerepet játssza. Az a költői nyelvhasználat és szubjektumfelfogás, amely ezekre a szövegekre jellemző, a „képviselői” vagy „szószólói” szerephagyomány irodalomtörténetéből lehet ismerős.

A gyalogló szubjektuma

A kötetbe foglalt négy ciklus egy-egy ismert kortárs költőtől (László Noémi, Orbán János Dénes, Kiss Judit Ágnes, Csoóri Sándor) vett mottóval indít. A kötet végén, az olvasó átfogóbb tájékoztatása végett (?), a költő szövegeit értelmező Néráth Mónika írását olvashatjuk. A befogadónak így rögtön adódhatna az egyetértés (!) lehetősége a versekkel egyszerre publikált, „kritikai” ereje tekintetében nyilván nem a leghitelesebb első méltatás megállapításaival. „A temetőőr vallomása” című ciklus már a mottóválasztással körülrajzolja a költői intenciót (!): „keressünk elveszett hazát”. A ciklus címadó szövege Néráth Mónika által jellegzetesnek tartott megoldása, hogy a klasszikus hamleti jelenetet egy mellékszereplő nézőpontjából látatja, számomra pszeudo-vallomásnak tűnik. Nem a temetőőr beszél itt, hanem a vers beszélőjének interpretációjából ismerjük meg, nem a vallomást, hanem egy vallomás lehetőségét: „hazafelé menet / árokpártok marasztalták” őt (!). Ez a beszélő viszont nem bújik a szereplője bőrébe, így nem is beszélhetünk vallomásról. A kötet egyik legfontosabb tulajdonsága éppen ez: egy megkérdőjelezetlen helyzetű „én” – egyfajta „referenciális középpontként” – lineáris monológot ad elő. A többi „szereplő” többnyire néma marad, csak azt ismerjük meg róluk, amit ez a stabil helyzetű beszélő közölni kíván róluk.

A ciklus következő szövege alapján (*műtét után*) tisztábban kirajzolódik ez a lírai magatartás: „körül csupasz hangulattal fálak / vibráló neonba sűrített mérgek / gyógyszer-áztatta éjfélidő lidércek / szíjtják mélyről jött rossz ízű álmatat”. A beszélő az első sorban a megidézett kórházi szcena centrumából (!) szól ki („körül...”). Ebből a középpontból kívánja prezentálni azt a színteret, amelyet ez az én – kiszolgáltatott helyzete ellenére („lábam közt fásult arcú nővér matat”) – mindvégig uralni kíván. Ebben a felfogásban a szubjektum minden esetben megelőzi az általa „reprezentált” (!) világot, az „én” mintegy ura a nyelvnek, nem fordítva. A szubjektum örök (belső) jelenidejéből beszél ez a típusú költői hang. A *műtét után* című szöveg esetén

ez a szubjektum- és nyelvfelfogás ellentmondást teremt az én megjeleníteni kívánt kiszolgáltatottsága (kórházi beteg) és a beszélő hang centrális, uralmi pozíciója között. Talán ez okozza, hogy – számomra – az általa kiváltott esztétikai élmény is „deficitese”.

A József Attila emlékének ajánlott szonett szintén úgy idézi meg címzettjét, hogy második személybe „átragozva” parafrazálja szövegeit: „kábán nézed mint úszik a dinnyehéj”, majd nem szembesülve a megidézett szövegek időbeli idegenségével, észrevétlenül összezsúfolja a címzett és a beszélő hangját: „megmaradsz magyarnak számkivetve is / *poste restante* küldöd el mindegyik dalod / s a hírekből tudod meg: te vagy a halott”. A „megmaradni” és a „halottnak lenni” ellentétét a beszélő pozíciójának stabilitása oldja föl, aki megkapja a „dalokat” anélkül, hogy fölmerülne az értelmezhetőségük problémája. A „*poste restante*” elküldött dalokat, amelyek a költő haláláról tudósítanak, csakis Oláh András szövegeinek beszélője kaphatja meg, aki viszont ezt az interpretációt József Attila szubjektumának tulajdonítja, amikor mintegy „visszaküldi” neki a harmadik sorban: „te tudod meg, hogy már halott vagy”. Valójában csak az az „én” tudhatja, aki ebben a szövegben beszél. Tudhatja-e valaki, hogy már halott? Nehéz lenne erről nyilatkozni. Oláh András szövege itt nem olvassa vagy értelmezi József Attila szövegeit, hanem szubjektumközpontú nyelvhasználatának következtében, egy jól sikerült „fordított plágiummal” saját szövegét József Attilának tulajdonítja.

Már a kötet következő verse is mintha ennek a szubjektumfelfogásnak a kritikáját, kudarcát kívánna megfogalmazni: „bent rekedtél / tévedéseid ablakát bezártad / hazug tükrök kereszt-tüzeiben / *maradtál az állag*” (tévedés, kiemelés az eredetiben), de az ez után következő szöveget is értelmezhetjük önkritikaként: „a semmibe futó sínek / végén toporgunk // üresek vagyunk / mint a kifordított / zsebek // közöttünk a magány settenkedik” (*siratófal*). A *fekete álmodok* című szöveg a szubjektum bezártságáról szóló „metapoétikai jegyzeteket” egy huszárvágással a közös, történelmi kudarc kontextusába emeli: „mögöttünk a jövő: / állok álmodok / puffadt teste sodródik / az idő Csele-patak-jába fulva”. Ez a szöveg először E/1. személyben szólal meg egy E/2. személyű „te”-ről nyilatkozva („tekinteted / kiszáradt medrében / a halálra ismerék”), majd T/1. személybe váltva a történelmi utalással egy átfogó „mi”-nek tulajdonítja a bukást.

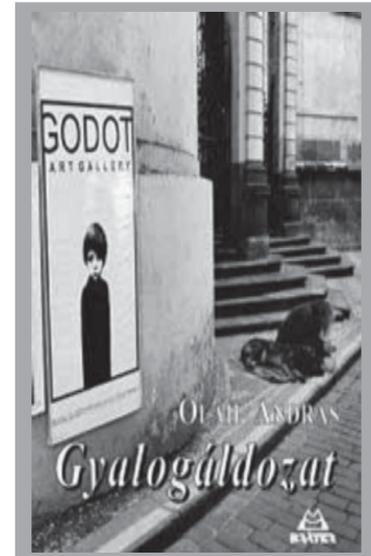
A kötet második ciklusában kerül Oláh András legközelebb eddigi lineáris beszédmódjának meghaladásához. A ciklus akár egy szerelmi történet kudarcával végződő történetként is olvasható. A kétszereplős szituáció lehetőséget kínál (na) a monológos megnyilatkozások dialogikussá alakítására. A versszerkesztés jellemzői közül itt a kurziválás említhető, amellyel a „tanulmány”, „mondanivaló”, „üzenetszerű” sorokat emeli ki a költő. Már ezek a kiemelt sorok is a nyelvet uraló „én” devalvációjáról, a másikban való feloldódásáról tanúskodnak: „s már magunk számára / sem vagyunk fontosak” (*vesztesek*), „így menekülünk / észrevétlenül egy másik életbe”, „hagyd hogy tied legyen a fulladásig” (*részeg napok hordaléka*). Továbbra is megmaradt a szubjektum „örök” jelenének leértékeltsége: „lakatlan

sziget a jelen”. Ezek a belátások elvezethetnének az énközpontú líra átalakulásához. De az átmenet nem következik be egyértelműen, mivel egyes kitételek éppen a párbeszéd-képtelenséget regisztrálják a szerelmi történet szereplői között: „s *hangod sötétbe olvadva / visszhangtalan marad*” (*vesztesek*). Itt találkoznak a legsikerültebb és legtömörebb nyelvi megoldásokkal, de jellemző, hogy a „másik”, a „te” itt sem kap saját hangot, pusztán a mindenható „én” szavain átszűrve jelenik meg.

A *részeg napok hordaléka* című szövegben mintha sikerülne objektíven ragadni meg a jelent, és sikerülne lemondani a szubjektum kiterjesztéséről: „figyeltük az idő leszakított levelét / amint a szökökút pereméhez ért / megvakult akkor az ég”. Számomra ez a „vakfolt” a kötet csúcspontja: az idő leszakított levele. A ciklus Pilinszky-allúziói arra utalhatnak, hogy a szubjektum bukásának problematikája révén Oláh András a későmodernitás költészetéhez is kötődik: „körbe kerítenek az árnyak / s *Isten a nyelvbe / harapva hallgat*”.

A kötet további két ciklusa ehhez képest már nem hoz újat, sőt az utolsó ciklusban található darabok olykor egyenesen visszatetszők, főleg amelyek politikai aktualitásokra reagálnak meglehetősen gyenge poétikai eszköztárat vonultatva föl. Igazi közhely-szótárat találunk itt „magyar keresztel”, „szabadlelkű ostobákkal”, és egyéb pikáns politikai célzásokkal. Ezek sokszor köszönő viszonyban sincsenek a főbb idézett nyelvi villanásokkal. Az idézeteket most hagyjuk is, maradjunk abban, hogy Oláh András költészete egyes vonásaiban kiválóan alkalmas arra, hogy általa a magyar líra nyelv hagyományával, alakulástörténetével szembesüljünk.

BORBÉLY ANDRÁS

Oláh András: *Gyaloglózat*, Kráter, Pomáz, 2007

Palatinus Kiadó a *Mándy Iván művei sorozat* *Novellák I–III.*; *Elbeszélések, kisregények; Regények I–II.* és *Hangjátékok* kötetei után most a szerző drámáit jelentette meg. Mándy prózáiról munkássága a 20. századi magyar irodalom egyik kiemelkedő teljesítménye, emellett nyilvánvalóan eltérő színvonalú műveinek a jelentősége, már csak a mennyiség tekintetében is. Az alapvető kérdésünk az (is) lehet a lezárt életmű fölől olvasva a darabokat, hogy azok milyen szerepet tölthettek be az alkotó pályáján, megközelítik, elérik, alumulják (vagy meghaladják) regényeinek, novelláinak színvonalát, vagy radikálisabban: jelentenek-e ezek a néhány évtizeddel ezelőtt írt színművek ma még valamit? A kiadvány mindenesetre nem nyújt

Van-e élet a Mándy-próza után?

támpontot ezt illetően, nem tartalmaz elő- vagy utószót, de nem szerepel benne még a művek keletkezési és bemutatási időpontja sem, a szövegekre és az olvasói értékítéletre bízva mindent.

A *Mélyvíz* című musical a második világháború idején, több helyszínen játszódik. Hősei, elesett kismemberei (a rikkancs, a rokkant, a katonaszökevény, a levitézlett fagyaltárus), érzelmes figurái akár egy Szép Ernő-dramából is jöhettek volna. A zenés, énekes, prózai és verses részeket (a versbetéteket Garai Gábor írta) váltakoztató darab egy ruhatárból ellopott kabátból, a ruhatáros, valamint az őt körülvevő személyek becsületéről, és ezen keresztül a háborús viselkedésmódookról szól, a (szocialista) jelen perspektívájából látatva a múltat. A ruhadarab keresésének története egy erkölcsökről szőtt, mai szemszögből nézve meglehetősen didaktikus brechti tanmesébe fullad: „[v]an már kenyér elég, most még erény kell. Még erény kell!” – mondja konklúzióként Garai Gábor versét a ruhatáros a darab végén...

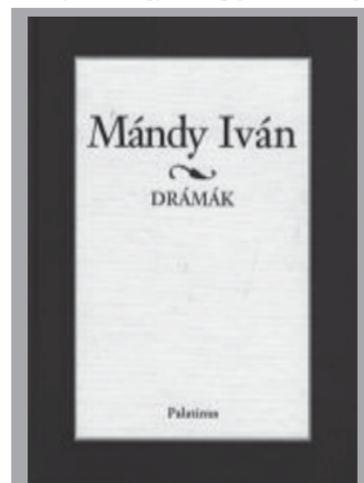
Mándyt, ahogy azt prózai műveiből megszokhattuk, itt sem annyira a világban rejlő nagy összefüggések, hanem hétköznapi alakjainak a sorsa izgatja. Ahogy a *Mélyvíz* hátterét a világegés, a szintén több helyszínen játszódó *Az Ördög Konyhájáé* az 1968-as párizsi diákmozgalmak adják. A franciaországi viszonyok azonban a magyar helyzetre reflektálatlanul jelennek meg. Míg nyugaton a nagy eszmék képezik az izgalom tárgyát, az ebben az összefüggésben parlagiasnak látszó Pesten csupán csip-csup ügyek, a galerik közti összetűzések és az érettségi előtt álló lányok szerelmi drámácskái. A kötetnyitó darab a háborús, ez a szerelmi viselkedésmintákat térképezi fel.

A leginkább kortársinak *A gong* című darab tűnik, mely végig ugyanabban a térben és időpontban, egy csödbe fulladó próbán

játsszódik. A dráma a klasszikus pirandellói „színház a színházban” alaphelyzetre (*Hat szereplő szerzőt keres*) épít: a valóságot és a játékot váltakoztatva, a szerepből való ki- és belépésekre koncentrálna. A nemcsak Pirandellót, hanem Brecht *Koldusoperáját* is helyetbe hozó (ez utóbbit ismételtelen, hiszen a *Mélyvíz* is utal a *Koldusoperára*) *A gong* fikatív szerzőjét, Jánost megannyi önéletrajzi vonással felruházó Mándy darabja a szemünk láttára formálódik, zárlatában pedig a színházat csak játéknak mutatja.

Drámakötetknél gyakran mesélik, hogy a darabok viszonya esetleges, s azok jobbra csak önállóan funkcionálnak – egymás mellett, kötetben rendezve, együtt már nem. Itt azonban szó sincs erről: a *Mélyvíz*, *Az Ördög Konyhája* és *A gong* át meg átszövi egymást, a szereplők, a fővárosi helyszínek, a motívumok, a tematika és a világnézeti perspektíva tekintetében is. A *Mélyvíz* ruhatárosa felbukkan az említés szintjén *Az Ördög Konyhájában*, *A gongban* pedig *Az Ördög Konyhája* fő-, illetve a *Mélyvíz* mellékszereplői konkrétan is megjelennek a színen. (Arról nem beszélve most, hogy hány meg hány alak keveredett át ide a Mándy-prózákból.) A szövegek egy-egy eleme konkrétan megismétlődik: az „[a]kkor is megiszom, ha teletöltöd” mondat két darabban is elhangzik, más-más szereplő szájából.

Persze ezekenél lényegibb összefüggések is kimutathatók a három dráma közt. Mándy mindegyikben hétköznapi embereket ábrázol. Hősei link alakok, trógerék, nyereszkedők, kispolgárok, akik jobbra csak saját boldogulásukkal törődnek. Az ő „alulnézeti” szemszögük érvényesül a darabokban. A szereplők mellett a helyszínek – a gang, a focipálya, a mozi – is tipikusan mányások. Nagy szerep jut itt a szubjektíven felidézett emlé-

Mándy Iván: *Drámák*, Palatinus, Bp., 2008

keknek. Ezek egy része magánéleti jellegű, máskor viszont a kulturális emlékezethez, egy-egy filmhez, színházi előadáshoz köthetnek. A szereplők úton-útfélen legendákat költenek, másoktól is, de legfőképp önmaguktól. Senki által fel nem kért figurák szónokolnak, újra meg újra megismétlik mondókájukat, mint akik kiestek az időből. Az alapvetően realista miliót valamilyen elem mindig átszínezi. Hiába valóságos a környezetrajz és a korleírás, hiába hajaznak a szereplők hús-vér alakokra, a múltidézés és az irreális szituációk áttételesebbé teszik a szövegeket. A *Mélyvíz* II. részét például az Ingek kórusának [!] a cappellája nyitja, *Az Ördög Konyhájában* Vera Szabolcséknál tett látogatása egy vizionárius jelenetbe hajlik, mint ahogy *A gong* Cserépkalapos nőjének (aki úgy jelenik meg a szerzői instrukció szerint, „mint akit valamilyen láthatatlan kőtelen engednek le a színpadra”) váratlan felbukkanása sem értelmezhető realista módon. Alig vannak hagyományos értelemben vett drámai szituációk, konfliktusok a három színműben. Az esendő, gyarló figurák hétköznapi helyzetekbe keverednek, amelyekben hétköznapi módon viselkednek. A kabátkeresés, a párkapcsolati „húzd meg, ereszd meg”, és a színház belső viszonyainak ábrázolása mellőzi, nyilván szándékosan, a valódi drámaiságot.

Számítlan ponton összefonódik tehát a három opus, így a kötetkompozícióban nem találhatunk semmi kifogásolnivalót. Ha viszont egyenként vizsgáljuk a darabokat, felemás eredményre jutunk, Mándy ugyanis inkább csak egy-egy részlet erejéig csillogtatja meg tehetségét ezekben. Egy-két ecsetvonással is kiváló karaktereket vázol fel. Emlékezettechnikája, legendabetétei elsőrangúak. Atmoszférateremtő képessége sem hagyja cserben. A *Mélyvíz* azonban végeredményében közheyes, szájbáragós, *Az Ördög Konyhája* nem igazán fut ki sehová, *A gong* pedig nem tud a színház a színházban szituációról izgalmasat, mást elmondani, mint az ebben a témában írott többi mű. A szerző lényegében nem csinál mást, mint amit prózai műveiben. Ami itt jó, az azokban is megvan. A Palatinus honlapja az életmű „megkerülhetetlen alkotásaiként” aposztrofálja a drámákat, számomra viszont úgy tűnik, hogy azok egy kivételes képességű alkotó életművének melléktermékei, színházi számp próbálgatások csupán. Igaz, az epikus betétek kiválóak, csak azt tudom mondani ezekről, amit a *Mélyvíz* egyik szereplője a többi szereplőről: „Szeretem hallgatni, amikor beszélgetnek. Nem mondanak semmi különöset, de az mégis olyan más, hogy vagy, mit csinálsz? Havazik, eláll a havazás, ahogy ők mondják, az egész más.” Kár, hogy ezekből a remek mondatokból, kiváló karakterekből, atmoszférából, legendákból végül – legfőképp a megfélelő drámai helyzetek, izgalmas problémafelvetések híján – nem születtek valódi drámák. Így bár remek részleteket felvillant, egészében azonban hiányérzetet keltő darabok ezek, melyek – nem véletlen, hogy nem mutatják be őket mostanában – nem találják az utat a mai olvasókhöz, színházcsinálókhöz.

DARVASI FERENC

Gyors egymásutánban jelent meg Görömbei András két kötete, *Sors és alkalom*, valamint *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* címmel. Könyvei a rendszerváltozás előtt nem követhették ilyen sűrűn egymást, talán most épp sors és alkalom adott okot és lehetőséget erre. A címekre tekintve világosan kitűnik, hogy Görömbei András ezúttal is folytatja fáradhatatlan küzdelmét a szellemi, esztétikai és morális értékek védelmében, az egyéni és közösségi, emberi önismeretet segítő kulturális és történelmi emlékezet folytonossága érdekében, a nemzeti értékeket, sajátosságokat megőrizve, de Európára kitekintve kiutat keresve a „masszává válás” fenyegetettségéből, betöltve a Németh László-i értelemben az értelmiség hivatását. A kötetiben minden alkalommal szeretettel emlegetett egykori tanárának, Jób bácsinak – azaz Bánhegyi Jób bencés főiskolai tanárnak – toleranciája, szeretete, elhivatottsága a diákok és tárgya iránt, folytatásra talált. „Időbeosztása ma is rejtély számomra.” (Jób bácsi) – írja Görömbei András, ezenkívül ugyanez kijelenthető rá vonatkoztatva is. Pedagógusként, professzorként, kutatóként, szerkesztőként éppoly elmélyült munkát végez, mint számos irodalmi, közéleti funkciójában, s akkor nem szóltam még arról, mennyi szakmai vagy/és emberi, morális szempontból fontos meghívásnak tesz eleget. Legutóbbi két kötete is azt támasztja alá, hogy „lehet egy sziget, amelyiknek belső autonómiája és méltósága van, amelyik a maga embersége és kultúrája révén örök erőforrás marad az ember számára” (Meváltó városom).

Az *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* két nagy fejezetre oszlik. Az első fejezet a kötet cím jegyében elméleti kérdéseket feszeget, melyek rokonságot, folytonosságot mutatnak Görömbei András előző kötetének tanulmányaival, esszéivel, különösen erős szálak fűzik az *Irodalom és nemzeti önismeret* című, 2003-ban megjelent kötetéhez. A második fejezetben, miként arra a cím is utal – *Az önazonosság pecsétje* – olyan alkotásokat, életműveket tárgyal, amelyeket meghatározó(ott) a három fogalom (azonosságtudat, nemzet, irodalom), így Ady Endrét, Németh Lászlót, József Attilát, Dsida Jenőt, Nagy Lászlót, Kányádi Sándorét, Csoóri Sándorét, Buda Ferencét, Ágh Istvánét, Nagy Gáspárét, vagy a kutató, értő olvasó kollégák közül Kenyeres Zoltánét, Monostori Imrét, Láng Gusztávét, Jánosi Zoltánét, Pécsi Györgyiét, Márkus Bélát, Olasz Sándorét.

A kötetben szereplő írásokban Görömbei András a szembenézés, önismeret jegyében nem fukarkodik a kritikus meglátásokkal, a prognózisból eredő problémák taglalásával, s a megoldások keresésével sem.

Megkerülhetetlen kérdésekről ír, azokat nemcsak szakmai elhivatottsága miatt az irodalomhoz kapcsolva, hanem hangsúlyozva, hogy az irodalomnak meghatározó szerepe van a nemzeti önismeret, identitás, egyéni és közösségi sors alakulásában, az anyanyelv megőrzésében. Sajnálatos, már önmagában is elgondolkodtató, miért is kell *Az irodalom értelméről* szólnia, miért nem evidens a kultúra, művészet, irodalom jelentősége. A kérdés persze költői, általános értékválság idején minden súlytalan. Ennek veszélyeivel szembenézni az értelmiség számára elengedhetetlen.

Az irodalom jelentősége a rendszerváltozás előtt meghatározó volt, az azt követő időszakban nemcsak az érdeklődés csökkent, de a szellemi, morális értékek alul is maradtak a társadalom számára az anyagi javakkal szemben. „Nincs már olvasó. Átváltozott televízióézővé. Nincs már irodalmi élet. Átváltozott politikai acsarkodássá. (...) Eltűnt az értő, érdeklődő, az irodalomtól összetett, mely esztétikai élményt váró olvasó.” (*Az irodalom értelméről*) – írja. Nemrégiben egy konferencián egy gyakorló egyetemi tanár is megfogalmazta hasonlóképp az utolsó mondatot, megértést várva, hangsúlyozva, hogy ezt egyszerűen tudomásul kell venni. A magam részéről ezt cinikus magatartásnak tartom, különösen egy tanár részéről. Hogyan lehet az irodalmat vonzóvá tenni, kinyitni, annak minél szélesebb spektrumára fogékonnyá tenni a hallgatókat, s főként a hivatásszerűen nem irodalommal foglalkozó olvasókat, ha már megszólításuk előtt lemondanak róluk? Valóban divatjamúlt idealizmus lenne az olvasóért, az értékekért, egy európai szintű szellemi, morális színvonalért folytatott küzdelem? Sanyarú tapasztalat, hogy valóban döbbenetesen csökken nemcsak az olvasók száma, de az általános műveltség, olvasottság is. Éppen ezért fontos az intézményes képzés minősége. Csoóri Sándor egy öt köztüntetést hangsúlyozta, ismét megnőtt az olvasókkal való személyes találkozás jelentősége. E találkozások alkalmával utat lel egymáshoz alkotó és a potenciális olvasó, feléleszthető az igény, nem véletlen, hogy sokszor a könyvesboltokban porosodó könyvek egy-egy találkozás alkalmával olvasókra találnak. „A szabadságban alászállt az életünk szellemi és erkölcsi színvonala. Ennek megjavításában különleges szerepe lehetne az irodalomnak, melynek minden nagy műve kísérlet arra, hogy az egyedi jelenséget az elvvel, a végtelennel, a tárgyat a gondolattal, az embert a világgal, a cselekvést az erkölccsel szembesítse.” (*Az irodalom értelméről*) Ostobaság vagy rosszindulatú feltételezés, számító hangulatkelés azt hangoztatni, hogy ez a törekvés az irodalom egységesítését célozná, egységes masszát kívánna létrehozni, nem engedne utat az individuumnak, kirekesztő lenne... Éppen ellenkezőleg. Csak az önismerettel, tartással rendelkező ember, közösség képes felelősen dönteni a saját sorsáról. A hosszú távú megmaradásnak, folytonosságnak ez a feltétele. Egy sötétségbe, morális zűrzavarba süllyesztett, abban hagyott közösséget könnyebb irányítani, a szabadság szabadosságba csap át. A szabadsághoz is önismeret, öntudat szükséges. (Számos európai

ország megosztott politikai, kulturális értelemben, mégis, ha róluk mint közösségekről van szó, elsődlegessé válik közösségi identitásuk, s ettől nem sérül ilyen vagy olyan szemléletű, nézetű individuumuk. Az előszeretettel másolt USA-ban nemcsak az amerikaiás ténye tölti el büszkeséggel az állampolgárokat, összetartozásukat erősíti, ha egy államból, tartományból, városból valók, egy iskolához tartoznak. Egy-egy közösség tagjai, nem csupán helyrajzi értelemben, tradícióik, nyelvhasználatuk, s megannyi közös érték köti össze őket.) S nem utolsó sorban az önismeret alapja a más, a másik megismerésének, elfogadásának is.

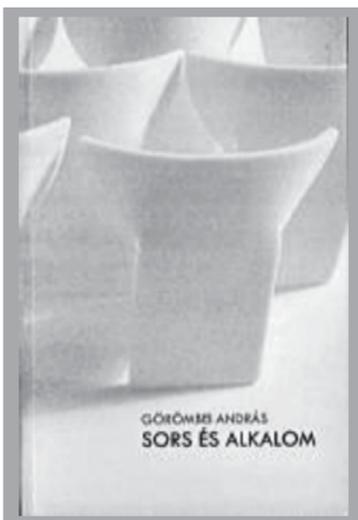
Görömbei András nagy ívű tanulmányában – *Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában* – irodalom és a nemzeti önismeret kapcsolatát, összefüggéseit vizsgálja meg, a személyiség autonómiájának védelme, a szétszórt magyarság összetartozásának tudatosítása, a történelmi hazugságok, félremagyarázások korrekciója, különösen 1956 és az azt követő

időszak tisztázása fényében. A szerkesztésnek köszönhetően a tanulmány kontextusát bővíti a Horváth János Ady-képének alakulástörténetét elemző és a Móricz-értelmezéseket vizsgáló tanulmány. Németh László *Iszonyát* az egyéni és nemzeti önismeret alapműveként emlegeti sokrétű, gazdag értelmezésében. A népi irodalommal kapcsolatos tévedések, félreértések eloszlításában, a népi irodalom jelentőségének megértésében Görömbei András meghatározó munkát végez/végzett. Itt is kiemeli: „Sokféle érték van egy nemzet irodalmában. Ezek az értékek nem ellenfelei és ellentétei, hanem kiegészítők egymásnak. A népi irodalom szemléleti öröksége ma is időszerű és nélkülözhetetlen számunkra, hiszen az európai történelemnek nemzetként leszünk alakítói vagy áldozatai.” (*A népi irodalom és öröksége*) Borbándi Gyula nyitott szemlélete, a népi írói mozgalomról, nyugati magyar emigráció történetéről szóló könyvei, a nyugati irodalom lexikona, bibliográfiája a cselekvő magatartás példái. Görömbei András ezúttal sem feledkezett meg a határon túli magyarságról, irodalomról, a kötet címében jelzett kontextusban főként, ezúttal például a nyugati magyar irodalom mellett, Sütő András, Grezsa Ferenc írásairól szóló tanulmányait válogatva a kötetbe. A figyelmes válogatás, szerkesztés hangsúlyozza a kötetben foglaltak időszerűségét, fokozza szellemet élesztő erejét, melyben remélhetőleg minél több olvasó részesülhet.

Miként Görömbei András másik, igen személyes hangvételű válogatott írásaiból összeállított kötetének, a *Sors és alkalom*nak szellemi, lelki értékeiben is. Az 1975 és 2007 közötti, tehát harminckét év írásaiból szerkesztett válogatás már önmagában is egy pályára való rálátás lehetőségét sejteti. És valóban, kirajzolódik Görömbei András pályájának főbb vonalai, mintegy személyes jegyzetként beépülve eddigi életművébe. Kötetbeli írásai hét fejezetre bontva ívelnek a személyes hangvételű portréktól az interjúk egyes szám első személyű vallomásaiig.

Az *Évfordulók* fejezetben olvasói, tudományos nyitottságra valló, hatalmas tudásanyagot tartalmazó portréi, informatív jellegük mellett a másik tárgyalt kötethez hasonlóan szólnak irodalom és önismeret kapcsolatáról, nemzeti és általános létkérdésekről. A magyar irodalom néhány feledhetetlen

Görömbei András: *Sors és alkalom* (Tiszatáj Könyvek, 2008)

alakjáról vall az *Alkalmak*ban, mely írások ugyan valamilyen alkalom kapcsán születtek, mégsem alkalmi írások, vallomások formában ragadják meg egy-egy életmű hangsúlyait.

Az értékeket könnyen szortírozó világban Görömbei András vallomásai segítik az olvasót a tájékozódásban, az értékek megismerésében. Nem erőszakol semmit olvasóira, hallgatóira, lehetőséget kínál a megismerésre vagy ugyanannak az életműnek más jellegű megközelítésére.

A *Kölcsey Ferenc emlékezete* című írásában „képzeletbeli idézetkincsről” ír, amely „azokat az érzéseket és gondolatokat tartalmazza, melyeket nemzedékről nemzedékre továbbad a közösség, mert bennük önmaga történelmi emlékezete ismer. Az időben fennmaradni, folytatódni kívánó közösség ezekben az érzésekben és eszmékben önnön folytonosságát teremti meg.”, Kölcsey *Himnuszát*, a nemzeti himnusokat említi példaként, mint amely(ek) saját és nemzeti felelősségünkre ébreszt(enek), a nemzeti önismeretet szolgálja(k), s hangsúlyozza: „a magyarság jövője csak az egyetemes emberi haladás áramában képzelhető el. Ehhez azonban nem a nemzeti értékek feladására van szükség, hanem éppen a jobb, nemesebb magyar minőség megteremtésére az élet valamennyi területén.”

Magával ragadóan ír Adyról, Móriczról vagy Tóth Árpádról, a „szenvadás és a szépség költője”-ről (Tóth Árpád *centenáriumán*). Kiemeli Babits műveltségének egyetemességét, felhívja a figyelmet arra, hogy „Babits individualizmusa a személyiség méltósága: a szellem képviselője a közönségesesség ellenében. Nem a közönségre mondott gyűlöletet az elhíresült korai vers sem, hanem a *vulgust*, a közönségeset utasította el a soha meg nem elégedés himnuszában.” (Babits). Az Illyés centenáriumi tanulmánykötetről szólva Illyés életművének gazdagságáról, az új olvasatok jelentőségéről ír. De olvashatunk Szabó Lőrincről, a *Tücsökzene* vallomások verseit középpontba helyezve, Debrecen viszonylatában, József Attiláról, Nagy Lászlóról, Mészöly Miklós autonóm írói szemléletéről, Sütő Andrárról. Csoóri Sándorról gondolkodva hangsúlyozza: „a személyiségnek a szabadság az egyetlen emberhez méltó állapota” (*A teljes belső szabadság kiküzdésére hív*). Rendkívül megrázó Kovács Kálmánról szóló írása. Tisztelettel, megbecsüléssel adózik Turczel Lajos, Czine Mihály, Borbándi Gyula és Dobos László elhivatott szellemi munkájáról. Felfedi olvasói előtt Lázár Ervin új dimenziókat nyitó, szeretetteljes írói világát, személyiségét.

Az *Alkalmak*at megragadva fáradhatatlanul küzd a magyar népi irodalommal kapcsolatos félreértések, tévedések eloszlításáért. Illyés Gyula, Németh László, Kányádi Sándor, Nagy Gáspár művei szemléletét meghatározó, kedves kutatási témái.

Görömbei András: *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* (Nap Kiadó, 2008)

Egy finnországi svéd költészeti antológia kapcsán nemzetiségi létmód lehetőségeiről töpreng, amelyről, mint írja „egyre inkább az a benyomásunk, hogy a mi tájainkon még hosszan álmunk minősül.” (*Lehet-e kisebbségben élni?*)

Bevezetői a kötet meghatározó írásai Latinovits Zoltánról, a nemzetiségi magyar irodalomról, csoport- és nemzeti érdekek ütközéséről, Kultúra, nemzet, identitás *vissza-visszatérő kérdéseiről*.

A *Kiállításokban* érzékeny, érdekes megközelítésben kap teret a képzőművészet.

Megrázóak a fájdalmas *Búcsúzások* „mesterektől”, kollégáktól, barátoktól, a magyar irodalom, szellemi élet meghatározó alakjaitól, minőségi létünk őreitől.

A *Vallomásokban* egészen közel hajol olvasóihoz. Keserűen, szomorúan, szégyenkezve ír a 2004. december 5-i népszavazásról. A szeretet, megbecsülés hangján szól Csengey Dénes ellentmondásos figurájáról, drámai sorsáról, ambivalens kapcsolatokról. Felidézi Julow Viktor és Jób bácsi (Bánhegyi Jób) felejthetetlen személyiségét, tanári nagyságát, személyes emlékeit. Míg Jób bácsira emlékezve önkritikusan visszafojtja a feltoluló emlékeket, a kötetet záró interjúban szabadon áramolhatnak emlékei, léttapasztalatának bölcs összegzéseként, egészen közel engedve olvasóit a közösségi sorssal szorosan összefonódó saját személyes sorsához, mely egybeforrt az irodalommal. Mint vallja: „Az irodalom számomra valóban létértelmezés és létformálás.” (*Az irodalmi létértelmezéstől a közösségi felelősségtudatig*)

EKLER ANDREA

Az alászállástól a megistenülésig

Asváji Compaigne József Trefeli társulat *Ooorfeusz* című nyitóelőadásán helyet foglalva, a székre terített gyásztáviratban szembesülünk a hírrel: az imádott feleség, Eurüdiké halott. Frappáns belépő a drámába, hiszen jócskán kell várunk a következő mosolycsalogatóra, és ráadásul a néző is tudhatja: honnan vegye fel a fonalat.

A mozdulatok és a tánc elsődlegességére épülő előadás mindhárom szereplője (talán innen a triplázott betű az Ooorfeusz elején) látványos felütéssel próbálja szinkronba hozni magát a témával, de a stroboszkópos szemfényvesztés inkább elidegenít, mint másképp láttat. A korábbi fénytechnikai megoldások tükrében pedig egyenesen olcsó vásári fogásnak tűnik.

A kezdeti nehézségek után feloldódik az előadás, egyrészt a mozgás- és fényszínház egyre változatosabb ötvöztetésével, illetve a popzene bevonásával. A *Love me tender*-szerű sláger hangulata ébreszti rá a nézőt, hogy az orfeuszi szerelem kiapadhatatlan komolyságának kifejezőereje milyen metamorfózison is ment át az évezredek alatt. Az *I love you* mondat gépies ismételtetése támasztja ezt alá.

A modern technikai eszközök (pl. projektor) érzékletesen láttatják, hogy a közvetítő közeg változása, azaz a mozgókép egyidejű kivetítése is mennyiben képes ugyanazt a látványt nemcsak fotonokká alakítani, hanem fokozni, finomítani és közelebb hozni. Talán kevesebb trükk is elegendő lenne ehhez, hiszen a táncosok teste finoman és érthetően beszél, a koreográfia is megnyerő. A neonfényt árasztó képkeret is elengedhetetlen kelléke a részletek megmutatásának, amely a kimerevítés és kiemelés gesztusát közel sem hajtja végre olyan cizelláltan, mint a szemünk előtt készülő (emlék)kép egy női arcáról, minden bizonylan Eurüdikéről.

A szerelem emlékké, nosztalgikussá válása még véletlenül sem kerül a megfelelő helyére, és be kell vallani: jó ez így. Illetve: ez csak így lehet jó, hiszen még európai komolysággal sem hozható át egy az egyben Orfeusz gyásza. Ooorfeusz tehát nem más, mint három test a kedves elvesztése utáni feltörő szerelemre hangolva. Talán közhelyesnek tűnik, prózában talán az is, mozdulatokban korántsem.

Az első nap legnagyobb meglepetése a szentesi Horvát Mihály Gimnázium tanárának rögtönzészertű, interaktív színháza, amelyben Keserű Imre a nézőket dramatizálja, miközben jönnek az utasítások odaátrol (Buddhától, Jézustól, Allahtól és Krisnáttól). Talán rá is fér mindez a nézőre, aki a közhiedelemmel ellentétben nem adja le a lelkét a ruhatárban, és így odafigyelésre is vágyik.

Keserű először egy totemállat választásával nemzetségekké szervezi a közönséget, és miközben a szurikáták, hörcsögök, pingvinek és a közönség sokféle teremtménye előadja saját tancát, rigmusát, jönnek a jelek az isteni bluetooth-on, akár egy hétvégi show-műsorban.

A nemzetségek felajzott férfitagjait a színpadra tereli a törzsfő, hogy sajátos hangokkal mindenki meglelje a csukott szemmel várakozó párját. Mindez bátor vállalkozás lenne, azonban az előadás nem vállalta a kockázatot. Sok a statisztá, kevés a néző. Aki viszont ott van, láthatóan cseppet sem érzi feszélyeztetten magát, bár a gyakran középpontba kerülő fallosz miatt akár azt is tehetné.

A kezdetben kissé kényszeresen induló öleléskampány pedig a szívcsakrák összeérintésével a törzs boldogságszintjét emeli. Így lesz a gyanútlan tömegeből Keserű törzse, aki nagy léptékekkel haladó ismerkedési esten túl a lelket és az egót is megnyugtatja, hiszen mindenki együtt skandálja: „Buddha, Jézus és Allah büszke Rád”. A törzsfő közben lelép a színről, és magára hagyja az önmagát éltető törzset.

A hisztis hulla és a tengerézés

Nehéz bármely előadásnak Menszátor Héresz Attila *Jászai* című női átváltozását fölülmúlnia, amelynek a monodrámák kategóriájában évekre visszamenően sem akad vetélytársa. Színész, szerep, díszlet, hang, szöveg, tartalom, önreflexió teljes egységét nyújtja a produkció. Egy monodrámá, amelyben Mari egy percig sem hagyja lankadni a figyelmet, aki a talapzatba, falba építve, vagy éppen saját sírgödörében is képes dinamikus, ironikus, szórakoztató és a Jászai-kultuszra nézve is sokatmondó lenni.

A férgek már rágiák kosztümbe öltöztetett testét, miközben élete szilánkjai felsejlenek a jelenre való fokozatos rákérdezéssel: „Mondják csak, megvan még a Lánchíd?”. Ahogy a Széchenyi iránti rajongása összekapcsolódik a testi vágtyak újjáéledésével, a barátságos színházi önreflexiókkal, a néző érezheti, hogy a 19. század színésznohének milyen személyes és szakmai szorongásokkal kellett szembenéznie. A napló-részletek, korabeli kritikák és magánlevelek olyan szervesen épülnek be az előadásba, hogy felesleges hangsúlyozni a dokumentarista jellegét bármely műsorfüzetnek, mert az a látottakhoz képest csakis elidegenítőleg hathat.

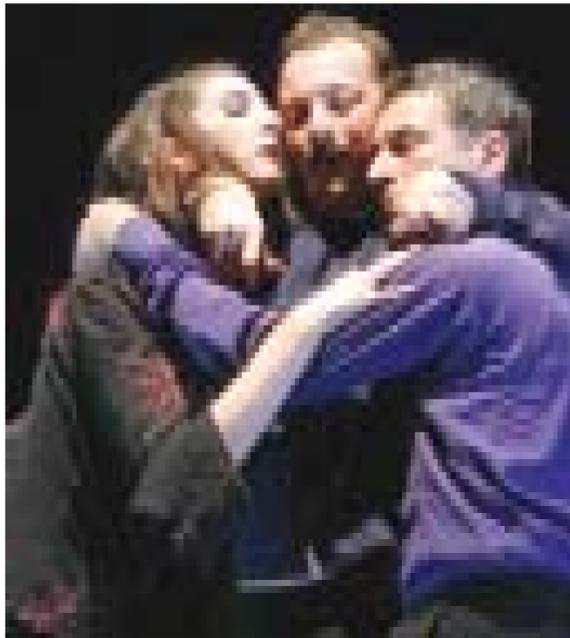
Utánozhatatlan az az ironia, amellyel a felbőszült Jászai saját kultusza felé fordul: „Ne nevezzenek el rólam teret! Színházat meg aztán végképp ne! Utcanév legyek vagy tér? Villamos-megálló?”. Az emlékhellyé válás elviselhetetlen súlya mellett az igazán nyomasztó az lehet, hogy a név mögött lassan kihátrál

A nagykorúság határát átlépő 18. szegedi THEALTER fesztivál (2008. július 23–27.), a metamorfózishoz kapcsolódó témájával is jelezte, hogy eljött az ideje az ifjonti hév felszámolásának. A fesztivál múlt évi slaposágához képest valóban megkomolyodott mind a külsőségeket tekintve, mind a rendkívül színes hazai és külföldi társulatokat felvonultatva. Ha az idej fellépőket tekintjük, a táncszínház és a monodrámáé a főszerep, különböző mélységekkel, magasságokkal.

Szálkák a színpad alól

Fotó: Révész Róbert/Aquarium

Fotó: Szégyi Lackó/Lélektánc

a személyes érdemek megbecsülése, és az emlékezet döntőbírája előtt csak kevesen maradhatnak meg a fejekben.

Jászai lassan megszokja a helyzetet, feloldódik, táncra perdül önmagával, majd kibújik saját, föld alatt szétnyírt bőréből, és még a színházépületet is elhagyja. A Menszátor Héresz hangján harsogó hangfelvétel nehezen érthető, recsegő skandálása elég időt ad a színésznek arra, hogy zakójára csíptetett belépőkártyájával a színpadon végleg elkezdje az illúzió lebontását egy önironikus mini Jászai Mari popslágerrel.

A fesztivál második napján a színház beszipantotta a várost, amikor is a Klauzál tér tengerré alakult a kanadai Les Sages Fous *Bizzarium: Aquarium* produkciója közben. A két hajós úgy osont be a centrum kövezetére, hogy összeeskábált hajójuk és bűváröltözetük láttán nemcsak a Kárász utca gyanútlan sétálója, de még az edzett fesztiválózó is kikerekedett szemekkel figyelte a felfedezőket.

Miután tengeri szerszámaikkal felferték a terepet, játékosan kacérokodtak a nézőkkel, és a teret belakva alászálltak a misztikus mélységbe, rutinosan imitálva a bűvármozdulatokat. Változatos lényeket vonultattak fel olyan bábjátékok kerekítve, hogy közben a kiváló mozdulatszínházról sem feledkeztek meg.

A fesztivál végéig ismétlődő esti előadások a mindennapok részévé tették a színházat, magukkal ragadták a kisgyerekektől kezdve az unatkozó kamaszokon át a sétáló nyugdíjasokat.

A felsőbbrendűség börtöne

Az utolsó náci, Rudolf Hess börtöncellája kameráin keresztül szólítja meg a közönséget, ami már önmagában is kiváló pozíció a monodrámá beszédhelyzetének megteremtéséhez. A megszólalás azonban azért rendkívül összetett, mert a kihallgatott magánbeszéd egyszerre szól az öngazolás néma szemlélőinek, a nézőknek és a Hess számára örök kételyként létező Istennek.

Az Aradi Kamaraszínház és a Szegedi Hetek Csoportjának összefogásában a Hess alakító Harsányi Attila lassan vezet a nézőt a megrokonyódást kiváltó fanatizmus felől az önmaga paródiáját nyújtó fantasztá figurájá felé. A bravúros fokozás, amelynek a nyers húst faló Hess elállatiasodását bemutató je-

lenete csak egyik aspektusa, egyre inkább közelebb enged az utolsó náci belső világához. Az ironiában azonban mindig ott a veszély: nehogy valaki ne értse, nehogy valaki komolyan vegye. A Führert parodizáló résznel már mindenki átlépte a határt, önfelédet nevetés a kiváló paródián, amely éppoly Chaplin-szerű, mint amennyire Harsányi sajátja.

A bibliai tízparancsolat ártérmezése árnyaltan tagolja az előadást, miközben Hess minden Istennel feleselő mondatával csak erősíti annak létezését. Hess tragédiája a legerősebb bizonyíték arra: Isten nem cserélhető le Hitlerre vagy bárki másra.

A fekete-fehér díszlet egyszerűsége talán azt sugallja, hogy a világ valóban nem is olyan összetett: csak a jó oldalra kell(ene) állni. Hess zárt világának a falai leomlanak egy pillanatra azzal, hogy kacagunk egyet az utolsó náci öngyilkosság felé vezető útján (mert hogy ezt tesszük!), de vajon ugyanígy nevetünk-e az utcára lépve, mikor rájövünk, hogy sajnos erős talapzatra épült börtöne.

Táncoló lélek

A legnagyobb sajtóérdeklődés Bozsik Yvette Társulatának *Lélektánc* című előadása iránt mutatkozott, amely a nézők számára is érzékelhető volt.

Testi és lelki bemelegítés után megismerkedünk egy olyan előadás szereplőivel, ahol a legtöbben önmagukat alakítják, hiszen vakok, gyengén látók és mozgássérültek éppen saját helyzetükből adódóan kerülnek a cirkuszi mutatvány középpontjába. Minden bizonnyal éppen ez a cirkuszosítás hordozza magában a túlzás veszélyét.

A koreográfia mindezzel együtt kiválóan egyensúlyoz, hogy a lélekre gyakorolt hatása ne legyen se túl mesterkél, se túl improvizatív. Csakis lelki szemekkel figyelhetjük, ahogy a táncosok bevonják a mozgássérülteket, olyan egységgé válna, ahol már nincs különbség kettejük, hármójuk között.

A mozgás a belső folyamatok kivetüléseként az esztétikumot is megelőzve az önmagunkkal való összhang kifejezésének egyik fontos eszköze. Felesleges a tolerancia bármely aspektusa felől értelmezni a látottakat, mert a hatás összetettebb annál, hogy a színpad-nézőtér viszonyt ráerőltesük a világra.

Felturbóztott önirónia

Hol máshol lehetett volna megrendezni a Kolibri Stúdió *Klamm háborúja* című előadását, mint egy középiskola osztálytermében, ahol a nézők újra szorongó diákokká válna követhetik végig Kai Hensel monodrámáját?

Klamm háborúját végső soron önmaga ellen folytatja, mert a vasszigora miatt öngyilkossá lett erettségizője bebizonyította: tanárként kudarcot vallott. Bár a hadüzenetet a diákok írják egy igazgatónak címzett levélben, a mindvégig néma közönség, azaz a diákok éppen passzivitásukkal nyerik meg a tanár-diák viszonylatban is értelmezhető játszmát.

Pazarul megoldott szituáció Scherer részéről, de mégis hiányérzetünk lehet. Az előadás túlzott didaktikussága arról árulkodik, hogy valami nagy bajról is tudósítani szeretne a szituáció. A humán tudományok válsága („lassan csak infó lesz, infó”), a tanár-diák viszony megbomlása azoknak tartja a tükröt, akiknek nagy valószínűséggel nincs szükségük rá. A nagyszerű színészi játékon felül túlzásokban is bővelkedik a néha üvöltésszínházzá változó előadás, melynek visszatérő eleme a hányás és a kipécézett néző fokozott sértegetése.

Urbán András Társulatának *Turbo Paradiso* című előadása az elmebeteg katonákkal és a megerőszkolt nők terápiás párbeszédeivel olyannyira terhelt mindenféle szorongással, hogy a kényes témák műanyag székének mélyére süllyeszti a nézőt. A női orgazmus aprólékos elemzésétől és részletes bemutatásától kezdve a sadista, mazochista katonajátékok a groteszken is túllendítik a látottakat. A sok üresjáratú tarkított átálláson, és a motivikusan visszatérő katonajátékon kívül a dialógusok teszik nézhetővé és egyszerre nézhetetlenné a színpadi eseményeket.

A mélyponton a színház kilép önmagából, amikor a közönséget megszólítva egy rövid átállás után körbejár a paradicsomos tálca. A színészek felveszik védősikájukat, leterítik a védőfóliát, és kezdődhet a címre kihegyezett paradicsomdobálás.

A fesztiválnak azonban nincs oka az önironikus zárásra, mert ha jövőre is legalább ilyen színvonalú előadásokat vonultat fel, nem lesz szükség további metamorfózisra.

BOLDOG ZOLTÁN

A végtelen kilenc szobája

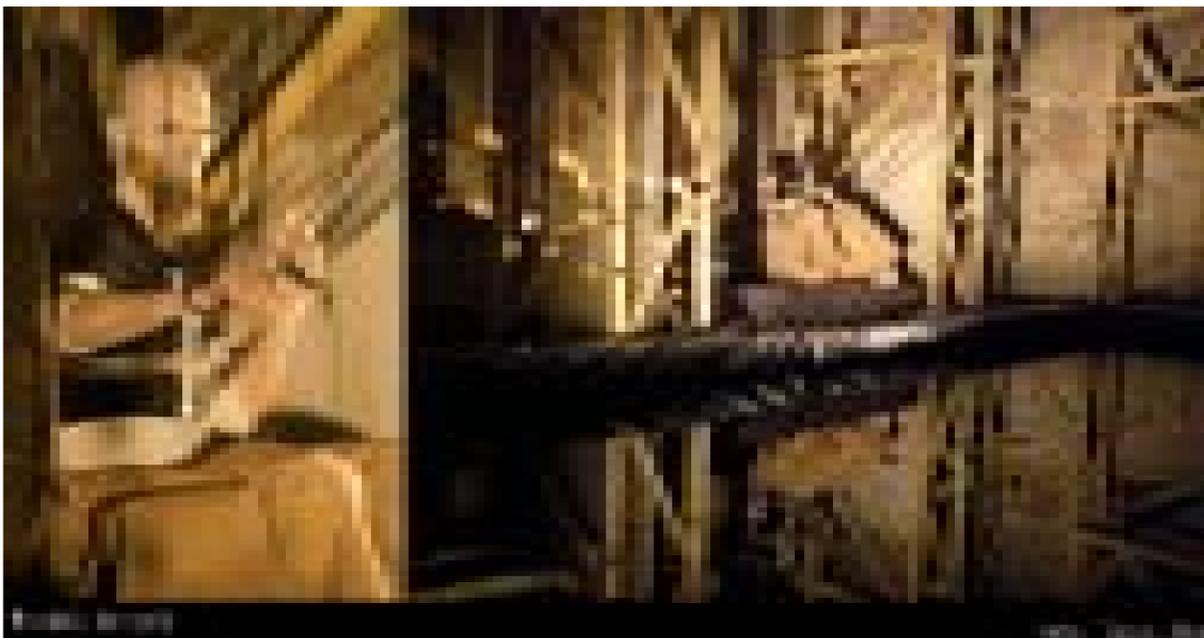
Bár a különböző művészeti ágak közötti átjárásokkal való kísérletezés régóta, és több mint trendje a kortárs színházi kísérleteknek, a performatív művészet magyar terepén mégis kevés az olyan alkotás, amely a hagyományos nézői magatartásminták termékeny elbizonytalanításával kérdez rá a színház, az élő előadás lehetőségeire. Épp ezért üdítő színfolt ezen a palettán az **Élőkép Társulat** tevékenysége, közelebbről a *Végtelen* című élő installáció, amelynek konceptjét Bársony Júlia jegyzi. A MOME diákjaival való együttműködésből származó kiállítás-performanszt elsőként a Gödörben mutatták be az alkotók, de a munka további helyszíneken is felállításra került, így tekinthette meg a *Végtelen* a közönség nyár végén a Mumus nevű romkocsmá emeleti részén, egy lakatlan bérház lakásainak terében.

A kilenc szoba eseményei, bár különálló alkotások, és különböző alkotók elgondolásai, a végtelenség fogalmára, gondolatára való művészi reakciókként mégis szorosan kapcsolódnak egymáshoz. De a minden szobából finoman áradó buddhista zenének is az a dramaturgiai funkciója, hogy feloldja a terek tagoltságát a szemlélődő atmoszféra megteremtésében. Történetekbe léphetünk be, no persze ne narratív színházi jelenetekre gondoljunk, sokkal inkább filozofikus hangvétellé, ám mégis sokszor a személyességgel átítatott eseményekre, amelyekben helyenként a buddhista filozófia és mindennapi élet ironikus tapasztalatai adnak egymásnak találkát. A kitartott monumentálisztól a földszagúbb humorig változik a munkák jellege, nagy stílusbeli amplitúdókra azonban ne számítsunk; nyilván ez is a koncept részét képezi.

Mindák Gergely performansa a test apró rezdüléseit nagyítja látvánnyá oly módon, hogy a testéhez erősített fonalak, amelyek a mennyezethez erősített apró hurkokon szaladnak keresztül, és amelyek végeire aranyozott köveket kötöttek nehezékként, továbbítják a kezek és a hát mozgatait. Az aranyozott kövek síkja és maga a látványkép egésze a fonalkonstrukció alatti mesterséges tavacszkában tükröződik, egy fekete medencében, amely a japán shogunként trónoló Mindák és a nézők között terül el. A lassú mozdulatok receptoraiként a fonalak az aranykövek síkjában teszik láthatóvá és követhetővé Mindák mozgását.

A szomszéd szobák eseményei már jóval több humort engednek meg maguknak; az egyikben egy fiatal, dohányzó fiú pakolgatja ki a sörösládákból az üres üvegeket, az ikonokról ismert aureolát mintázva meg, majd az üresen hagyott fejrészbe maga fekszik bele. A szobák falaira kiakasztott kis szövegek (idézetek illetve saját szövegek) mintegy asszociatív kommentárjai, összegzői a szobák performanszainak, jelen esetben ez csak ennyi: „I'm on the highway to hell”, amely a közismert rockszám ironikus beidézésével bontja meg a meditatív hangulatot. Egy másik, hosszúka fülkében fekete, testhezálló ruhába öltözött lány látható, jelmeze csak az arcát, a köldökét és a kézfejét hagyják szabadon. A háta mögött lassan emelkedő kifutó látható, a hátsó falból kiinduló fonalak, amelyeket ruhájához erősítettek épp addig az átlátszó plexifalig engedik eljutni, amely közte és a nézők közt feszül. Az emberi identitás hyperspaces hangulatú laboratóriumi ketrece ez: ha a néző a plexi elé berajzolt két lányomra lép, akkor felgyullad egy lámpa, és saját képe rávetül a bent álló lányéra. Az identitás kettős kötődését, dialektikáját fogalmazza meg ez a látvány, nevezetesen hogy az egyszerre tartalmaz kötöttebb, személyes, nehezebben módosítható elemeket és tükrözi a másokét, a többi ember identitásának hatását. De nem a didaktikus jelleg a lényeges ebben a performanszban, sokkal inkább azok az apró gesztusok, reakciók, amelyek a lány és a nézők között történtek. Volt aki mozdulatlanul szemlélte a kettős alakképet, volt aki a tükröző alak manipulálhatóságával kísérletezett, például

megmozdította a kezét, várva azt, hogy a lány lemajmolja az ő gesztusait – ami persze nem történt meg, viszont magát a manipuláció kísérletét lereagálta a lány.

Mindegyik szobához tartozik egy személy, még ha első pillantásra nem is könnyen vesszük észre: a rejtőzködés ilyen meglepetésével játszik el Bolyác Jeromos alkotása. A valaha fürdőszobaként vagy kamraként működő kis fülkébe belépve elsőként a falra akasztott szövegre téved a szemünk, amely egy végtelenített mondat, a végtelen jelének alakjára mintázva. Mellette a földön tükör, rajta szétoccsant agyagfigurák: és csak itt emeljük fel a fejünket, hogy meglássuk a beépített faliszekrényben nyugodtan üldögélő fiút, aki apró agyagmardarokat gyurmáz, majd sorra kirepteti őket a halálba. Egy másik apró szobácskában a fekete-fehér kontrasztjára épülő látvány-performansz fogad: a fekete ruhás fiú majdnem egybeolvad a fekete háttérrel és a fekete alappal,

amin törökülésben ül. Az igéző látvány itt a kezek ismétlődő mozdulatokból álló játéka által valósul meg és a megszakítás és összeolvadás gesztusaiból áll össze. A ruha ujjára varrt fehér fonál, amely végigszalad a mellkason, bezárulhat a talpazatra kirakott félkörívvel vagy azzal a fonaldarabbal, amit az előadó a két kezével fog meg, mintegy folytatásaként a karján világító csíknak.

Nem minden fülke kínálja fel azt a lehetőséget, hogy a néző belépjen az esemény terebe. Az identitáslabornál ezt a plexiüveg akadályozza meg, egy másik női performansz világa azonban olyan erős atmoszférával, no meg kis térrel rendelkezik, hogy értelemszerűen megállunk az ajtóban. A fürdőszobányi térben egy befotott lány mozog, háttal a nézőknek. Hajfonataiba fonalak vannak beleszöve, ezek vékonyan kígyózva futnak szét az apró szobában és a négy falhoz erősítve tartják foglyul, korlátozzák mozgásában a lányt. A földön áttetsző és világító labdacok, celluxból formált, vízzel megtöltött tartályok, amelyek belsejében apró izzók világítanak – ezeket köti sorban a hajához a performer, majd a sarok felé lépve módosít a helyzetükön.

A kis fülkék után két nagy tér következik. Ezek közül az egyikben a szoba háromnegyedét elfoglaló köremelvény áll, amit finom homokkal szórta fel. Az emelvényen egy bézs, majdnem a homokkal megegyező színű ruhába öltözött, turbánszerű fejfedőt viselő lány mozog, az ő homokkal való játékát szemlélhetjük. Az erőteljes látványosság helyett itt is az apró mozdulatokra koncentráló koreográfia dominál: a nyomok létrehozásának és elsimításának különböző lehetőségei vetődnek fel, ezek megkomponáltságát ugyanakkor a gyermekjátékokhoz hasonló belefeledkező, a játékban, az anyaggal való érintkezésben elmerülő kíváncsiság hatja át. Ezért is nézhető sokáig ez a kompozíció: a homokkal való játék újabb és újabb lehetőségeit követhetjük: ahogyan a kéz rajzol, perget, elsimít, vagy ahogyan a járkáló láb nyomokat hagy, zajokat teremt. A mozdulatlehetőségek valóban végtelenek, és minél inkább belemérülünk a szemlélődésbe, annál jobban érvényesül a finom mozdulatok szépsége. A néző számára

kérdés, hogy ezek egymásutánisága milyen ívet rajzol ki, hiszen egyik szoba eseményét sem követjük végig elejétől a végéig. A homokjáték történetéből én akkor léptem ki, amikor a performer-lány a köremelvény fölé felfüggesztett két, lefele csúcsosodó vászonsüveg végét megbontotta, amiből peregni kezdett a homok: a zuhany alá álló lány arcára, szemére, testére.

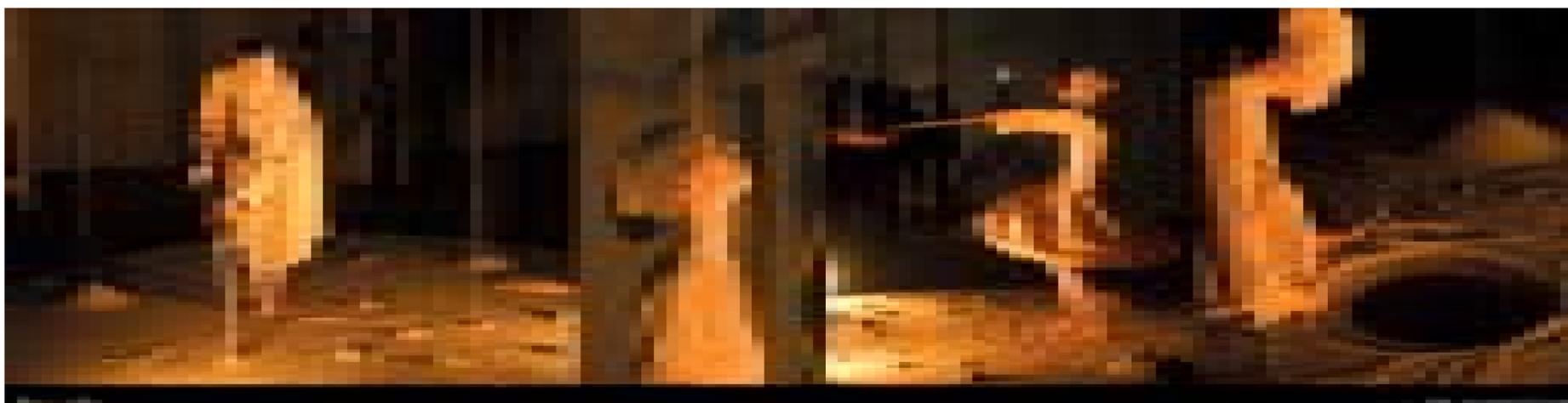
A legutolsó szoba eseményét a szerelem természetrajza ihlette: itt egy fiú-lány páros fokozott koncentrációt és egymásra figyelést igénylő performanszába pillanthatunk be. A szoba nagy részét elfoglaló, kör alakú gumilap a mozgás terét a küzdősportokéhoz hasonlóan jelöli ki. A két, hevederbe bújít performer mozgásának célja, hogy fenntartsa egy törekény egyensúlyú viszonyt. Ugyanis kettejük teste nemcsak a mennyezetre felfüggesztett karabinerrel átfutó kötéllal kapcsolódik össze, hanem az a deréktájban látható további két karabinerrel keresztül is átfut. Erre, amolyan mérlegnyelvként egy himbálódzó mécses akasztottak. A háromszög alakú szerkezettel való játék célja, hogy a performer a másik fél mozgásának komplementer reakciójával tartsa egyensúlyban a mécses. A körben forgás útja látványosan rajzolódik ki: az előadók a körben elhelyezett, két, piros festékkel teli tálcába lépve jelzik pecsétnyomókként, hogy merre lépdeltek.

Hogy mennyire nincs ebben a térben első esemény, első szoba, hogy mennyire szabadon is hagyják az alkotók a nézőt azt illetően, hogy merre induljon, milyen sorrendben tekintse végig a szobákat, és így milyen történetet rakjon össze maga számára, mi sem jelzi jobban, mint hogy először nekem fel sem tűnt, hogy az az előtér, amelybe beléptem, és amelyből a többi útvonal elágazott, maga is egy történetes színhelye volt. Itt egy performer kérte kölcsön a nézők árnyékát, és rajzolta rá azok körvonalait égő anyaggal egy papírlapra. Majd meggyújtotta a körvonalat és így el is készült a falra akasztható árnyékkép.

Az interaktivitás határainak nyitva hagyása talán az egyik legfontosabb élményformáló eleme ennek a vizuális színháznak, hiszen meghatározó, hogy a bejátszott terekkel és a történettel ki hogyan létesít kapcsolatot, mivel az alkotók nem kínálnak szorosabb instrukciókat sem a nézés sorrendjére, sem annak mikéntjére vonatkozóan. Ez nem jelenti azt azonban, hogy az installációk maguk ne határoznának meg különböző részvételi módokat: ám ezeket nem erőszakolják rá a nézőkre. A végtelen nem csak témaként, de struktúráként is meghatározza a Bársony Júlia által (és alkotótársaival: Bérczi Zsófiával, Bolyác Jeromossal, Deák Emesével, Eke Angélával, Halasi Dániellel, Harsay Gáborral, Iván Katával, Laczkó Julival, Mindák Gergellyel, Stark Attilával, Szarka Fedor Guidoval, Tarsó Katalinnal) megrendezett performanszt: ahány nézője, annyi variációja születik meg az előadásnak, és egyik változat sem kevésbé érvényes a másiknál.

VARGA ANIKÓ

Végtelen. AMOME és az Élőkép Társulat előadása. Alkotók: Bérczi Zsófia, Bolyác Jeromos, Deák Emese, Eke Angéla, Halasi Dániel, Harsay Gábor, Iván Kata, Laczkó Juli, Mindák Gergely, Stark Attila, Szarka Fedor Guido, Tarsó Katalin. Rendező: Bársony Júlia.

Szentendre területén már a réz korban is éltek emberek, mert a hely kiváló földrajzi adottságokkal bír. Valóban: a Duna-korzó északi csücskénél található hajóállomásról egy-két perc alatt át lehet kelni a Szentendrei-sziget volt úttörő táborába. Pedig – első ránézésre – az utasokat szállító lélekvesztő nem sokkal a rézkor után készülhetett, de ez cseppet sem zavaró, mert a jól szervezett átszállítás már a *Kurázi papa* című utcaszínházi előadás része.

A szigeten háborúba cseppenünk: elhanyagolt, gizgagos mezőn fellobbanó tüzek, lövések, durranások, hosszan úszó füst, elektromos kisülések, valamint sötétben rohanó emberek és lepustult emberszabású lények láthatók-hallhatók. A mérget hajtó rét túlsó szélén, legalább kétszázötven-háromszáz méter távolságban óriási fákla mozog: párhuzamosan halad az eseményekkel, és a lassan, bámszokodva vonuló nézőcsapattal. Ekkora bejátszott teret színházi előadáson még nem láttam. Lerobbant Zsigulit viszont már igen: két éve, a taliándörögdi volt műholdfigyelő állomás területén játszódó, *Acsillagász álma* című, Schilling Árpád rendezte Krétakör-produkcióban. Úgy látszik, a hajdanán létezett szocializmus mára működésképtelen intézményeinek elválaszthatatlan kelléke a szovjet autóipar évtizedekig buherálható-hajtható, a polgári fuvarozás területén még ma is rendszerben álló masszív terméke. Vagy csak Schillinget követi kitartóan, a múlt szellemeként egy lepukkant Lada? A kérdés azért merül fel, mert a *Kurázi papának* ha nem is rendezője, de címszereplőjének (amely egy vasló) darabbéli gazdája maga Schilling, az előadás pedig, amelyet rendezőként Philippe Phéaillie jegyez, a Le Phun (francia utcaszínházi együttes) és a (megszűnve megmaradó) Krétakör közös produkciója.

A lerobbant Zsiguli füstöl, próbálják beindítani, ki-beszállnak belőle, tologatják. Közben szenvedő kiáltások, rövid vezényszavak hallhatók. A csatától néhány percnél sétára az út szélén szárazföldön ragadt, oldalára dől kishajóra lelünk, amelynek kajütjében falánk nő eszik, miközben zsinórral rángatja a lejárati fedelét. A tetőn lekötözött, szenvedő, rab férfi rángatózik; a „partra vetett hajó, tatra vetett ember” címmel illethető mini performansz különös hangulatot kelt. Hasonlóan érdekes a következő, újabb sétával elérhető helyszín eseménysorozata is: roncsstemetőben, felborult autó előtt környezetbe illő, ápolatlan modell pózol, a helyszín „dízájnát” rendezgető sztárfotós egy dombtetőn ül, kalapos domina szavára mindig megszokottá válik a munkáját, és felrohan a nőhöz, aki – feltehetően – instrukciókat sug a fülébe. Az ismétlődő, de mindig változtatott jelenetsort egy közeli emelvényről felhangzó szónoklat szakítja meg: egy férfi és egy nő felolvassa a *Budapesti Egyezmény* című, 2008-ban nők és férfiak között kötött békedekrétumot.

A felolvasott szöveg igazolja az addig látottakat (háború, nők és férfiak harca), ugyanakkor csalódást kelt. Megtöri ugyanis az addig észlelt világ a helyszínből és a tárgyakból is adódó, egyedülállóan különleges hangulatát. Az előadás szórólapján olvasható, hogy a felhangzó szövegek egy része Andrej Tarkovszkij *Stalker* és *Andrej Rubljov* című filmjeiből származik. Nos, a békedekrétum felolvasása a *Kurázi papának* körülbelül úgy hat, mintha a *Stalker* víziói közepette egyszer csak citálni kezdenék a breszt-litovszki békeszerződés passzusait. De tény: sok hasznos, sőt – a darab szempontjából – nélkülözhetetlen információ birtokába jutunk. Megtudjuk, hogy a férfiak területe a Duna budai oldala, a nőké pedig a pesti lett. Ahol pedig állunk, a Szentendrei-sziget semleges, amelynek különleges státusa a későbbi történések szempontjából fontos tényező lesz...

A felolvasás után nincs idő morfondírozásra, mert hatalmas csinnadrattával (fém- és gépzajjal), fáklások kíséretében megkezdődik Kurázi papa bevonulása. A vasgépezet traktor tolja, a hátán lovagol Andrej, a vasló gazdája. Rövid szünetnek is beillik, amíg a mélabús, de dicső hadvezérként vonuló Andrejt a volt gyerektábor másik végébe kísérjük, ahol az egykori kis pajtások hálóbarakkjaiból képződött semleges „falu” terül el. A falu főterén Andrej leszáll a magas vaslóról, és egy piciny hintaló nyergébe ül át. Mellette – lényem másik testben manifesztálódott alakjaként – egy kerek szék, kámszás figura (ikont?) fest. Itt hangzanak el Schilling szájából az *Andrej Rubljov* szövegfoszlányai. A monológ után a Duna-parton filmvetítés kezdődik, a vásznon láthatóvá válik, amint Kurázi papa a kihalt Lánchídon átkel Pestre. Aztán a nő oldalról menyasszonyokat szöktet át a semleges szigetre, akik – kis tutajon – élőben is megérkeznek, és hamar benépesítik a falu barakkjait, amelyekben hamarosan újabb élőképek, performanszok lesznek láthatók.

A barakkokba bekukkantva mélyebb értelmet nyer a mondvacsinált történet és a banális szövegű békeszerződés. A menyasszonyok között ugyanis vegyesen találhatók férfiak és nők. Férfi és nő ösi, banális, elcsépelet ellentéte – a nemi szerepek és a külsődleges ellentétek groteszk feloldásával, megszüntetésével – általánosítható abszurditássá válik. Vele együtt abszurdá válik a világtörténelem valamennyi háborúja, idióta szemben állása, ellenséges táborokra szakadása. Mert a férfiakat és a nőket, még ha háborúznak is, nem lehet erőszakkal, mesterházas szétválasztani, az ugyanis az élet végét jelentené. A látottak értelmezésének lehetőségét Andrej monológja alapozza meg. A festő „ki akarja ásní az igazságot”, de fél, hogy „ha megnevezi, elveszti az értelmét”. Phéaillie is az ürügyül szolgáló bugyuta történettel és az értelemmel alig követhető világot teremtő, kísérleti színházi eszközeivel igazságot akar felmutatni, de azt ő sem nevezheti meg, mert – mint ahogy példát hallhattunk rá a békedekrétumban – a megfogalmazott igazság elveszti az értelmét. „Vajon nem lenne jó a tudatlanság homályá-

Szentendrei földrajzóra

ban a szív útját követni?” – fogalmazza meg a kérdést Andrej, mintegy használati utasítást adva a további vizslató, nézői bolyongáshoz. A barakkokban történetek észleléséhez ugyanis nem az értelem hideg fényére van szükség.

Mert hogy a barakkokban furcsa események zajlanak. Például: meztelen férfi idegesen ágyon ül; menyasszonyruhás férfiak és nők két barakkot összekötő, kétszintű hídon közlekednek; szakállas férfi vízzel elárasztott szobában profetikus hevülettel felolvast; férfi menyasszony félmeztelenül négykézláb áll, nagy bajszos, szintén félmeztelen nő hátulról ütemesen termékenyíti. Barakkon kívül is találhatók érdekességek: egy menyasszony szögletes lavórban mossa a kezét, és (leendő?) házasságáról mesél, egy másik pedig ketrecben kis kád szélén ül, és zuhanyrózsából szétartó sugarakban pisil.

Mire mindegyik akciót (néhányat többször is) megszemléli, már hervadni kezd a néző bóklászókedve. Az előkerült Andrej igyekszik is felpörgetni a darab végét: kiabálva a pisilős lány ketrecéhez invitál mindenkit. Kiszabadítja a menyasszonyt (aki maga Duna kisasszony – Sárosi Lilla megformálásában), és ölje kapva a folyóba sétál vele. Tután érkezik Kurázi papa, amelyre felülnek, és... Úgy hallottam, mindegyik előadás máshogy ért véget: az általam látottan a vasló beakadt a stégbe, Schilling vízbe ugrott, először megpróbált segídekezni a kiakasztásában, majd elúszott a sötétben. A hiba elhárítása után Sárosi vízilovagolva követte, a nézőket pedig a menyasszonyok kara, csatárláncot alkotva, diszkrétan a révhez kísérte.

Nem tudom eldönteni, hogy a *Kurázi papához* hasonló produkciókhoz kell-e feltétlenül jól megírt, értékelhető színdarab. Nekem mindenestre feltűnt a hiánya. Mint ahogy értékelhető színészi játékot is – a produkció jellegéből adódóan – alig, csak elvétve élvezhettem. Viszont az előadás jóvoltából egészen különleges világba kirándulhattam, amelyben már kezdtem otthonosan érezni magamat. Tudva, hogy ugyanoda soha többé nem térhetek vissza, szomorú lettem, amikor el kellett hagynom. Lehet, az előadáson sikerült megéreznem az élet egyik furcsa igazságát, amit – természetesen – én is csak értelmének elvesztése árán nevezhetnék meg.

Egy héttel később a szentendrei nyári színházi szezon jól ismert, patinás játszóhelyére, a Fő térre kirándultam. Az ötszáz éve született dalmát Marin Držić *Dundo Maroje* című reneszánsz vígjátékának előadása sok-sok kacagást ígért, és mellette némi aggodalmat is felkeltett bennem: nem szerettem volna ugyanis maga után hiányérzetet hagyni, könnyű nyári haknit látni. Persze Vidnyánszky Attila rendező neve és Debrecenben (nem kevésbé „hozott anyagból”) felépített társulatának fellépése már előzetesen eloszlatta aggodalmaim jelentős részét. Az előadás pedig (a tetszési indexem magasra emelése mellett) a legnagyobb elismerésemet is kiváltotta. Vidnyánszky ugyanis (nem először) bebizonyította, hogy „szórakoztató nyári színházban” sem kell feltétlenül szimplaságával idegesítő, édesbús hangulatban unalmas geggekkel operálni, elcsépelet poénokat puffogatni, vagy éppen alpári beszólásokkal röhögtetni. A *Dundo Maroje*je mestermunka. Nem állítom, hogy soha nem látott rendezői ötletek hemzsegnek benne, de az előadás mindegyik jelenete invenciózus, elmélyült munkával előcsiholt, gondosan kidolgozott megoldásokkal van tele.

Vidnyánszkyhoz méltatlan is lenne az életműből kilógó, egy nyári fogyasztásra készített, „eldobható” haknielőadás. Illeszkedik is a Držić-rendezése az oeuvre-jébe. A *Dundo Maroje*je jelenetszerkesztési metódusa az Új színházi *Roberto Zuccó*éra hasonlít, a színészek komédiázása pedig (és egy-egy figura is) a *Karnyónéban* színre lépő alakokra emlékeztet. A *Roberto Zucco* drámai hangulatú, de sodró lendületű előadás volt, jelenetei úgy követték egymást, mint a fotostúdióban készült, sorozatban exponált fényképek. A *Dundo Maroje*ben persze tömeggyilkosság és drámai hangulat nincs, de – Vidnyánszky rendezésében – nem is egyszerű reneszánsz vígjáték a darab. Mert abszurd, humoros, mai (!) társadalomrajz is kerül bele, sőt az abszurd groteszk néha kifejezetten az örületig fokozódik benne (például a rockos beüvöltéseknél, vagy a mozgalmal tömegjelenetekben).

Jól sikerült és könnyedén jelentéssé válik az előadás átszövő, állandó, játékos anakronizmus: mai és klasszikus zene

és ének hangzik fel rendszeresen (Wagnertől a Doorsig), mai öltözetek, tárgyak, közlekedési eszközök láthatók, mai beszólások hallhatók. A fogyasztói társadalom bírálata mondanivalóként nem elcsépelet, odavetetten, hanem mai, hűs-vér figurák megrajzolása és szerepeltetése révén jelenik meg. Telitalálat például a három dubrovnikai ifjú „apás-mobiltelefonos” jelenete. De a kitűnően sikerült képek és motívumok, valamint a nagyszerű színészi alakítások felsorolása még hosszasan folytatható lenne. Az alábbi jelenetekben mindkét kritérium teljesül: Pomet (Mészáros Tibor) és Petrunjela (Szűcs Kata) vidéki táncversenyekre emlékezik; Hugo (Jámbor József) „hódító” énekszámokat ad elő; Popiva (Vranyc Artúr) lehengerlő „sztárfotózás” közben szedi rá Laurát, a római kurtizánt (Újhelyi Kinga); Maro (Rácz József) csak szolgája sűgása és a tenyerére írt puská segítségével tudja felmondani apjának (Dundo Maroje szerepében: Kóti Árpád) az aktuális hazugságsorozatot. Bármennyire is maradéktalanul élveztem az előadást, a második felvonás közepétől azért drukkoltam, hogy mihamarabb vége legyen. Ebben közrejátszott az éjféli felé fokozatosan sarkvidékié váló hőmérséklet, de attól függetlenül is megkockáztatom: feleslegesen hosszúra van szabva az előadás. De biztos vagyok benne, hogy az időtartam (is) a koncepció része (Vidnyánszky nem csupán kellemes estét akar szerezni a nézőnek, hanem olyan színházi élményt is, amelynek feldolgozása gondolkodást és folyamatos ráhangolódást igényel).

A váratlanul érkezett hideg ellenére Szentendre földrajzi fekvése még mindig kiváló, és az sem mellékes, hogy a Teátrum idei két, a maga műfajában bátran kísérletező előadásával a város a magyar színházművészet térképén is rangos helyet szerzett magának.

KUTSZEGI CSABA

Kurázi papa. Rendező: Philippe Phéaillie. Marin Držić: *Dundo Maroje.* Rendező: Vidnyánszky Attila. A Szentendrei Teátrum közös produkciója a Le Phun és a Krétakör társulatával, valamint a debreceni Csokonai Színházzal.

U-barátaink Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda ()** és vendéglő (Hotel Ardealul) – **B-dul Revoluției nr. 98.** – a Szentháromság-szobor és a színház szomszédságában.
www.hotelardealul.ro
Tel.: +40-257-280-840, fax: +40-257-281-845

Hotel Central (*)**
– szálloda, vendéglő, catering, konferencia és reptéri transzfer –
Str. Horia 8., a belvárosban.
www.bwcentral.ro e-mail: hotel@bwcentral.ro
Tel.: +40-257-256-636, fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (*)**
– szálloda, vendéglő, szabadidős sportlehetőség, konferenciaközpont a Maros partján, panorámás környezetben
Str. Romanilor nr. 47.
www.hotelcoandi.ro
e-mail: contact@hotelcoandi.ro
Tel.: +40-257-287-777, fax: +40-257-287-775
Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.
Arad-Hegyalja-Ménés, borturizmus dr. Balla Géza pincészeténél, borkóstolás, szálláslehetőség.
„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!”
Borod setét mint a cigány leány;...”
(Vörösmarty)
www.wineprincess.ro
Tel.: +40-257-251-000 +40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –
Str. Lucian Blaga 3.
Tel.: +40-(0)357-43-606; +40-(0)740-641-235,
e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria
Str. M. Eminescu nr. 55-57.

Szabadidő központ

Maros Tájvédelmi Park (Parcul Natural Lunca Mureșului, Romsilva)
– látogató és információs központ, természetvédelmi nevelési központ, vadállomány-megfigyelő és -követő lehetőség, tudományos konferenciák színhelye, erdei szállás lehetősége, vízi- és kerékpáros túra lehetősége –
www.luncamuresului.ro
e-mail: parc@luncamuresului.ro
Tel.: +40-257-258-010

Stúdió a labirintusban

Minden jel arra mutat, hogy október végére elkészülhet a Kolozsvári Állami Magyar Színház stúdióterme. Az esemény fontosságáról, a stúdióinak közzönhető műsortervbeli változásokról, az Európai Színházi Unió idén ősszel Kolozsváron és Bukarestben megrendezett fesztiváljáról nyilatkozott Tompa Gábor rendező, a kolozsvári magyar társulat igazgatója.

– *Hamarosan elkészül a stúdióterem. Mint minden színházépület, ez is egy adott színházestétikát, színházszemléletet tükröz. A stúdióterem megléte milyen újdonságot hoz kinézetében, belső terében, funkcionalitásában a kolozsvári magyar társulatnak?*

– Talán azzal kezdeném, hogy ezzel a stúdióépítéssel bekerülhetnénk a negatív rekordok könyvébe, hiszen 1996 végén készült el az épület terve, ami eleinte bontási terv volt, hiszen a régi, Janovics-féle első magyar filmstúdió helyén épült a stúdió, ahol az évek során díszletraktár működött, egy olyan díszletraktár, ami nem volt egy szintben a színpaddal, a beomlás veszélyével fenyegetett éveken át, és sokáig nem kaptunk bontási engedélyt sem. Gondoltuk, hogy nem elég a bontási engedély, mert oda új raktár kell legalább. Ekkor támadt az az ötlet, ami nem is az én ötletem volt, hanem évek óta felismert létszükséglet, hogy építsünk az emeletre egy stúdiót. A gazdasági igazgatónk, akiben még az a régi mentalitás dolgozott, hogy bármit is terjesztünk elő, azt úgysem hagyják jóvá, a hátam mögött, és a tudtom nélkül: különválasztotta a raktártervezetet a stúdiótervtől. Amikor lejtettek azok a bizonyos urak a minisztériumból, elkezdtem beszélni ennek a stúdiónak a fontosságáról és úgy néztek rám, mint egy örültre, hiszen nem tudták, milyen stúdióról beszélek, mert a gazdasági igazgató csak a raktártervet küldte fel jóváhagyás végett a művelődési minisztériumba. Amikor Ion Caramitru lett a művelődési miniszter, akkor végre megkaptuk mindkét engedélyt. Nagyon nehéz volt elkezdni a munkát, aztán lassan felépült a raktár, de ezt követően bő három évig állt a munka.

– *Mitől mozdult ki mégis a holtpontról a történet?*

– Tavaly végre megszavazták azt az 1,6 millió eurót, amely része egy világbanki kölcsönnek, amelyet különböző kulturális intézmények tatarozására, vagy felépítésére fordítottak. Ilyen például a bukaresti városi könyvtár és mások. Most már úgy tűnik, hogy megvalósul a stúdió terve, és 2008. október végéig át is adjuk. Már áll az épület, csak a stúdió technikai felszerelése maradt hátra: a világítás, hangosítás, hangszigetelés, a belterület, a padozat... Változtatható nézőterű, száz férőhelyes stúdió lesz, alapterülete 180 négyzetméter és a magassága 7 méter 40 centi. Úgy tűnik, hogy az Európai Színházi Unió fesztiválja alatt ünnepélyesen felavathatjuk. Remélhetőleg, mert nem mondhatok biztosat mindaddig, amíg nem látom.

– *Úgy tudom, hogy a stúdió Janovics Jenő nevét viseli majd.*

– Egyhangúlag döntöttünk úgy, hogy a stúdiót Janovics Jenőről nevezzük el, hiszen a másik nevet, ami felmerült, a Harag Györgyét, már a szatmárnémeti színház magyar társulata használja. Janovics neve azért is indokoltabb, mert azon a helyen valóban a Janovics-féle filmstúdió állt, ráadásul ő volt a leghosszabb életű direktor is a kolozsvári színház történetében, és a legsokoldalúbb is, hiszen ő filmet forgatott, tudjuk jól, hogy Korda Sándor itt kezdte a filmrendezői pályafutását, itt jöttek létre olyan filmek, mint például a Bánk bán... indokolt tehát Janovics neve. Ennek a stúdióknak az a művészi rendeltetése, hogy olyanfajta közelséget teremtsen meg a közönséggel, ami ugye másképpen működött akkor, amikor a színpadra ültették fel a nézőket, és tesszük továbbra is, bizonyos előadások esetében, viszont a legfontosabb az, hogy főleg a kortárs fiatal szerzők műveit kívánjuk bemutatni. Olyan évadot tervezünk, ahol hazai, magyar nyelvű, vagy a világirodalom legfrissebb alkotásaiból akarunk bemutatni, és ezekhez fiatal rendezőket szeretnénk meghívni. Szeretnénk rizikót is vállalni, elsősorban a dráma bemutatás terén, ahol egy kissé el is vagyunk maradván. Nem azt mondom, hogy a hazai magyar drámatermés olyan egyszerű lett volna az elmúlt években, évtizedekben. Megszakadt az a folyamatosság, ami a korábbi évtizedeket jellemezte, mostanában is ugye Visky András egy-egy művét bemutatjuk, az elmúlt évadok mindegyikében, és a most következő évadban is, előtte Láng Zsolt, Parti Nagy Lajos darabjait is játszottuk, de ezt most rendszeresebbé akarjuk tenni. Valószínű, hogy a stúdió műsortervének nyolcvan százalékát már a 2009–2010-es évadban a mai drámák teszik majd ki. Olyan fiatal drámaírókat kell meghívni, akiket érdekel a színházi produkcióban való részvétel is, nem csak leadják a drámát, hanem akár részt is vesznek az alkotómunkában. Ez egyfajta kísérlet, ami nélkül nem születhetnek igazán jelentős előadások, és úgy gondolom, hogy amennyiben esztétikailag, minőségileg ez a lehetőség megteremtődik, akkor elsőbbséget a hazai művek élveznek majd. Fiatal drámaírók, fiatal rendezők műhelyévé szeretnénk alakítani ezt a stúdiót, ami nem jelenti azt, hogy másfajta előadásokat kizárnánk ebből a körből. De az mindenképpen fontos, hogy ne ugyanaz történetjék, mint a nagyszínpadon. Előfordulhat olyan eset is, hogy a nagyszínpadon zajlik egyfajta előadás, a stúdióban pedig ettől teljesen eltérő.

– *Anézők bizonyos része nehezményezte, hogy nincs elég nagyszínpadi előadás; most esély teremődik arra, hogy szélesebb lesz a bemutatott előadások palettája?*

– Úgy érzem, hogy ezek a kijelentések eléggé alaptalanok, és nem felelnek meg a jelen valóságának. Ebben az évadban is többnyire nagyszínpadi előadások lesznek majd, és előző évadban is volt legalább három nagyszínpadi előadás: a *Gianni Schicci*, a *Borisz Davidovics síremléke*, a *Maszathey*... Ezek mind nagyszínpadi előadások voltak. Nem hiszem, hogy máshol, egy 857 férőhellyel rendelkező színházban, úgy, hogy ráadásul megosztják ezt a teret egy másik intézménnyel, több nagyszínpadi előadást mutatnának be. Úgy látom, hogy a műfaji sokféleségnek is eleget teszünk, de nem azért, mert végigsétálunk a városnegyedeken és megkérdezzük szűrőpróba-szerűen a nézőket, hogy mit szeretnének látni, mert a színház nem így működik. A vendéglő, a kaszinó, az örömhelyek és egyéb intézmények ilyen módon elégítik ki az esetleg rendezetlen életű polgárok igényeit, de a színháznak más a funkciója. A színháznak egyfajta magaskultúrára való nevelés a funkciója, és a világról, a társadalmi jelenségekről próbál olyan kérdéseket feltenni, vagy olyan kérdésekkel szembesíteni a nézőt, akár szórakoztató formában is, amelyek izgatják, amelyekről nem tarthatja távol magát. A színházunk nézőserege rendkívül megfiatalodott, rendkívül meggyarapodott az elmúlt évadokban. Minden előző évadhoz képest általában ötezerrel nőtt a nézőszámunk, ami nem kevés, és ha összehasonlítjuk, az ugyanabban az épületben működő magyar operával, akkor azt hiszem, hogy jóval magasabb a látogatottságunk, az előadásaink száma, és így tovább. Nem beszélve most a művészi minőségről, amit nekem nem tisztem elbírálni (a véleményem megvan róla), de zárójelben annyit megjegyeznék, hogy legalábbis egészen más irányba gondolkozunk és haladunk, és azt hiszem, ezt jelzi, hogy a színházat felvették Európa 17 legrangosabb színházának az Uniójába, az Európai Színházi Unióba; hogy mindkét országban, Magyarországon és Romániában is az Andrei Șerban által rendezett Ványa bácsi az év legjobb előadása lett, a Román Színházi Szövetség és a magyar kritikusok díját is megkapta.

A közönséget az becsüli inkább, aki nem becsüli le a képességeit, és nem gondolja azt, hogy ez a színház magas bizonyos rétegeknek, hanem azt gondolja, hogy minden jelentős

www.huntheater.ro

színpadi előadás minden rétegnek szól. Igenis: a néző felnőtt, érett ember, és remélhetőleg megvan az általános kultúrája, nyitottsága, gondolkodóképessége, polgári érettsége ahhoz, hogy az értékek felé vonzódjék és megtalálja azokat. Az nézi le a közönséget, aki demagóg módon állandóan valami olcsó igényekről beszél, valami prostituált színházról, valamiféle szórakoztató, könnyű műfajokról, holott, én úgy érzem, hogy a néző nem egy amorf massa. A néző egyenjogú partner, párbeszédet kell vele folytatni, provokálni, gondolkodásra készíteni. Napjainkban azt látom, hogy az iskoláktól a médiáig egyfajta szubkulturális jelenség harapódzott el, aminek a következménye a magaskultúra eltűnése is lehet. Ez sokkal riasztóbb jelenség, mintsem hogy mi ilyen időkben homályos igényeket elégítsünk ki.

– *Egy felső szubkultúrát helyeztek szembe az alsó szubkultúrával, vagy inkább egy mindenféle szinten megnyilvánuló beszédmódot próbáltak alkalmazni, amihez bárki kapcsolódhat?*

– Mi nem egyfajta szociológiai úton jutunk el a műsortervünk kialakításához. Egyszerűen azt szeretnénk, ha egy nagyon jó társulatunk lenne (most már mindkét országban a szakmából a legjobb társulatként emlegetnek sokan), azt szeretnénk, hogy a legjobb szerzőket, a legjobb rendezőket, a legjobb tervezőket, a legkiválóbb színpadi zeneszerzőket hozzuk össze egy-egy alkotás erejéig, és ebből származhat minőség. Minőséget akarunk tulajdonképpen. Ha az autógyártással hasonlítom össze, akkor nem hiszem, hogy valaki azt mondaná, hogy a turbó, vagy v-motoros autót a régi gőzgépekkel kell lecserélni, mert valaki úgy gondolja, hogy így jobb. Az egy nosztalgia tulajdonképpen. Más kérdés, hogy valaki nem szereti mondjuk a BMW-t és inkább a Trabantot választja. Ez izlés dolga, amelyre Lautréamont azt mondja: senki sem fog megorrolni, azért, hogyha kedvenc ételéd a karamella, csudás tréfája a természetnek – egyszóval lehet nem szeretni a BMW-t, de nem lehet azt állítani, hogy nem egy jó autó, mi jó „autókat” akarunk.

– *Éppen a választás lehetősége adatik meg a nézőnek, hiszen számos izgalmas előadásból válogathatnak idén ősszel az Európai Színházi Unió fesztiválján.*

– A fesztivált tavaly ítélték meg nekünk, az Interferenciák fesztivál után, ahol több uniós tagszínház vett részt és számolt be lelkesen az itteni szervezésről és az előadások fogadtatásáról. Tíz nap alatt körülbelül nyolcezer néző látogatott el ezekre az előadásokra, és fogadtatás zúfolt házakkal és ovációval a különböző előadásokat. Az idei fesztivál Kolozsváron és Bukarestben lesz. Amikor nekifutottunk, még nem tudtuk, kik lesznek a közel egymillió euró költségvetésű fesztivál támogatói. Mindkét városban külön-külön költségvetéssel zajlik a fesztivál. Bukarestben több előadás lesz, nálunk kevesebb, mert kevesebb a pénz és ennek egy része még mindig csak ígéret formájában létezik. Viszont az mégiscsak nagy áttörést jelent, hogy Kolozsvár önkormányzata, azt hiszem ötven év óta első ízben, jelentős összeggel, 200 000 euróval támogat egy fesztivált, amelyen itt lesz Roger Planchon lyoni társulata, ők nyitják a fesztivált Ionesco Amadée-vel; itt lesz a belgrádi Nemzeti Színház, a palermói Garibaldi Színház, a milánói Piccolo Színház, a bukaresti Bulandra Színház, és mi, házigazdák is, öt különböző előadással. Ez egy hosszú fesztivál. November másodikától december huszadikáig tart, és körülbelül ötnaponként látható kétszer egy-egy tagszínház produkciója. Történik mindez az európai interkulturális évében, és én azt hiszem, hogy a fesztivál Kolozsvárnak is egy nagyon fontos esemény, és a város dicsőségére válik, talán még a TIFF sem mérhető egy ilyen jellegű rendezvényhez, bár egyre izgalmasabb és egyre jelentősebb fesztivállá válik.

– *Ha már fesztiváloknál tartunk, a kolozsvári közönség kezd hozzászokni ezekhez. Mi lesz a jövő évben?*

– A 2009-es évre nem tervezünk fesztivált, mert nagyon megterhelő két egymást követő évben két ilyen nagy fesztivált megszervezni, de 2010-től szeretnénk akár két, akár háromévenként folytatni az Interferenciák fesztivált, ami úgy érzem, sikeresen indult. Nyilván át kell gondolni kissé a profilját, és az a tény, hogy most a stúdió felépült, változatossá teheti az Interferenciákat. A stúdióval maradván, jelenleg meglévő előadásokat természetesen nem viszünk át a stúdióba. Gyerekelőadást tervezünk először is (mert nem volt már két évadja), Geanina Cărbunariu rendezésében, aki egy készülőben lévő darabját átveszi valószínűleg, és akiről tudni kell, hogy a darabjait már Münchenben és Berlinben, a Schaubühne-ben is játszották, ezenkívül Bécsben és New Yorkban is. Szerintem ő valóban generációjának egyik legtehetségesebb alakja, nem érvényes rá az a Magyarországon, de másutt is divatos jelenség, hogy ha a kritika mostanában felkap egy fiatal rendezőt, egy alkotót, és zseninek vagy messiásnak kiáltja ki egyetlent, vagy két-három munkája alapján, és aztán egy adott pillanatban, a csúcsról elejtik, és pedig ugyanazok a kritikusok, akik ugyanazért, amiért felmagasztalták, később lehordják a sárga földig, vagy dilettánsnak nevezik. Ez egy nagyon furcsa, a kritikai tudatot és a kritikai erkölcsöt sajnos nem túl jó fényben feltüntető jelenség, aminek hosszú távon nem tudom mi az értelme, de elég veszélyes jelenség. Mert azt hiszem, hogy a rendezés, a színházi programok, hosszú távú történetek, nem pedig valami közvetlen, azonnali motivációk keresése, vagy közvetlen provokációkra adott felelet.

KARÁCSONYI ZSOLT

A Térszínház embertől emberig szól

A hajdanvolt Óbuda arculatát szinte már csak a Fő tér őrzi, az ódon Zichy-kastély áll egyik oldalán. A kapuboltozat falkockáin lépdelve jutunk a hatalmas négyszögletű udvarra, mely kizárja a város zaját, őrizve a múlt, a jelen, s reméljük, a jövő békességét is. Az oldalszárny emeletén lakozik a Térszínház, melyről közel s távol sokan tudják: aki ide betér – értéket talál, gazdagabban távozik.

– Ahogy belépünk a színházterembe, körben csupa fekete a fal, miért? – kérdezem a Térszínház egyik művésztől.

– Ez egy kicsi színház – magyarázza **Szamosvári Gyöngyvér** –, egy térben van a nézőtér és a játéktér; a megvilágítás a reflektorokkal és árnyékokkal nem verí szét a látványt. Így dramaturgiai jelentősége van – teszi hozzá, aztán egy magas, barna férfi felé fordul: – Berakhatom ebbe a piros dobozba a Karnyóné-cipőmet?

– Persze – válaszol a megszólított a sokadik kérdés után, ami a zaj miatt csak nehezen jut el hozzám; közben másodmagával egyenget egy földre terített óriási dekorációt.

– Most épp leszerelik vagy fölépítik a színpadot? – lépek közelebb.

– Mindkettőt – vágja rá **Balácsi István** –, mert utazunk a hétvégén a Karnyónéval, vendégszerepelni, s annak a díszlet-emeletét vettük le fölről, ugyanakkor egy másik előadáshoz, az Antigonéhoz pedig fölteszünk díszleteket.

– Hogyan találkoztak, a színház és ön?

– Egy ismerősöm mutatott egy újsághirdetést, amelyben a színház a Csongor és Tünde címszerepére keresett valakit. Így kezdődött, másfél évtizeddel ezelőtt... Számomra a Térszínház volt a színészmesterség iskolája. Bucz Hunortól és kitűnő kollégáktól tanultam. Itt volt stúdiózás, komoly műhelymunka éveken át, abba kapcsolódtam be. Szeretek itt lenni, jók a színésztársaim, jó darabokat játszunk; azzal foglalkozunk, amit szeretünk, és fontosnak tartom, amit csinálunk... Ez éppen elég nekem.

Mellettünk valaki éppen a Karnyóné háttérfiggyőnyét próbálja összehajtogatni.

– Az a jó egy ilyen kis színházban, hogy mindent kell csinálni, mindenhez kell érteni – mondja **Nagy Zsolt** –, meg az a nehéz is benne. Néha összekeveredik a színész a világosítóval vagy a díszlettervezővel vagy a pakoló emberrel. Eredeti végzettségem elektrotechnikus, érettségi után kerültem a színházba, ennek már huszonnyolc éve. Akkor még Újpesten voltunk, s mindenki munka mellett tevékenykedett, ki mihez értett. Kézenfekvő volt, hogy a világosításban segítkeztem. Akkor még volt profi fővilágosítója a színháznak, **Hutter Ferenc**, később a Karinthy Színház fővilágosítója lett. Mellette tanultam a szakmát, most már én kezelem a reflektorokat, a hangosítást.

– Meddig kell tanulni a színészetet?

– Hál’Istennek egy életen keresztül! Ez nem olyan, mint a biciklizés, ezt el lehet felejteni. Ahogy a csontjaim öregednek, úgy fárad el hamarabb a test, és evvel együtt csontosodik meg a lélek is. Ezért kellene mindig az új feladatokat. Minden szerep lehetőség a megújulásra. Minden szerepben találok egy olyan gondolatot, olyan részt, amit szeretni lehet. Ha nem keresek magamnak egy olyan pontot, ami kedvemre való, tehát hogy érzelmileg nem tudok ráhangolódni, akkor nem tudom megtanulni. Összeakad az ember nyelve, nem úgy mozdul a lába. Máskor pedig éppen egy mozdulatért szereti meg a szerepet az ember.

– Mennyit tud adni egy szerephez saját magából, élethelyzeteiből, tapasztalataiból?

– Az attól függ, hogy milyen figurát kell megjeleníteni. Vannak olyan szerepek, amelyekbe a hétköznapiok jobban bele tudnak szűrődni, máskor viszont emelkedettebb szövegekkel kell foglalkozni. Akkor pedig arra törekszik az ember, hogy a saját életének emelkedettebb pillanatait sűrítse bele.

A képmutogató

Kovács J. István színművésszel érdekes módon ismerkedtem meg. Itt, a Zichy-kastélyban sétáltam, és kopácsolást hallottam. Elindultam a hang irányába, benyitottam az ajtón, és egy nagy műhelyben találtam magam. Ő dolgozott ott, egy nagy szimbolikus hajó-makettet rakott össze. Azt mondta annakidején, hogy a Térszínház mindenese. Hogy is van ez? – kérdeztem most tőle.

– Ahogyan a középkorban kialakultak a mesterségek manufaktúrái, úgy a színházak is. Aztán a XIX. században létrejöttek a nagyszínházak, hatszáz-ezerkétszáz embert befogadó nézőtérrel. Az már nem az igazi, a nagy tömegmértet miatt. A színház embertől emberig szól, igazibb közege az intímabb, kisközösségi műfaj. Amikor harminckét éve a Térszínházhoz kerültem, az akkor még meglévő MOM – Magyar Optikai Művek – kultúrházában kaptunk helyet, intenzív műhelymunka folyt, erős felkészülés, amerikai, angol módszer szerint – amit Sztanyiszlavszkij nyomán találtak ki a színésznevelés számára, rögzítéses játékokkal, fizikai képzéssel foglalkoztunk, együttműködésre koncentrált gyakorlatokkal. Nagyon jó iskola volt.

– Mikortól színész a színész?

– Ez mindenkinél más. Akad egy-két olyan gyermekkori emlékem, amik már erre utáltak. Én 56-ban a kisebbek között voltam, hogy müllassuk az időt a pincében, s ne a bombázásra gondoljunk, meg az orosz tankra, ami lőtte a házat november 4-e táján, ott, az Almássy téren, a nagyobbaknak és a felnőtteknek mi bábszínházat játszottunk: a farkas és a három kismalac (*jóízűen felnevet*), én voltam az egyik kismalac!... Jóval később, egyetemem alatt megismerkedtem ezzel a társulattal, vezetőjével, **Bucz Hunorral**. Akkoriban, a 60-as évek politikai „kurzusával” – illetve azzal a hazugság-világgal, ami körülöttünk bennünket – való elégedetlenség valamilyen formában önkifejezésre indította a

A negyvenedik születésnap elé

fiatalságot. A rock meg a beat nemzedéke vagyunk, de a zene mellett nagyon sok amatőr színjátszó csoport működött hitelesen.

– Egy ilyen kis közösség mennyire képes önálló alkotóközösségként működni?

– Nagyon is! Nemcsak a programokban, vagy hogy milyen műsorpolitikát alakítunk ki, abban is teljes egyetértéssel és önállóan igyekszünk a saját képünkre formálni a színházat, hogy megfeleljünk annak a missziónak, amit vállaltunk. Nagy szabadságunk van, nem kényszerülünk olyat játszani, amit nem akarunk.

– De a sikerért keményen meg kell dolgozni...

– Persze, persze... A siker? Bennünket nem fenyeget a mesterségesen felduzzasztott, irányított látszat-siker... Siker az, amikor harminc év múlva visszajön valaki, és azt mondja, látott annakidején *A madarak tanácskozásában*, és az milyen nagyszerű volt. Sokan szívükbe zárnak. Tizezren, tán százezren is megfordultak évtizedek alatt az előadásainkon, és maradandó élményt kaptak. De ez olyan siker, ami titokban marad; ez egy másik Magyarországot, ez egy másik élet, ez nem a média által tupírozott valóság, ez valami más.

– Látam egy fotót, ami egy téren felállított, képekkel teli festőállványokat ábrázolt, ön pedig magyarázott a félkörben állóknak. Az aláírás az volt: *Képmutogatók. Ez mit jelent?*

– Hosszú ideig nem volt rendes helyünk, nem volt színházunk, eleve bizonytalan volt a létezésünk, és így az érdeklődés mellett a szükség is vitte Bucz Hunort – és vele minket is –, hogy keressünk olyan műfajokat, amelyek hozzánk illenek, könnyen utaztathatók, és nem színházi körülmények közt is megtaláljuk a kapcsolatot a közönséggel. Nem elvont művész-színház az ideálunk! Felelevenítettünk egy középkori hagyományt, amikor a vásárokon úgy árulták a füzetecskéket, regényeket – amiket a ponyvára tettek –, hogy megfestettek belőlük egy-egy jelenetet, és azt kiállították, elmesélve mellé a történetet. Rájöttünk, hogy nagyon jól föl lehet dolgozni a magyar népmeséket, a magyar klasszikusok néhány darabját, legenda-balladát, verses meséket. Végül aztán képmutogató formában, énekekkel feldolgoztuk a magyar földi szentek történetét is, Szent Mártontól Szent Kingáig...

Észrevétlen szálak

Bemegyünk a kis irodába, egyikük újságot nézeget, a másik a következő napi szerepet lapozza, a számítógépnél hosszú barna hajú nő ül, **Zanotta Veronika**, és éppen azt tudakolja a többiekől, hogy megnézte-e valaki az e-maileket... Egyik szerepe jut eszembe a **Rongylabda** című darabban. Ő volt Verácska, a nyugalmazott tanár húga. Az író, **Hegedős László** kivégzett bajtársai emlékének és unokáinak szánta ezt a művet, az 56-os nemzedék hagyatékaként... „a történelmet elszenvédők jussaként.”

– Mielőtt ezt a darabját megírta Hegedős László, már nagyon közeli barátja volt a színháznak. Konkrétan ránk formálta a szerepeket: az Estvánt Kovács J. Istvánnak, a Gyöngyvérnek, a Verácskát nekem. Személyes emlékeim ugyan nincsenek 56-ról, de elég sokat gondolkodtunk, beszélgettünk róla közösen. Amikor ezt a darabot elolvastam, zavarbaejtő volt, hogy mennyire ismer engem. Annyira tudta, hogy én mit fogok tudni megcsinálni; hogy az emberek mennyire kötődnek egymáshoz észrevétlen szálakkal. Ez megtiszteltetés volt, természetesen. De a barátság az hosszú volt, legalább húsz-huszonöt éves. Sajnos már elvesztettük őt.

– Harminckét éve van a Teraszínháznál, mi kell e kitartáshoz?

– A véletlen folytán kerültem a társulathoz – bár sokan azt mondják, hogy nincsenek véletlenek. Nagyon izgalmasnak találtam a munkát a Teraszínházzal, most is izgalmasnak találok. Bár sokat változott azóta a helyzet is körülöttünk. De hát ez természetes. A Teraszínház – azt lehet mondani – az én is vagyok. Az én felelősségem is, hogy olyan lett, amilyen lett. Akik ilyen hosszú ideje dolgoznak vele, valószínűleg így érzik.

– A színésznek az is nagy kihívás, hogyha egy olyan ember jellemét kell megszemélyesíteni, aki nem teljesen önmaga, vagy éppen lényegesen eltérő karakter – magyarázza. – De hát mindannyiunkban ott rejtőzködik minden emberi tulajdonság. A színész talán annyiban különbözik, picit, a „hétköznapi” embertől, hogy veszi a bátorságot, és bármelyiket elő tudja hívni abból a széles palettából, amit emberi léleknek nevezünk; veszi a bátorságot, és olyat is felmutat, ami rossz, az elfogadottal szemben lévő jellem. Karnyóné – egy Bucz Hunor-i felfogásban, és ezt mi is teljes mértékben felvállaljuk – nem vidéki boltosné, hanem egy belvárosi üzlet tulajdonosa. Nézzük meg, hogy itt miként működik ez a Karnyóné-i gondolat: minden eladó. Karnyónét ez élteti, hogy mindent meg tud venni. A fiatal férfiak szerelmét ugyanúgy, mint bármi mást. Én azt hiszem, hogy ez a mai nap is nagyon aktuális.

– A Teraszínházunk újra és újra meg kell harcolni léteért. Miként lehet kizárni a színészi teljesítményből ezeket a gondolatokat?

– Nem tudjuk kizárni. Azt mondja Tamási Áron, hogy azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Odáig nehéz eljutni, amikor ez a választás megérik. Azt gondolja, hogy egy olyan ügy mellett áll ki, ami az ő számára jó ügy, és „otthon” tud lenni benne. Minden energiáját befekteti, függetlenül attól, hogy ez mennyire kifizetődő.

– Tamási Áront említette, s rögtön az jutott eszembe, hogy amikor a Teraszínház a Zichy-kastélyba került, nem sokra rá, 1991-ben, erdélyi körútra indultak. Mit adott ez az út?

– Rendszeresen járunk Erdélybe – és Kárpátalján is volt egy nagy turnénk – olyan falvakban, ahol nagyon ritkán vagy még soha nem járt színház. Ez mindannyiunknak hatalmas élmény volt. Sok helyen léptünk föl: művelődési házakban, templomokban, szabad téren, ahol adódott, sokszor nélkülöztük a színházi körülményeket. De az a fogadtatás, az mindent pótolni tud, ahogyan az emberek várják és nézik az előadásainkat. Ez erősített bennünket abban, hogy érdemes felvállalni ezeket az utakat. Egyébként is Peter Brook mondja: a színházhoz két dolog kell: néző és színész; ha már ez a kettő megvan, akkor létre tud jönni a színház.

„Örzök, vigyázzatok...”

Minden bizomnyal nehezebb egy közösségnek elismerést kapnia, mint esetleg egyes művészeknek. A Teraszínház több mint félszáz bemutatót és másfél ezer előadást tudhat maga mögött. Ennek ellenére nem bővelkedik hivatalos dícséretekben. Vegyük sorra ezeket: 1976-ban a *Szín-Játék-Szín* című televíziós vetélkedő I. díját hozták el, 1982-ben a *Legjobb Kollektív Játék-díjat* kapták, *esztendő múlva Kiváló Együttes* címet. Közben rádióközvetítések, *Duna Tv-felvételek zajlottak, 1991-ben nívódíjjal és 1998-ban Az évad Legjobb Alternatív színháza-díjjal jutalmazták.*

Az viszont egyáltalán nem jellemző, hogy a színház részesíti elismerésben a közönséget, pontosabban leghűségesebb tagjait. Dorcsák Sylviának egyik szobájának falán, bekeretezve, függ egy ilyen ÖVAS-oklevél. A betűszó annyit tesz: „Örzök, vigyázzatok a strázsán!”

– Úgy harminc évvel ezelőtt kezdtük látogatni a Teraszínház előadásait – meséli a mosolygós barna asszony. – Nagyon jó ott lenni. Az előadások után mindig teával kínálnak bennünket, s leülünk beszélgetni. Ez nagy dolog, mert tovább él a darab, gyermekeinkben is jobban megmarad. Van olyan mű, amit többször láttunk már, mint például Páskándi Géza: *Vigék* című darabját vagy az Antigonét. A férjemmel valóságos misziót teljesítünk, mert felhívogatjuk az ismerősöket, és elmeséljük, mit láttunk, hogy kedvük kerekedjen elmenni. Egyszer kértünk egy estét a Teraszínházról, csak a mi ismerőseink, barátaink vettek részt az előadáson. Azóta is emlegetjük!

Óbudán, a Vörösvári út és a Bécsi találkozásának közelében nyílik a Zúzvara utca. Meredek kaptató ez is, ami fölvisz a

dombtetőre. Itt áll Kádár József háza. Belépve azonnal látszik, hogy ez egy csemete-központú világ. Nyolc gyermeket nevelték föl, s huszonnégy unokájuk van. A Kádár-házaspár is tiszteletbeli tagja a Térszínháznak. Meg is mutatják az oklevelet, de gyorsan hozzátesszik: mindenki volt már ott, kivétel a háromnapos dedunoka. Ők maguk Újpest óta „követik” a társulatot.

– Ők is voltak nálunk háromszor, misztérium-játékot adtak elő ebben a nagy szobában – mutat körbe **Kádár József**, majd gyorsan hozzátesszi: – de akkor még nem volt itt ennyi gyermek-holmi... Mi elvettve megünk más színházba, mert nem kedvelem ezeket a modern rendezéseket... A Térszínház nekünk annyira hiteles: érezzük, hogy érzik, amit megjelenítenek.

– Olyan műveket választanak, mindegy melyik korból, amelyek az élet nehéz kérdéseit boncolgatják – szólal meg **Kádár Józsefné** –, azt mutatják meg, hogyan lehet tisztességesnek maradni. És Bucz Hunor olyan egyéniség – Radnóti-díjas, Népművelésért- és Magyar Művészetért-díjas –, akit nem lehet pótolni, nemcsak tehetséges, hanem az emberekkel is tud bántani...

Hunor és Magor

– *Megvan-e még a csiga?* – érdeklődöm Bucz Hunortól, a Térszínház igazgatójától.

– Melyik csiga? – kérdez vissza.

– *Az emblémájuk: „hátamon a házam, azaz a színházam”...*

– Meg – feleli. – Közel négy évtizedes múltunk alatt nagy tapasztalatot szereztünk abban, hogy sosem lehetünk biztosak, mikor verik le a tetőt fölöttünk. Ezért igyekeztünk fölkészülni olyan darabokkal – szabadtéri játékokkal, könnyen összerakható-szétcszedhető díszletekkel –, hogy bárhol tudjunk játszani. Vagyis: hátamon a házam. Tehát fölkészültünk a vándorlásra, mint az üldözött népek és az üldözött kisebbség.

– *Néhány hét múlva negyvenedik születésnapját ünnepli a Térszínház, ami 1969-ben, a Csepel Művek Munkásotthonában, honismereti kör címén alakult meg.*

– Honismereti szakkörként, mert akkortájt nyíltan nem vezethettem színpadot. A magyar nyelv, a magyar irodalom szeretete irányított. Az '56-os forradalom leverése után az irodalom legjobbjai nem kötöttek kompromisszumot a Kádár-Aczél-árával. A „versben bujdosók” folytatták az utóvéd-harcokat, rejtekezve. Akinek füle volt rá, hallotta, akinek szeme volt, látta. Ezért a szabadság iránti szeretetet, az igazság utáni vágyat, legalkalmasabban a líra szolgálta. Mi azért alakultunk, hogy a magyar lírával foglalkozzunk. Előadásainkat, mondjuk finoman, sokszor leállították. Például *Csokonai: Béka-egér harc* című műve az arab-izraeli háború idején a szovjet „érdeket” sértette. *Juhász Ferenc: József Attila sirja* című nagyszabású költeményének oratorikus feldolgozását is le kellett venni a műsorról, mert József Attila akkor még az 56-osok parcellájában volt eltemetve... Aztán még sorolhatnám, hogy *miben mi* fáj, az elvtársaknak. Végül már oda jutottunk, hogy a Csongor és Tünde is gyanús volt számukra...

– *Ezért mentek Csepelről a MOM Művelődési Háza?*

– Igen. Ott két és fél évig tartó elmélyült stúdiómunka folyt, szakmai felkészülés. Felfedeztük a rögtönzés és a magyar színi hagyományok kapcsolatát. Ennek eredményeképpen mertük színre vinni *Arany János* fordításában, mint ösbemutatót, *Arisztophanész: Nőuralom* című komédiáját. Ebben nagy segítségünkre volt, hogy a Pécsi Nyári Színház meghívott bennünket vendégjátékra. Ezt követően pedig a Budapesti Nemzetközi Fesztivál fődíját nyertük el. Nagyjából ez volt az első korszak, majd következett az amatőr színházra alakulás. De ekkor már Újpestre kerültünk, a Derkovits Klubba, egy valamikori katolikus legényegylet épületébe, ami az államosítás után klubként működött, és a rockerek szétverték. Szépen rendbe hoztuk. Igazi színházi élet, komoly műhelymunka folyt, ösbemutatókkal, fesztiválokkal és tanfolyamokkal... Egészen addig, amíg azt nem mondták, hogy felújítják az épületet. Ehelyett eladták, s csináltak benne egy párt-nyugdíjasházat. Azután kerültünk Obudára, a Zichy-kastélyba. De ez már a harmadik korszak, mert egy fél év múlva már pályadíjas színházként működöttünk, és 1990-ben önálló jogi személyévé váltunk. Azóta is pályázatokból tartjuk főn magunkat.

– *Szinte nap mint nap meg kell küzdeniük a létért, a fennmaradásért...*

– Ez természetes! Az alkotó ember, ha nem áruló, és nem a hazugsággepezet kiszolgálója, akkor nem illeszhető össze sem a kemény, sem a puha diktatúrával, így a mostani rendszerrel sem. Azt gondoljuk a művészetről, hogy az igazságot ki kell mondja, mert az igazságnak szívében vagyunk most is, és két évtizede is abban voltunk. Ha kell, az utcán is hirdetjük, hogy jogunk van az igazsághoz egy olyan országban, ahol minimum kétszáz év óta hazudnak, és lényegében tudatos nemzetirtás folyik; ahol az őseredetinktől kezdve a nyelvünk eredetét át a közelmúlt történelmet és a napi történelmet is meghamisítják. Intézményesen. Ha az ember mást mond, mint a Hívatalt, és azt tartja igazságnak, azt kell szolgálnia. Ez missziós munka. Nem vallási kérdés – létkérdés!

– *Hol van most a Térszínház? Nem helyileg, értékrendben...*

– Ne nekem kelljen megmondani, hogy hol van, mert én a Térszínház része vagyok! Nem vagyok azonos azokkal a posztmodern művészekkel, akik megírják saját maguk művészettörténetét, és elhelyezik magukat az úgynevezett fejlődésben, a művészet uborkafáján. Ehhez az uborkafához nekem semmi közöm! Ne kérdezzon ilyet tőlem! Kis színház vagyunk, igazán csak kiválasztott közönség jön hozzánk, nagyon-nagyon elmélyült emberek, akik igénylik a kapcsolatot lélektől lélekig. A toplistán – meg ki a sztár meg megasztár – mi nem veszünk részt. Színházunkban, akár egy kis kápolnában néhány ember összejön, és csendben elmélkedik. Következés-képpen csak azok maradnak meg a nézők között és az előadók között is, akik erre fogékonyak. Arra törekszünk, hogy családi körben, „istálló-meleghen” áldozzunk egymásnak.

– *A jövő...?*

– A már nagyobb gyerekeink részint vesznek a színházi munkában; érzik a felelősséget, a Térszínház szellemi örökségét. Remélem, ha Gyöngyvér fia, *Ákos*, Vera lánya, *Laura*, az én fiam, *Magor*, ha nem is színházat csinálnak majd, de amit tesznek, tisztességesen teszik, e szellemi örökség szerint élnek – a kisebbek és a nemrégien születettek majd követik őket.

VENNESARANKA

Hargitai Péter: A forradalom lánya. Püski kiadó, Budapest, 2006, 203 old. Angolból fordította Lukács Laura. (2500 Ft.)
Millie. Nagyvilág kiadó, Budapest, 2008. Angolból fordította Lukács Laura. (2600 Ft.)

Hargitai Pétert *Peter Hargitai* néven, mint az angol nyelvvel nagy eredetiséggel és szakértelemmel bano költőt és műfordítót tartják számon az Egyesült Államokban. Hírnevét többek közt remekbe sikerült József Attila-fordításaival alapozta meg – az illetékes kötet címe a „Semmi ágán ül szívem”-ből kerekedett angolul *Perched on Nothing's Branches*. Felfigyelt rá a Yale Egyetem irodalmi kánonokat megállapító főtekintélye, Harold Bloom, és eme felfedezésnek köszönhető, hogy József Attilát most már a „Nyugati Kánon” szerves részének tekintik. Hargitai nagy elismerésben részesült az *Amerikai Költők Kollégiumának* elnöksasszonya, Maxine Cummin részéről is, aki különleges szófüzéseinek elegáns voltát, szintaxisát dicsérte.

Mindkét itt említett regény magyar alapelményekből táplálkozik, és mindkettő Cleveland városához kapcsolódik. Tudni kell, hogy Hargitai kilencéves gyerek volt 1956-ban, és még nem töltötte be 10. életévét, mikor a család a közép-nyugat nagy ipari városába, Clevelandba érkezett.

A forradalom lánya úgy kezdődik, hogy egy Barna Izabella nevű tizenéves leány odabátorkodik a gimnáziuma igazgatójához és megkérdezi, hogy miért kötelező az orosz nyelvet tanulni, amikor ő inkább angolul szeretne. Az igazgató felháborodva megleckézti Izabellát, aki ezután rövid idővel belesodródik a békés, fegyvertelen diáktüntetésekbe Budapest utcáin. Két nap múlva a Magyar Rádió előtti csatába keveredik, ahol egy golyózápor eltalálja az édesanyját. Az egyik felkelő, az eset szemtanúja gépfegyvert ad Izabella kezébe, aki lelvi anyja gyilkosát, s ezáltal maga is utcai harcossá válik. Rendkívüli alakokkal ismerkedik meg, mint például a magát Csatornapatkánynak nevező utcai harcossal, valamint Bajusszal, aki a parancsnok szerepét tölti be.

A „szabad hét” alkalmával Bajusz Vácra küld egy fiatal szabadságharcosokból álló különítményt, hogy kiszabadítsák az ott bezárt politikai foglyokat. Izabella régebben elhurcolt apját keresi. Mivel azonban senkit sem lelnek már Vácott, átmennek Kecskemétre, ahol egy még életben levő öreg fogolytól Izabella megtudja, hogy apja egy évvel korábban tüdőgyulladásban meghalt. Izabellát a végsőig letörli mindkét szülőjének elvesztése, de helyzetét még súlyosbítja az a körülmény, hogy Krisztina nevű húgának veleszületett szervi szívhibája van. Izabella életében egyik véres utcai összecsapás a másikat követi, miközben gyászolja szüleit, és a húgáért aggódik. Hargitai leírásai angol anyanyelvű olvasók számára készültek, akik a különféle háború borzalmait elsősorban mozikból ismerik, de Lukács Laura igazán kitűnően sikerült magyar fordításaiban sem válnak unalmasak.

*

A szovjetek november 4-i bevonulása után a szabadságharcosoknak menekülniük kell. Mint érdekes mellékszereplőt, Hargitai felvonultat egy volt apácát, akinek rendjét a kommunista hatalom feloszlatta; ez vezet a menekülők kocsját egészen az osztrák határig. Itt váratlanul megjelenik Bajusz, a mindenki által csodált parancsnok, aki tettei ismeretében katonai szalutálással köszönti Izabellát. A regény azzal zárul, hogy egy osztrák földműves szerkeze veszi a kis csoportot, beviszi őket az első határon túli kisvárosba. Izabella beteg húga ott van velük, és a szabadságharcos nővér leghőbb vágya, hogy elkerülhesse az amerikai Cleveland városába, ahol reméli, megmentik Krisztinát egy operációval.

A *Millie* című, kétszer is megjelent családregegy Clevelandben játszódik, és arról szól, hogy nem minden Amerikába érkezett magyarra lehet büszkének lenni. Mivel a regény önéletrajznak bőven beillő hőse, Nagy Attila, akit az „Attila” név „barbár kicsengése miatt” Art-nak hívnak, épp hogy betöltötte a kilencet (mint Hargitai maga), amikor Amerikába érkezett, s anyanyelvi szinten tanulja meg az angolt, amire rokonsága, s főleg a szülei, szinte egyáltalán nem képesek.

Art-Attila komolyan veszi az amerikai mítoszt, miszerint minden ember egyenlő, és ha valaki például katolikus vallású, mint a regény hősnője, Millie, akkor az lényegtelen, hogy apai felmenői közt volt egy zsidó rabbi, mert nem a vérség-fajiság, hanem a tudatos hovatarozás számít. Sajnos sem apja, sem anyja, sem nagybácsikája nem így gondolkodik, és Art-Attila állandó zargatásnak, valóságos kritikaözönnel van kitéve, amikor bemutatja családjának szívserelme tárgyát, a gyönyörű tizenhét éves Millie-t, aki persze amerikai módra öltözködik és hordja a haját. Art-Attiláéknál ezzel szemben magyaros disznólést rendeznek, s ezen kell a megszeppent fiatal lánynak részt vennie. Millie, aki katolikus vallású, és nem iszonyodik a sonkától, mint ahogyan az apja sem, végigesez a disznótort, de rengeteg mindent nem ért. Art-Attila rengeteget szenved szülei és rokonai lehetetlennél lehetetlenebb beszélőseitől, amiket csak félve és részleteiben mer, azaz képes lefordítani Millie-nek.

Millie szüzlány, aki csak akkor akar Art-Attiláé lenni, ha előtte „összeházasodnak”, ami nem egyéb, mint a szabad ég alatt tartott kétszemélyes fogadalmi eskütétel a hűségére. Miután ez megtörténik, egymáséi lesznek, s ez a „felszabadulás” elővigyázatlanlanná teszi a fiatal párt. Pár hónapos boldogság után, egyik nap a lány hirtelenül korábban hazatérő szülei szeretkezéssel kapják a fiatalokat a konyhai asztalon, s az apa meg akarja a fiút ölni, akinek nagy nehezen sikerül elmenekülnie. A konfliktus szétszakítja a szerelmeket. Millie egy művészet-történeti intézet bentlakásába kerül, Art-Attila meg vadul focizik, és egy Cigány nevű barátjával tölti napjait. Közben a Nagy család helyzete állandóan romlik az apa betegsége miatt. A nagybácsinak, akinek temetkezési vállalat van, gyanús ügyei futnak.

Egy alkalommal Art-Attila eléri Millie-t az internátusban, és végre kibeszélhetik magukat. Közben Art-Attila anyja, és a családi értékeket sokkal inkább magáévá tevő bátyja elutaznak Magyarországra, s ezalatt Art-Attila apja nekimegy kocsjával egy fának, és szörnyethal.

A temetésre Millie is elmegy, s a háttérből szemléli az eseményeket. Art-Attila arra gyanakszik, hogy apját megmérgezték, de ezt nem tudja bizonyítani. A temetés egy elviselhetetlen pillanatában karon ragadja Millie-t „Most azonnal szállj be!” felkiáltással, és nekivágnak

a több napos útnak, Florida felé.

Útközben Art-Attila nagybácsikája ellopott temetkezési autójában – ugyanis ebben utaznak – megtalálja az apja halálára vonatkozó terhelő iratokat.

Kiderül, hogy apját a nagybácsi olyan ételekkel és orvosságokkal etette, amelyek eszméletvesztést okoznak. Art-Attila felhívja a clevelandi rendőrséget, és ezt a tényt tudomásukra hozza.

A regény utóiratából tudjuk meg, hogy a pár 41 éve boldogan él együtt Floridában (akárcsak Hargitai maga és Diane nevű amerikai felesége, akinek nincsenek zsidó felmenői), és több gyermekük és unokájuk született. A nagybácsit emberölésért több mint húsz évre ítélik el, majd szabadulása után kiderül, hogy háborús bűnös is, és nagyszámú, a háború alatt üldözött személy bevagonirozása és halálba juttatása miatt újabb súlyos börtönbüntetést mérnek ki rá. Sajnos Clevelandban sok a régi-módián gondolkodó, ún. „reakciós” magyar, mely jelenséget megszéllőztette filmjeiben a nagy sikerű hollywoodi filmíró is, Joe Eszterhás, aki Hargitai osztálytársa volt alsós korukban. Nem tartanám lehetetlennek, hogy Hargitai regényét bizonyos fókusz Eszterhástól való elkülönülés szándéka ösztönözte, miközben mint Eszterhás maga is, Hargitai sem bírta sokáig elviselni a clevelandi mélymagyarkodást.

Mi derül ki ebből a két regényből?

Véleményem szerint az, hogy miközben Magyarországról az ötvenhatosoknak el kellett menekülniük, ha életben akartak maradni, az viszont tévhit, hogy mindenki ragyogóan beilleszkedett amerikai környezetébe, és máris az angolul beszélő világ díszpolgára lett. A magyar diaszpórának sok tekintetben kiváló a hírneve – orvosok, könyvtárosok, kutatók, Nobel-díjasok stb. – másrészt sok a „deklaszálódott elem”, aki főleg az új nyelv megtanulása terén valott kudarcok miatt csak a saját levében fő, külföldi környezetét lenézi, maga-magát nagyobb-nak hiszi-álmodja, mint amilyen valaha is volt. Az én generációim alkalmasint egyoldalú és szubjektív véleménye szerint a legértelmesebb magyarok Európában telepedtek le, Londonban, Párizsban, Bécsben stb.; az Amerikába érkezettek az USA keleti partjain (Boston, New York, Washington, D. C.), a többiek meg egyféle „sztratifikált” rétegrendszerbe kerülve, „lézengenek” Kanada, Ausztrália és Dél-Amerika különféle vidékein. Természetesen nem lehet és nem szabad általánosítani. Kimondottan nyilas érzelmű, „hungarista” lapot Ausztráliában Fiala Ferenc szerkesztett *Hidő* címen, míg Clevelandban is terjesztették a Buenos Aires-i *Szityakürt* című, a róvásírást utánzó somiológiai lapot.

Hargitai Péter mindkét regénye jelentős hozzájárulás magunkról alkotott emlékeink és képzeleteink realista, nagy művészi tehetséggel megírt újraértékeléséhez, akkor is, ha akad majd olyan olvasója, aki a clevelandi „tükröt” esetleg „ferdetükörnek” véli.

Waianae, Hawaii

* A két könyv angolul:

The Daughter of the Revolution, iUniverse, New York, Lincoln, Shanghai, 2006, 284 old., \$18.95; valamint Millie, első kiadása 2006, második kiadása 2008, iUniverse, 230 old., \$15.95 USD. Mindkettőről írtam angolul a Pembroke Magazine 39. számában (2007) „Twin Novels by a Poet-Translator” címen, 258–260. old.

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Október

Ez történt. Két és fél éve, 31 hónapja írom a Bőséget. Gazdag, szerencsés két és fél év, ezer és ezer oldal újraolvasás, elfelejtett írók újjászületése, feltámadások sorozata. És a törlések. Némely írók úgy maradtak meg az emlékezetben, mint fontos, meghatározó művek gazdái, most pedig semmi. Ma már nem értem, miért rágtam át magam sok-sok százezer karakteren. Az emlékezet persze szelektív. Megesik, direkt töröl valami negatív élmény hatására. Az is megesik, hogy úgy töröl, nyoma sem marad, gépből, képből, fejből, memórialemezről, portálról, polcra – mindenünnen letakarítja. Azt mondhatnánk, mindenki érdeme szerint. De ez nem igaz minden esetben. Az emlékezet ostoba is, nem csak szelektív.

Azt mondhatnám, szükségem volt a 31 hónapra, hogy végiggondoljam mindazt, ami állt és zökögött valóságos rendszer híján, akár a rosszul rakott tragacs. Úgy van, illetve úgy legyen, hogy most egyszerre köszönöm meg az olvasói figyelmet is, a reakciókat, a jót, a sikitást, együtt a lehetőséggel. Köszönöm, és minden jót.

Ötvenhat éves október elsején Bari Károly, 1970-ben, tizennyolc évesen jelenik meg első kötete, a Holtak arca fölé. Nagy csoda a maga nemében. Aztán hetvenháromban az *Elfelejtett tized*. Értelmetlen, de úgy nyolcvanvalahányig minden az irodalomról szól. Folyóirathegyek, könyvhegyek, napilapok irodalmi mellékletei. Akkor semmi nem szól a belső mocskokról, irodalomperemi csalásokról, machinációkról. Most pedig minden arról szól.

Tíz év szünettel, nyolcvanháromban jelenik meg *A némaság könyve*. Tizenkilenc vers, tíz év termése. Nem nagy félkereszt kévékből. „*Nem tartozom azok közé az írók közé, akik minden nap csinálnak egy verset. Számomra a versírás küzdelem: úgy érzem néha, hogy gyöngyhalász vagyok.*” Ennek már huszonöt éve. Nem volt olyan régen, mégsem emlékszik rá senki. Arra sem, amikor Bari Károly, akit – úgy mond – a pártállam, mint jó állam, kebelébe fogadott, ő pedig áspiskigyóként mart ebbe az áldott jó pártállami mellbe. A történetnek már harmincöt éve, így aztán nem csoda, hogy senki nem emlékszik.

Talán maga Bari sem emlékszik az esetre, amidőn „föl lett karolva”, hogy ő legyen „társadalmunk elkötelezett ifjú tehetsége”, ő meg lazán beintett, talán azzal, hogy amennyiben kérheti, őt senki ne karolja sehová, mert van neki anyukája is, szeretője is. Azzal egyáltalán nem volt képes mit kezdeni, amit a kultúra többnyire buggyant hivatalnokai örömmel ismételtettek, hogy „költő elvtárs, neked kötelező hálásnak lenned a fejlett szocialista társadalmunkból neked juttatott javaknak”. Nem gondolta, hogy bárkinek hálásnak kellene lennie. Azt gondolhatta, kapjátok be, barmok. Én a költő vagyok, ti meg a barmok (mondom én XXI. századi szófordulattal).

Van egy verse. A szabadságról szól, 1972. március 15-ről, és arról, amikor a rendőrség megfigyelmezte az önmagát forradalmi lendületbe lovaló budapesti ifjúságot. És itt most egy szűkre szabott dokumentum következik:

„Információs jelentés Bari Károly költő, író-olvasó találkozójáról

A találkozón megjelent Kovács István költő, aki az Európa Könyvkiadó lektora és Konc József az Ifjúsági Fórum politikai lektora. A találkozó a szakosnak megfelelően kezdődött a költők bemutatásával, majd néhány versüket mondták el a fiatal költők. Bari Károly költő elmondta többek között Szabadság című versét /nyomatásban nem jelent meg/ melyet az 1972. március 15-i események után írt. A március 15-i ünnepség alkalmával néhány száz pesti fiatal tüntetészerűen akart koszorút elhelyezni Petőfi szobrához. A költő elmondása szerint teljesen érthetetlenül a rendőrség megverte őket. Bevallása szerint ő is köztük volt. Ez indította a Szabadság című vers megírására. Az egyébként is pesszimista hangulatú vers anarchikus, a szocialista társadalomtól teljesen idegen elveket és kifejezéseket tartalmaz, a vers végkövetkeztetése, aki szót emel a szabadságért, annak el kell vésnie. A vers elhangzása után a résztvevő közönség magyarázatot kért a vers tartalmára és hangulatára.

Bari Károly a következőket válaszolta (1972-ben! – a szerk.): Magyarországon szabadság papíron és szóban létezik. A szocialista társadalom alapja a félelem. Kijelentette, hogy náluk csak a demokrácia van és nincs szabad véleménynyilvánítás. Oktatási rendszerükről és oktatási anyagukról úgy nyilatkozott, hogy semmit sem ér. Felháborítónak tartja, hogy egyrészt a társadalom nem ad lehetőséget március 15-i dátum méltó megünneplésére és a hozzá nem értő pedagógusok miatt, akiket dilettáns, fefejú jelzőkkel illetett, a fiatalok nincsenek felkészítve a nagy nemzeti ünnep megünneplésére, mert ez nagyobb még április 4-étől is. Elmondta, hogy elfogadhatatlan az, hogy nálunk a november 7-i ünnepséget az eddigi gyakorlat szerint ünnepejük, s közben megfélemezünk legnagyobb nemzeti ünnepünkről.

Az est folyamán a politikai nézeteivel és költészettel kapcsolatosan is több kérdést kapott. Szinte kivétel nélkül idézettel vagy képletes hasonlattal válaszolt, ami tovább mérgesítette az est hangulatát.

A marxizmus klasszikusairól és azok téziseiről legyintéssel és cinikusan nyilatkozott: »azok is firkáltak valamit«, de az egyáltalán nem mérvadó. Elmondta, hogy Magyarországon meg van kötve az

ember keze, és nem lehet megteremteni a széles látókörű munkához az alapfeltételeket, mert olyan szűkeik a határok. Azt mondta, hogy vannak selyemhernyók, amelyek meglegszenek a körülöttük levő levelek elfogyasztásával, de vannak madarak, amelyek többre vágnak és azoknak nem lehet határral útjukat szegni. Véleménye szerint egyáltalán nem szükséges az alkotó és közönsége közötti kapcsolat, elég ha csak közvetve találkoznak. Kifejtette azt a nézetét, hogy semmi értelmét nem lát az író-olvasó találkozásnak, szerinte ez csak dilettáns kultúrház igazgatók és irodalommajmolók hobbija, akik úgy képzelik, hogy mindenhez értenek (tudomásunk szerint Szovjetunióban, Bulgáriában is volt már költő találkozó). A résztvevő közönséget többször is megsértette, kijelentette, hogy ássa el magát az, aki egy mai verset nem ért meg és magyarázatot kér hozzá. Azt mondta, hogy ez a mai este is olyan, mint egy nagy pocsoló. Többször hangsúlyozta, hogy a verset nem kell magyarázni, csak megérteni, s ha valaki erre nem képes, akkor nőjön fel hozzá.

Az est lefolyása alatt Kovács István költőtársa több esetben is próbálta megmagyarázni Bari Károly nézeteit illetve közös nevezőt találni a hallgatóság és a véleményük szerint elfogadhatatlan nézetek között, de sem az egyik sem a másik oldalon nem foglalt állást.

Úgy véljük, hogy Konc József – aki a KISZ egyik szakfolyóiratának szerkesztője – a kialakult vitát hagyta tovább folyni, ezzel tulajdonképpen a helytelen nézetek terjesztéséhez járult hozzá. Elvártuk volna tőle, hogy mint kommunista lap szerkesztője, az elhangzott nézetekkel szemben véleményt nyilvánítson. Tekintve, hogy az est döntő része Bari Károly munkájához és egyéniségéhez kapcsolódott, azt tudjuk elmondani, hogy ez a találkozó egyáltalán nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Véleményünk szerint a fiatal költő teljesen vitaképtelen volt, képtelen volt állításait alátámasztani, s válaszok helyett inkább a jelenlévőket sértegette. Bár a vitában a közönség egy része vett részt csak, de senki nem azonosította magát Bari Károly nézeteivel. A költőről az a benyomásunk, hogy politikai tájékozottsága, társadalmi ismeretei, műveltsége nagyon alacsony szintű, ismeretek, információk hiányában mond általánosítást törvényszerű megállapításokat /helytelenül/ a társadalomról és a szocialista rendszerről. Komádi, 1972. június 2., Miru Györgyné sk., pártalapszervezeti titkár

A cirkusz ezt követően a Fővárosi Kulturális Alosztályon folytatódott, majd feljegyzés készült az Irodalmi Osztályon a berendelt költővel: „Az MSZMP KB Kulturális alosztályának 1972. augusztus 17-i kezdeményezésére augusztus 18-án felhívtuk Bükkaranyosról Bari Károly költőt a Művelődésügyi Minisztérium Irodalmi Osztályára, hogy közösen figyelmeztessük őt kifogásolható versei és az irodalmi esteken tanúsított visszatetszést keltő magatartása és kijelentései miatt.”

Egy következő feljegyzés a retorziókat sorolja. Hogy például nem mehet Romániába. Hogy például kivágják őt a nemzetközi VIT-kiadványból. (Van még valaki, aki ismeri a betűszó jelentését: Világ Ifjúsági Találkozó.) Valamint: író-olvasó találkozón nem vehet részt a továbbiakban. És még néhány apróság. Idáig eljutva talán értjük, miért született tizenkilenc vers tíz év alatt. Azt viszont aligha, ha ennyire szerettek bennünket főnökeink, ha minden mozdulatunkat apaként figyelték, ugyan miért nem szerettük őket eléggé. Követhetetlen az ember természete. És ugyan Miruné pártalapszervezeti titkár ki a csudáról ír ma jelentést sk? És kapott-e Kossuth-díjat? Merthogy Bari Károly megkapta.

Ötvenöt éve, 1953. október 2-án halt meg Szép Ernő. Nem volt szerencsés fazon, nem volt szerencsés író, ráadásul derékba kapja előbb Hitler, aztán Rákost, az utolsó tíz évben egyetlen öröme lehetett Szoboszlón kívül, hogy Sztálin nem örlök életű. Tanultam tőle. Mindent. Szavakat. Ezt a szót is: Emberszag. Azt is, hogy már életében úgy mutatkozott be: „Szép Ernő voltam”. Mondatfűzést. Helyzetrajzot. És amit nem érttem. Nem, mert senki el nem magyarázta úgy, hogy értem. Ezt itt:

„En zsidó vagyok? Hogyhogy zsidó vagyok? Mi az? Sárga vagyok én, vagy zöld vagy kék vagy milyen? Eppen olyan testszín vagyok, mint a magyarok. Kinek az ideája volt, hogy én itt zsidó legyek? Nekem bizony isten eszem ágába se volt, hogy zsidó leszek majd, ha megszólaltam. Itt várt a világon az a buta meglepetés, mikor itt kiszálltam. Nekem itt zsidónak kell lenni. Miért? Én magamban, mikor nem gondolok erre, abszolúte nem vagyok zsidó, egy fiú vagyok, a szerelem a hazám, és az istenem a halál! És valaki rám néz, és az tudja, hogy én zsidó vagyok. Mintha ránéznek valakire, akiről tudják, hogy az lopott egyszer! És nekem a szememmel ki kell tartanom ezt a vádat vagy ráfogást vagy elnézést vagy mi az, hogy az embert zsidónak veszik. És nekem úgy kell néznom, hogy igenis, rendben van, jól van, zsidó vagyok. Pedig énbenem ez egyáltalán nincs elintézve. Én az egész dologgal nem vagyok tisztában. Nem vagyok ebbe beleegyezve, se belenyugodva, csak ráhagyom, hogy zsidó vagyok, mit csináljak? Engem kérdeznak, mikor rám néznek. Mit felelek? Én egyszerűen elnevetném magam: de kérlek, hisz ez egy örült ostobaság, csak nem fogunk ebben az érdekes életben ilyesmivel is foglalkozni? Sokszor úgy voltam vele, mintha az egész csak egy rossz vicc lenne, amit énellemem találtak ki, hogy ilyen butaság miatt is szenvedjek. Egész életemben zsidó legyek! Tessék talán felosztani ezt, mint a katonaságot vagy mint egy közmunkát, mindenki szolgáljon, mondjuk, egy évet, mint zsidó, ha már okvetlenül kell valaki zsidó is legyen, azonkívül, hogy ember.”

Hetven éve született Szilágyi István (Kolozsvár, 1938. október 10.) Olyan szerencsém volt, vagy hogyan is fogalmazzam, újra találkoztam Szilágyi Istvánnal (most éppen Tokajban), és szerencsétlen vagyok egy füst alatt, mert el nem tudom képzelni,

hogyan lehet köszönteni ötven körüli író-térkesztőt a hetvenedik születésnapján. Aki nem tudná, kiről beszélek, 1963-tól a kolozsvári Utunk munkatársa, 1990-től a kolozsvári Helikon főszerkesztője. A *Kő hull apadó kútba* című regénye ott lapult minden korabeli olvasó táskájában. A *Hollóidő* már kevésbé, de a *Hollóidő* megjelenésére az irodalom lemasírozott a pincébe. Díjai közül: József Attila-díj (1990), Ady Endre-díj (1992), Déry Tibor-díj (1995), Getz-díj (1998).

Október 28-án születik Ördög Szilveszter. Hatvan éve. (Szeged, 1948.) És nem éri meg a hatvanat. 1973-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-francia szakán szerez diplomát. 1975-től a Magvető szerkesztője, 1983-tól az Új Írásban prózát szerkeszt, én ekkor találkozom vele. Aztán még gyakran, amíg könyveim a Magvetőnél jelennek meg, amíg szét nem hull a Magvető, meg nem szüntetik az Új Írást. És a telefonon. Szilveszter szenvedélyes telefonálós. Végig a kéziraton. Hajnalig. Kétszer. Nála vagyok kénytelen megszokni, hogy egyetlen rossz mondat se kerülhet be jó írásba, mert az attól kezdve rossz írás.

Az alábbi születésnapi köszöntő éppen tíz éve, az ötvenedikre készült.

Engedelmeikkel ezzel köszönnék el Ördög Szilvesztertől, a Bőség zavara című rovatomtól, és ha jobban megvizsgálom, kiderül, fiatal író koromtól is. Mert éppen úgy, amíg édesanyánk él, a fia már csak „kisfiám”, soha nem változik, az első szerkesztőknek se leszünk soha kész, felnőtt író.

„Ősz. Az ember csak nézi a széttagosított, lucskos mamuszban, hűgyszagú szoknyában érkező öregasszony-őszöt. Máj megint itt van, minden évben bűdösebb, bibircsókjaiból egyre feketébb szőrök göndörödnek. Az őszel berogy. Az ember. Fedezékben a nők. Akik az élet, ha másé is. Ha senkié is, őszel akkor is berogy az ember.

Ez születésnapi szöveg. Délben érkezett a születésnapi szövegére vonatkozó üzenet, ekkor kicsusszanok a csütörtök este hatig leadandó vezércikkéből (Szivar, vagy polgártárs? – haha!), be az Ördög-könyvtárba, csináljak új fájlt, ülök, füstölök, várom, jöjjenek a szavak. Nem jönnek. Akik mégis, ők valahogy nem tudnak vonatkozni születésnapilag. Ők jönnek, nyomnak, rémült vagyok polgári minőségemben.

Rosszor vagyok, születésnap, mondhatom. A tájban ügyetlenül elhelyezett születésnap az egyik legbiztosabb – bár legprofánabb – módja, hogy író és magányos figurát csináljon a férfiemberből. Egy október huszonnyolcadika, bárhogyan fényesítjük is, alkalmatlan rá, hogy a telekre összetrombitált, pompás, lelkes tömegek mosolyogjanak egymásra, felszabadultan csacsogva ünnepejék az ünnepet és egymást, és egyik-iglyak az ünnepezt vagyonát.

Vidéken éppen túl a sárdagasztó kukoricatőrésen, a családi veszekedésekre kiváló alkalmat nyújtó szüreten, a mindig lélekölő kruppliválogatáson. Október huszonnyolcadikán a lehető ünnepelő tömeg már úgy néz egymásra, mint az áprilisi hóra, kedvetlenül, idegenül, mint akinek már ott, akkor nincs jó helye.

Lakótelepi ember éppen túl a megrendülésen, újra ősz, a kurva életbe, túl a szeptemberi, főiskolakezdő telefonszámla szivgörcsén (megmondanátok, mi ez a tizenhétézer forint!), bámulja az esőt, és szabad pillanatában megbízható kötelet választ. Ha nem író. Egy író nem gyilkolja ki maga mellől a rossz-kedvű, csalódásra mindig kész civil embert a folyamatos öke-resztényi szenvedések, a babiloni harsonaszó ellenére, mert szimbiozizuk éppen erre épül, a kölcsönös segítség tanácsa ebből született, mint a számi ikerknél: az egyik tüsszent, a másik megtörli az orrát. Az egyik úgy érzi, vége az életnek, nincs miért élni, a másik megírja, hogy az egyik fölakasztja magát, fölveszi a honort és élnek tovább édes kettesen, mint Marci hevesen. (Az asszonyok egyik elképedésből a másikba esve fölajdulnak, édes Isten, miért büntetsz elmebajossal, és végleg eldöntik, ezzel az örülttel nem lehet élni, hazamegyek anyukámhoz. Egy asszony soha meg nem érti, mi abban a jó, ha valami rossz. Nem is könnyű. Belátható.)

No. Ez jó kis fennkölt születésnapi szöveg. Fennköltnek, mondom koradélután, és nem volt türelmem kivámi, az estét, mert most elkerülhetetlen, elkerülhetetlenül pislog szép hazám új vezetése, bölcséket, mélyenszántókat mond. Puffog. A puffogó vipera soha nem puffog, mondja a természetudós.

Ma (nálatok) huszonnyolcadika van. Gondolom, éppen vége a meghitt családi estének, (jut eszembe, hogyan fért ötven gyertya? Nekem tavaly kerek, 45, akkora tortát süttetek egy ismerős pékkel, mint egy vajdilling, bevonul az könyvvel a kisszobába, az ajtóból, mielőtt behúznád magad mögött még visszamosolyogsz a családra, a jellegzetessel, ami olyan, mintha nem is mosolyognál, leül az ágy szélre, bekapcsolod a kislámpát, valami helyzethez illő Lisztet, Beethovent, tán épp az Eroicát, én ezt szoktam, ha el akarom ringatni magam, de lehet, hogy Kodályt választod, a Te Deumot, azt is szoktam, ha kicsit el akarom ringatni magam, halkan indítasz, lekönyökölös, igazítasz a kispárnán, a kislámpán, hogy ne ragyogjon a papír; végigpörgeted a könyvet, végigfutsz a tartalomjegyzéken, barátaid névsorán, illetőleg, akit asszonyod barátodnak tart – milyen izgalmas és feszes volna ellenségeiddel is íratnia, a közszolgáltatóság idő-szerű egyensúlykiválmánának megfelelően –, akit nem felejtett ki, akit elért, aki hajlandó volt a munkára, aki nem halt meg közben, mint szegény Karsay, szegény Bor Ambrus, hümmögsz, hogy igen, őt biztosra vettem volna, ha előre tudom a dolgot, őt is, őt pedig nem, belekapsz ebbe a szövegbe is, abba is, izlelgeted, meg vagy hatódva. Rágyújtasz, hogy azért annyira ne. Lépésnyit kitolatsz a meghaittságból, hogy távolabbról vizsgálhasd, lassuljon a nekivadult emóció.”

Bárdos József

SIMON ISTVÁN
(1926–1975)

MURZA

Hogy Balog Ádám lova Murza,
azt rosszul tudtam, így lett Mirza.
Sejtelmem se volt akkor, mi a ló,
hogy miért tartják, hogy mire való,
csak annyit láttam ostobán, sután,
hogy a ló eszi meg a vacsorám.

Jaj, Mirza, Mirza, rejtelmes talány,
helyettem őt csókolt meg a lány.
És simogatta farkát az uton,
hogy mit ehetett rajta, nem tudom,
tán a népiesch, furcsa szót,
és Murza helyett azt a kicsikót

Ő is Mirzának hívta, Mirza, Mirza,
tőle a hátam még ma is lúdbirza.
Csak risszantott egyet a rőt farán,
vagy dobantott a lábával talán,
mert lába is volt, mind a földig ért,
csak én nem értettem még, hogy miért.

Ma már tudom, mi a zsemle-Mirza,
népkölteményem is lapapírza.
S lett Mirzából szavalati darab,
ma ezt szavalja néger és arab,
mondják versenyen is nyakra-főre,
lel a hideg is már, Mirza, tőle.

Sándorantológia: Bartos Csaba

Tisztelt Orbán kollega!

Bartos Csaba a becsületes nevem, 30-éves vagyok foglalkozásom és mesterségem szerint tanyai filozófus és néptanító!

A VILÁG LEGNAGYOBB GONDOLKODÓJA VAGYOK!!! Ezidáig termékeny írói-tanítói pályafutásom alatt, több FONTOS és NAGYHATÁSÚ JELENTŐS opuszt raktam le a világ népének asztalára! Ezek az írások, 10-éven belül egyetem tételek lesznek!

Gondolatrendszerem egyetemes! Átfogja átöleli az egész világ történelmét, az emberiség múltját illetve jövőjét!

Írói álnevem: Bartos Struccgyomru Tetovált Láng Visszarionovics Iljics Szar Csaba

Névmagyarázat: A Bartos az eredeti nevem. A struccgyomru névfelvételel a mindent megemestő és mindent elbőrö gyomromról kaptam.

A Tetovált név: 68 db tetoválás található zseniális személyemen.

A Láng: a lángelmémre vonatkozik,

A Visszarionovics és az Iljics: Sztálin emlékének és Lenin elvtársnak mint nagy példaképimnek állít emléket.

A Szar pedig nem más mint: a nagy kambodzsai hős kommunista forradalmár Salot Szar az-az Pol Pot előtt tiszteleg.

A Csaba az pedig nekem eredetileg is Csaba.

ÉLETEM FORGÁCSOKBAN:

Több mint 5-évig jártam az országot tapasztalatgyűjtés és csavargás céljából mint vándor-

Mondják mégis, sírva, könnyben ázva
a sok nénit Mirza hozza lázba,
a közönség sír, a zsúri zokog,
zokogni csak egymagam nem szokok,
némán ülök a sok marha között,
mert Mirza így ad nekem örömet.

Örömet, pénzet... Mert jól fizetik
azt, ki a zsúriben kibírja itt,
hogy egyre bőg a Mirza, Mirza, jaj,
így volt tavalyelőtt is, meg tavaly.
De az adó lassan a sírba visz,
ezért kibírom, ha jön Mirza is.

Kinek neve talány maradt, titok,
kitől néha álmomban ordítok,
áthajolva a pudvas kapufán,
mint focizás közben a nagyanyám,
ki, fogatlan, mondani se bírza,
hogy Mirza, Mirza, Mirza, Mirza...

PETRI GYÖRGY
(1943–2000)

Az 57 évet élt magyar költők csoportjának vezéralakja. Példaképei (pl. Szabó Lőrinc) is vagy 57 évet éltek, vagy nem (pl. József Attila). A Lukács-fürdő helyett a Lukács-óvodába járt, de a György mesterből a kommunizmussal együtt kiábrándult. Költőnek indult, majd elhallgatott, hosszú hallgatása után Beszélőre ment, itt is maradt a rendszerváltásig, amikor is csak némi Holmi miatt tántorult el (mások szerint a tántorgásnak egyéb okai is voltak, lásd: lehet, hogy tán ittam, lehet, hogy tán torgok, de részeg nem vagyok!) Ekkoriban korábbi, jellegzetesen a közép-európai értelmiségre jellemző pesszimizmusát újabb, jellegzetesen közép-európai pesszimizmusa váltotta fel. Az idő ismét őt igazolta.

filozófus. Ezen emlékimet több zseniális művemben megörökítettem.

Most 3-éve, jelenleg nagy bölcs zseniként mint népokosító-tanító elvtárs Dinnyésen telepedtem le. Az életemet tettem eszmém és elméletem hirdetésére és tanítására!!! Megalkottam a földkeregség LEGNAGYOBB filozófiai művét, a BARTOSIZMUST! amely lesöpört minden addigi selejtes filozófust, mert En magam vagyok A GONDOLKODÁS A FILOZÓFIA A POLITIKA ÉS AZ IRODALOM MAGA!!

Ebből kiindulva En magam vagyok a MINDEN!!! /Bartos-tétel/

A munkám a szakmám a mesterségem az életem: ATANÍTÁS!!! Tanítványaim, hallgatósgom, népem tart el, mint szeretett, megbecsült szellemi atyjukat, tanító elvtársukat!!! Gondolatimból élek meg! Ezt a falusi népem, étellel, itallal, dohánnyal, hálálja meg. Mint tanyai filozófus tehát királyként élhetek. Tanításaimat cetlikre írom, nyomtatva, most már inkább kézzel, aminek felső bal sarkában szerepel az ára: Imigyen: 2-szál cigarettára az ára! 1-tojás az ára! Egy féldeci pálinka az ára! Egy pohár bor az ára! Hallgatósgom eképpen hálálja meg, nagy bölcseléseimet, magvas mély gondolataimait!!!

Ennnyit magamról és az életemről most szólnak helyettem a versbe formált tanításaim.

JÉZUSI SÖPREDÉK

Keresztre feszíteném Jézust újra!
Kezdi el bölcselését: a ti szeretet
Bartos tanító elvtársotok!!!!

Versek a
TÚLNAN FELŐL
című posztumusz kötetből

MÍG ELSZOPOGATOM

Míg elszopogatom a pralinét,
próbálgatom, milyen a prolinét
itt, ebben a vidám barakkban,
hová ingyen bejuthatsz,
nem is kell hozzá bilét,
az ember meg kiteszi a belét,
s jutalmul ölhet egy prolinét.

TALÁN TÚLSÁGOSAN

Talán túlságosan.
De lehet, mégsem.
Most mondjátok, mi a fenének?
Szerettem volna lenni szőke, kék szem.
Helyette itt e gyatra ének.
Na és akkor most mi van?

EGYRE HÜLYÉBB

Egyre hülyébb vagyok.
Szerencsére ugyanígy vannak
ezzel más nagyok
is.

KIHALTAM ÉN IS

Kihaltam én is, mint a kardfogú.
De vajon most kinek hiányzom?
Átkeltem tűzön-vízen, Brezsnyevén,
Kádáron. Kocsmán negyvenen,
szüzeken, asszonyon, leányzón.
Nevem?
Szakállam?
Gégerákom?
Maya?
Na ja!

A burzsujok, a tőkés elődsi mocsok, új
gazdag nagyurak, imába foglalt idióta
imáját.

Az anyjuk p*ját!!! A kendős ostoba
ketyős fejkendősen nénikéknek, és mind
azoknak kik hisznek a hihetetlenben a
megfoghatatlan semmiben.

Bennem hidjete! Merítkezettek igenis
létező eszmémbé, adjátok, vigyvétek
tovább hősies utamat Nagy elméletemet!
AMEN!

MINDENEVŐK MONOLÓGJA I

Gumit is! Üveget is! Papírt is! Műanyagot is!
Szart és szemetet is felemész gyomrom!
Mindenevő vagyok! Ez a dolgom!

BARTOS CSABA ELVTÁRS

Bartos Csaba elvtárs él-élt-élni fog!!!!

SZTÁLIN ELVTÁRSRÓL

Sztálin él-élt és élni fog, tanítása: minden kohó és
vasmunkás, műanyagipari munkás, csavargó,
csöves,
materiális vándorprófeta szívében élni fog!!!
ÍGY KELL. HOGY LEGYEN!!! TEGYÜNK RÓLA,
HOGY
ÍGY LEGYEN!!! Tanuljuk újra a bolszevizmust!!!

A KEZDET ÉS A VÉG

Lesöpörtem mint a szutykot az ingről, Nietzschét,
Héglét, eszmeileg elpicáztam Schopenhauert,

Sándor
vagyok
én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

megdöntöttem a vasalpnak hitt Heidegger
együgyű
eszméjét is!!! Kidolgoztam a világ legnagyobb,
legátfogobb
lealaposabb filozófiai ÉLET ÉS HALÁL
rendszerét!!!
Mert ÉN VAGYOK A KEZDET ÉS A VÉG!!!

POLPOT ELVTÁRS EMLÉKÉRE

Minden elszánt kommunista vezére!
Kambodzsa és a világ Nagy tanítója!
A francia forradalom örököse!
Eszmé tanításod örökre vörös szívünkben él!

VÖRÖS KHMEREK I

Trapogtak a pipaszár fiatal lábak a poros
burzsuj úton, gyerekek voltak mind...
A fenét! Hősök, forradalmárok, harcosok,
új élet csinálók! Mandulavágású kávészinű
szemük, aznap a vöröslő égre tekintett,
jól tudták más az a nap mint a többi!...
Megásták burzsuj elnyomó uraik sírját,
Örökre!!!
Fegyverbe!
Előre!
Az új világért, a kommunista Kambodzsá-
ért a diktatúráért!
Éljen Pol Pot!
1975. április 17. Egy új dicső korszak kezdete
volt.

Tisztelettel: Bartos Csaba alias: Bartos Strucc-
gyomru Tetovált Láng Visszarionovics Iljics Csaba

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers),
Szócs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú),
Pongrácz P. Mária, Márton László, L. Simon László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443,
vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánkölzése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSZEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Lapszámunk szerzői

Bárdos József – 1949-ben született Szegeden, író, irodalomtörténész, műfordító, főiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Bodor Béla – 1954-ben született Budapesten. Költő, író, drámaíró, szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Kísérletek* (2008).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *Hutera Béla utolsó utazása* (2007).

Boldog Zoltán – 1984-ben született Medgyesegyházán, a Szegedi Tudományegyetem magyar-történelem szakos hallgatója.

Borbély András – 1982-ben született Gyergyóremetén, a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatója, költő, kritikus, az ÚjNautilus internetes lap szerkesztője.

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, könyvkiadó, tanár, az irodalomtudomány doktora. Legutóbbi kötete: *Őrzők és ébresztők* (2007).

Czegő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író. Legutóbbi kötete: *Időrianás* (2007).

Danyi Zoltán – 1972-ben született Zentán, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Pszichoszomatikus életrajzok* (2004).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Dimény Lóránt – 1981-ben született Marosvásárhelyen, költő. Kötete: *Menta* (2005).

Ekler Andrea – 1971-ben született Budapesten. Kritikus, etnográfus, a Magyar Napló szerkesztője. Kötete: *Létra az örökléthez* (2004).

Faludi Ádám – 1951-ben született Tatabányán, költő, író. Legutóbbi kötete: *Országúti firkáló* (2004).

Ferdinandy György – 1935-ben született Budapesten, József Attila-díjas író, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Szél ellen – Lábjegyzetek – 1997–2007* (2007).

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Jász Attila – 1966-ban született Szönyön, szerkesztő, költő. Legutóbbi kötete: *Fékezés* (2006).

Kertész Dániel – 1963-ban született Budapesten, grafikus, fotográfus, festő.

Krupp József – 1980-ban született Budapesten. Klasszika filológus, kritikus.

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. Kötete: *Tükösügnök pirszingfényben* (2007).

Makkai Ádám – 1935-ben született Budapesten, műfordító, világhírű nyelvész, a Harvardon végzett, amerikai egyetemeken tanít. Legutóbbi kötete: *Az Erő* (2003).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Folytatódik* (2007).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Sohár Pál – 1936-ban született Székesfehérváron, író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Hazajáró versek* (2005).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Torma Péter – 1983-ban született Budapesten, az ELTE magyar szakán végzett, költő, író.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színház-történész, kritikus.

Vennes Aranka – Budapesten született, kommunikáció- és pr-menedzser, újságíró. Riporter a Magyar Rádiónál, a Vasárnapi Újság című műsor szerkesztője.

■ **DISZKRÉT SZABADSÁG.** Mi az írószervezetek szerepe napjainkban, hogyan alakultak az irodalom kommunikációs lehetőségei a diktatúrát követően, és mi a kisebbségi literatúra dolga? – egyebek mellett erről hallhatott előadásokat a közönség a Magyar Írószövetség szeptember 19. és 21. között lezajlott nemzetközi konferenciáján.

A szabadság diszkrét bája: írószervezetek Közép-Európában 1989 előtt és után című kétnapos konferencia főbb kérdései a rendszerváltás előtti és utáni irodalmi, írói, írószövetségi helyzetek tisztázására irányulnak. A tanácskozás résztvevői között magyar, lengyel, szlovén, szlovák és cseh nemzetiségű írók, szerkesztők, kritikusok, költők, irodalomtörténészek szerepeltek.

Előadást tartott mások mellett Bohumil Dolezal cseh közi, kritikus, politológus; Bohdan Zadura lengyel költő, prózaíró, szerkesztő és műfordító; Orbán János Dénes erdélyi magyar költő; Mircea Dinescu román költő, szerkesztő; Jerzy Snopek lengyel irodalomtörténész, kritikus, műfordító; Bence Lajos szlovéniai magyar költő, publicista, szerkesztő és Alexa Károly író.

■ **FALUDY-VERSSZÍNHÁZ.** Faludy György élete és művészete elevenedett meg szeptember 16-án, két fiatal művész, egy színész és egy grafikus tolmácsolásában, a budapesti VAM Design Centerben. A Faludy Versszínház anyagát a 2006-ban elhunyt Kossuth-díjas költő műveiből állították össze. Az előadásban Nágel Kornél grafikusművész irodalom ihlette metszetei szolgálnak a Turek Miklós által előadott darab díszletül.

A monodráma 80 perce alatt a néző végigjárja Faludy Györggyel egy emigráns magyar világpolgár életének főbb helyszíneit: Afrikát, az Egyesült Államokat, Párizst, Londont és természetesen Magyarországot, az AVH celláit és a recski munkatábor poklóját „vég” napjait.

■ **MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJ.** A kultúra hét kimagasló személyiségét jutalmazták a Magyar Örökség-díjjal, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében. A Magyar Örökség kitüntető címet bizonyító oklevelet és aranyjelvényt a Ghymes együttes, Szarka György kolozsvári honismereti vezető, Rónay György költő, író, műfordító, irodalomtörténész, Schultheisz Emil orvostörténész, Kemény János irodalomszervező, színház-igazgató, író, Nemes Nagy Ágnes költő, műfordító, esszéíró, valamint a Szentendrei Művésztelep nyerte el.

■ **PÁLYÁZAT FIATALOKNAK.** A Fiatal Írók Szövetsége alkotói pályázatára olyan, huszonnyolcadik életévüket be nem töltött alkotók jelentkezhetnek vers és széppróza kategóriákban, akik önálló kötettel még nem rendelkeznek. Az első helyezettek önálló kötet megjelentetésére kapnak lehetőséget a Fiatal Írók Szövetsége FISZ Könyvek sorozatában. Pályázni levélben elküldött kötetnyi kézzírással lehet, melyhez szükséges mellékelni a szerző (elérhetőségeit is tartalmazó) önéletrajzát.

Nevezési díj: 2000 Ft/pályázat, melyet postai utalványon vagy banki átutalással a FISZ számlaszámára kérünk átutalni (Budapest Bank 10102086-33859500-00000007). A FISZ a nevezési díjakkól befolyt összeget a nyertes kötetek megjelentetésére használja fel. Pályázati határidő: 2008. november 1. A pályázatot neves irodalmárook és a FISZ Könyvek sorozatszerkesztői bírálják el. Eredményhirdetés a FISZ honlapján (www.irok.hu) várható 2009. elején. Postacím: FISZ, 1397 Budapest, Pf.: 546.

■ **VIII. SIMONYI IMRE VERSMONDÓ-, VERSILLUSZTRÁCIÓS ÉS VERMAGZENÉSÍTŐ VERSENY.** A gyulai Karácsonyi János Katolikus Gimnázium 2008. október 17–18-án rendezte meg Simonyi Imre József Attila-díjas költő emlékének adózva országos szavaló-, versillusztrációs és

versmegzenésítő versenyét. A verseny mindenhol három kategóriában (7–8., 9–10. és 11–12. évfolyam) zajlik. A versmondóknak két költeményt kell elmondaniuk.

A „kötelezően szabadon választott” Simonyi-verset a *Külvélemény* c. kötetből válogatták évfolyamok szerint. A másik vers Reményik Sándor bármely költeménye vagy Kányádi Sándor költő egy műve legyen a *Valaki jár a fák hegyén* című kötet ciklusaiból. A versillusztrációkat tetszőlegesen Simonyi Imre vagy Kányádi Sándor műveire készíthetik. Egy versenyző több mű – tetszőleges technikával készült – illusztrálásával nevezhet. Az elkészített alkotásokat kiállításon mutatják be. Beküldési határidő: 2008. október 3.

Megzenésítésre az idei évben egy Simonyi Imre és egy Kányádi Sándor verssel kell nevezni. A megzenésített verseket galamúros keretében hallgatja meg és értékeli a zsűri.

■ **EXHUMÁLHATJÁK LORCÁT.** Federico García Lorca, spanyol költő, drámaíró rokonai bár nem értenek egyet vele, mégsem tervezik, hogy fellebbezzenek az ellen a bírói döntés ellen, amely a közelmúltban kimondta, hogy exhumálni kell az író maradványait a tömegsírból, ahova eltemették. Lorcát 1936-ban végezték ki a fasiszták a spanyol polgárháború idején.

Lorca családja eddig úgy vélte, nem szükséges az újratemetés, mert véleményük szerint Lorcát nem kell kiemelni, másként kezelni, mint a polgárháború többi áldozatát. Ám most az egyik unokahűg, Laura García Lorca úgy nyilatkozott, hogy nem fog a bírói döntés elébe állni, ha mégis a kihantolás mellett döntenek. A sír egyébként Lorca szülőfalujától nem messze, Dél-Spanyolországban található.

A spanyol parlament tavaly hozta meg azt a törvényt, amely szerint az önkormányzatoknak fel kell tárnuk a Franco-rezsim alatt létrejött tömegsírokat.

■ **AVAR ÚJSZÖVETSÉG.** Megjelent az Újszövetség első avar nyelvű fordítása a moszkvai bibliafordító intézet gondozásában. A intézet tájékoztatója szerint az Újszövetség fordítása avar nyelvre 17 évet vett igénybe. Az avarok számbeliileg az egyik leggyorsabban gyarapodó etnikum Oroszországban. A 2002-es népszámlálás adatai szerint nyolcszáz ezer avar élt az országban, jobbára Dagesztán hegyvidéki részén. Dagesztánon kívül Csecsenföldön, Kalmükföldön és más orosz területeken, illetve Azerbajdzsánban, Grúziában és Törökországban is élnek avarok.

■ **BESZÉDES GYŐZELEM.** Beszédes István *Szilveszter öreg éjszakáján* című, Munkácsy Mihály három festménye ihlette alkotását találta a legjobbnak a zsűri a Regionális Összművészeti Központban rendezett első szegedi drámaíró versenyen. A három ország négy drámaírója, négy rendezője és négy színtársulata részvételével megrendezett versenyen a szerzőknek – a kolozsvári Hatházi Andrásnak, a zentai Beszédes Istvánnak, a pécsi Balogh Robertnek és a szegedi Podmaniczky Szilárdnak – mindössze huszonnégy óra állt rendelkezésükre, hogy elkészítsék színdarabjaikat. Az írók számára a Kovács Gábor Gyűjtemény – Válogatás a magyar festészet remekeiből című tárlat adatai szolgáltak műszaként, hiszen a műveket a szecessziós palota egy-egy termében írták.

A drámákat a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem, az Újvidéki Művészeti Aka démia, a pécsi Janus Egyetemi Színház és a Szegedi FOCUS Műhely színészeiből álló csoportok csupán hat-nyolc óra alatt állították színpadra, Andrei Elek, Urbán András, Tóth András Ernő, illetve Benkő Imola Orsolya rendezésében.

■ **DÍJAZOTT ASZTALIZENE.** Térey János vehette át az évad legjobb magyar drámájának járó díjat, Asztalízene című színművéért a Magyar Dráma Napján, a budapesti Új Színházban. Az ünnepségen a Nyílt Fórum Szálinger Balázs Kalevala című alkotását ismerte el Vilmos-díjjal, míg a Szép Ernő-jutalmat szintén Térey János kapta ugyanazon darbjáért és eddigi drámaírói munkásságáért, illetve Szálinger Balázs ígéretes pályakezdő drámaíróként.

■ **MAGYAR PAVILON VELENCÉBEN.** A magyar-japán–svájci doubleNegatives Architecture csoport *Corpora in Si(gh)te* című projektjével nyílt meg a 11. Velencei Építészeti Biennálé magyar pavilonja, Schneider Márta, az Oktatási és Kulturális Minisztérium államtitkára, valamint Demszky Gábor budapesti főpolgármester jelenlétében.

Az **Icsikava Szota** építész, **Maróy Ákos** szoftverművész, **Max Rheiner** szoftver- és hardverfejlesztő művész és **Kobata Kaoru** grafikus közreműködésével készült projekt a biennálé területén elhelyezett mintegy 40 miniatűr szenzor működésén alapul. Az apró szerkezetek a mért hőmérsékletre, fényre, páratartalomra és hangra vonatkozó adatokat folyamatosan továbbítják egy központi egységnek. A kapott információkból egy vetítésrendszer hozza létre azokat a virtuális tereket, amelyek aztán organikusán változnak aszerint, hogy a látogatók hogyan lépnek az érzékelőkre, milyenek a fényviszonyok, a hanghatások, vagy hogyan alakul a hőmérséklet. A szecessziós magyar pavilon Maróti Géza 1909-es tervei alapján készült.

■ **120 ÉVE SZÜLETETT T. S. ELIOT.** 120 éve, 1888. szeptember 26-án született T. S. Eliot Nobel-díjas amerikai származású angol költő, akinek *Macskák könyve* című versciklusa nyomán készült Webber világhíres musicalje.

Kulturális hírek

